

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı

BİR ERKEKLİK MEKANI OLARAK KAHVEHANELER

Eyyup ÖZKÖK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

BİR ERKEKLİK MEKANI OLARAK KAHVEHANELER

Eyyup ÖZKÖK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

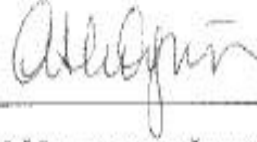
Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

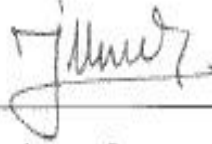
Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

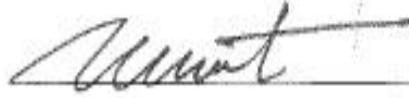
Eyyup OZKOK tarafından hazırlanan "Bir Erkeklik Mekanı Olarak Kahvehaneler" başlıklı bu çalışma, 08.01.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Aslihan ÖGÜN BOYACIOĞLU (Başkan)

Doç. Dr. İknur YÜKSEL KAPTANOĞLU (Danışman)

Doç. Dr. Fatma UMUT BEŞPINAR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

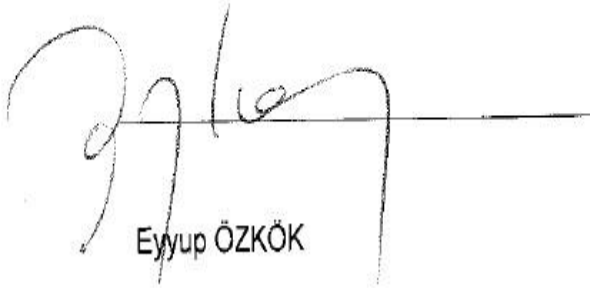
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

08.01.2019

Eyyup ÖZKÖK

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- **Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

- **Tezimin/Raporumun 01.01.2021 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

- **Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**

- **Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

08/01/2019

Eyyup ÖZKÖK

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının **Doç.Dr. İlknur YÜKSEL-KAPTANOğLU** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Eyyup ÖZKÖK

ADAMA

Büşra'ya ve Elif Eyra'ya

TEŞEKKÜRLER

Yüksek Lisans Programına başladığım andan itibaren benden hiç manevi desteğini esirgemeyen, zor zamanlarımda beni sevgisiyle kucaklayan sevgili eşim Büşra'ya, tezimin her aşamasında bana destek olan, yazma konusunda ufkumu genişleten ve tezde benden fazla emeği olan sevgili hocam Doç. Dr. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu'na, değerli görüş ve destekleri için hocalarım Doç. Dr. Aslıhan Öğün Boyacıoğlu ve Doç. Dr. Fatma Umut Beşpınar'a, saha araştırması kapsamında yardımını esirgemeyen tüm dostlarıma ne kadar teşekkür etsem azdır.

ÖZET

ÖZKÖK, Eyyup. *Bir erkeklik Mekanı Olarak Kahvehaneler*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Toplumsal cinsiyet çalışmaları toplumsallaşma süreci içinde kadınlara ve erkeklere verilen rollere odaklanarak kadınlığın ve erkekliğin bir toplumsal inşa sürecinin sonucunda oluştuğunu açıklamaya çalışmaktadır. Erkeklik çalışmaları da özel ve kamusal alanlardaki erkeklerin yaşamını inceleyerek farklı erkeklikler arasındaki iktidar ve hiyerarşi yapılarını ortaya çıkarma amacı taşımaktadır. Erkeklik, erkekler arasındaki iktidar mücadelesi aracılığıyla kurulan bir kavram olduğundan erkek homososyalliğini oluşturan mekânları incelemek, bu mekânlarda inşa edilen farklı erkeklikler hakkında bilgi verecektir. Hegemonik erkeklik imajının yüceltildiği ve erkek egemenliğinin yeniden üretildiği erkek homososyalliğini oluşturan mekânların başında kahvehaneler gelmektedir. Bu kapsamda Connell'in "Hegemonik erkeklik" kavramsallaştırması temel alınarak hazırlanan bu çalışmada farklı erkekliklerin inşa edildiğini ve cinsiyet ayrımcılığının mekânsal düzeyde yeniden üretildiğini ortaya koymak amacıyla, Ankara ili Sincan ilçesinde devamlı kahvehaneye gitme pratiğine sahip 26-40 yaş aralığında, eğitilmiş 13 evli erkek ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Sahadan üretilen verilerin betimsel analiz ile yorumlanmasıyla ilk kahvehane deneyiminin erkeklik basamaklarından sünnet olma ve askere gitme basamaklarının arasında yer aldığı ve kahvehanelerde farklı erkekliklerin oyunlar ve erkek sohbeti üzerinden tüm kadınsı davranışları dışarıda bırakarak ve içerisinde her daim rekabeti barındırarak inşa edildiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler

Toplumsal Cinsiyet, Erkeklikler, Hegemonik Erkeklik, Kahvehane

ABSTRACT

ÖZKÖK, Eyyup. *As A Space Of Masculinity Coffeehouses*, Master's Thesis, Ankara, 2019.

Gender studies try to explain that femininity and masculinity are the result of a social construction process by focusing on the role given to women and men in the process of socialization. Masculinity studies are aimed at revealing the structures of power and hierarchy among different masculinities by examining the life of men in the private and public spaces too. As masculinity is a concept that is constructed through the struggle for power between men, to investigate the spaces that compose male homosociality will provide information about the different masculinities constructed in these spaces. Coffeehouses are at the top of the spaces that compose the male homosociality in which the image of hegemonic masculinity is exalted and male dominance is reproduced. For this reason in this study which is based on Connell's concept of hegemonic masculinity, face-to-face interviews were conducted in Sincan district of Ankara with 13 men who are married, between the ages of 26 and 40, educated and have a practise of going to coffeehouses permanently in order to show that different masculinities are constructed and gender discrimination is reproduced at spatial level. With the interpretation of data generated from the field with descriptive analysis it is understood that the first coffeehouse experience is a step of masculinity that is among the circumcision and enlistment and different masculinities are constructed through games and men's chat by excluding all feminine behaviors and always host competing in the coffeehouses.

Key Words

Gender, Masculinities, Hegemonic Masculinity, Coffeehouse

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ADAMA	v
TEŞEKKÜRLER	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	xi
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM : ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	7
1.1. ERKEKLİKLER VE ERKEKLİĞİN İNŞASI	7
1.1.1 Feminist Hareket	7
1.1.2 Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramsallaştırması.....	11
1.1.3 Erkeklik Çalışmaları	14
1.1.4 Erkeklikler.....	16
1.1.4.1 Hegemonik Erkeklik	18
1.1.4.2 Öteki Erkeklikler	20
1.1.5 Türkiye’de Erkekliğin İnşası	22
1.2. KAHVEHANE ORTAMI	28

1.2.1 İçecek Olarak Kahve	28
1.2.2 Kahvehanenin Ortaya Çıkışı	31
1.2.3 Kahvehane ve Toplumsal Hayat	33
2. BÖLÜM: YÖNTEM	38
2.1 ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	39
2.2 VERİ ÜRETME TEKNİKLERİ	45
2.3 VERİ ANALİZ TEKNİKLERİ	46
3. BÖLÜM : ALAN ARAŞTIRMASININ ANALİZİ	48
3.1. ERKEKLERİN DÜNYASINA KABUL EDİLİŞ	49
3.1.1 Erkeklerin Toplandığı Güzel Bir Yer	50
3.1.2 Oynamayan Kişi Yancıdır	53
3.1.3 Şakayı Kaldırabilen Gülp Eğlenebileceğimiz İnsanlar..	56
3.1.4 Baştaki En Büyük Etken: Erkek Olması Lazım!.....	59
3.2. ERKEKLİĞE GİDEN YOLDA OYUN / İKTİDAR KAZANMAK .61	
3.2.1 Oyunu Kazanmak İçin Oynarım	62
3.2.2 Burası Erkek Masası	65
3.2.3 Dışarı Çıkmam Lazım	68
3.3. ERKEK ERKEĞE SOHBET	70
3.3.1 Hanım Arıyor, Oyun Oynuyon Açmazsın Ya Da İki Dakka Dışarda Konuşur Gelirsin	71
3.3.2 Kadınlarla Yapmış Oldukları Alemler	73
3.4. KAHVEHANE ERKEKLİĞİNİN EV HALLERİ	74

3.4.1 Evde Çocuğu ile İlgilenir	74
3.4.2 Çocuğun şu Ana Kadar Altını Değiştirdiğini Hiç Hatırlamam	76
4. BÖLÜM: SONUÇ	78
KAYNAKÇA	87
EK 1. Katılımcıları Özellikleri	93
EK 2. Görüşme Yönergesi	94
EK 3. Etik Kurul İzni	96
EK 4. Tez Çalışması Orjinallik Raporu	97

GİRİŞ

Kamusal ve özel alanda erkek egemenliğini anlatan bir kavram olan ataerkillik, feminist literatürüne Kate Millett (1970)'in "Cinsel Politika" adlı kitabında yer alması ile kazandırılmıştır. Millett (1970), toplumun bütün güç merkezlerinin erkeklerin tekelinde olduğundan toplumun ataerkil olduğunu belirterek ataerkilliği erkek egemenliği üzerinden tanımlamıştır (s. 25). Kandiyoti (1988) de Millet ile paralel düşüncelere sahip olarak klasik ataerkillik terimini üretmiş, bu terimi otoritenin erkek soyundan devam ettiği sistem olarak tanımlamış ve Türkiye'yi de bu ataerkillik biçiminin tarihsel bölgesi içine yerleştirmiştir (s. 278). Bu ataerkillik biçiminin temel özellikleri şöyledir: "Saygınlık kalıpları yaşa dayalıdır, kadınlar ve erkekler için farklı hiyerarşiler söz konusudur, cinslerin faaliyet alanları ayrılmıştır (ve hatta mekânda da ayrıştırılarak kurumsallaştırılabilir), nihayet, kadınların emeğine üreme kapasitelerine evlenerek dâhil oldukları erkek soyu tarafından el konur." (Kandiyoti, 2015, s. 186).

Ataerkillik kavramını kapitalizm ile ilişkiler bağlamında inceleyen ve bu kavramın İngilizce karşılığı olan "patriarchy" kelimesini kullanarak patriyarka kuramını ortaya koyan Walby (2016)'ye göre patriyarka "erkeklerin kadınlar üzerinde egemen olduğu, kadınları ezdiği ve sömürdüğü toplumsal yapılar sistemi" (s. 39) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda dikkatimizi çeken husus erkeklerin egemen rolünde, kadınların ise ezilen konumda olduğu bir tahakküm ilişkisinin varlığıdır. Patriyarka; kadınların ev içindeki emeğinin değersiz sayılarak beraber yaşadıkları erkekler tarafından bu emeklere el konulması ve kadınların ev içi ürettikleri emeklerini yaşamlarını sürdürebilecek ihtiyaçlar karşısında takas etmelerini ifade eden patriyarkal üretim tarzı, kadınların ücret açısından daha kötü işlere mahkûm edildiği ayrımcılığı belirten ücretli emek, oluşturulan politikalar aracılığıyla patriyarkal çıkarlara hizmet etmeye niyetli olmayı ifade eden devlet, sistematik olarak kadınlar üzerinde tahakküm kurmayı kolaylaştıran patriarkal bir bileşen olan erkek şiddeti, zorunlu heteroseksüellik uygulamasının yaratmış olduğu zorlukları ifade eden cinsellik ve toplumsal cinsiyet farklılaşmasının kadınlar üzerinde oluşturduğu etkiyi ifade eden kültürel

yapılardaki patriyarkal ilişkiler üzerinden ifade edilmektedir (Walby, 2016, s. 40-41). Patriyarkal sistemin kodlarının çözülebilmesi ve eşitliğe ulaşabilmesi için belirtilen alanların dinamiklerinin incelenmesi gerekmektedir. Özellikle kültürel yapılardaki patriyarkal ilişkilerin ortaya çıkarılması amacıyla yapılan çalışmalar, toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Connell (1998) toplumsal cinsiyet¹ kavramını, “insanların eril ve dişil olarak üremeye dayalı bölünmesi kapsamında veya bu bölünmeyle bağlantılı olarak örgütlenmiş pratik” (s. 190) olarak tanımlamaktadır. Tanımlamada yer alan “örgütlenmiş pratik” kavramı toplumsal cinsiyetin, biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplum tarafından bir inşa sürecinin neticesinde kurgulanarak hayata geçirildiğini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet çalışmaları da bu doğrultuda toplumsallaşma süreci içinde kadınlara ve erkeklere verilen rollere odaklanarak kadınlığın ve erkekliğin bir toplumsal inşa sürecinin sonucunda oluştuğunu açıklamaya çalışmaktadır.

Toplumsal cinsiyet kavramı ve toplumsal cinsiyet çalışmaları tarihsel açıdan ilk olarak feminist hareket ve feminizm çerçevesinden yola çıkılarak incelenmiş ve bu sayede görünürlük kazanmıştır. Hooks (2014) feminizmi “cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir hareket” (s. 9) üzerinden tanımlayarak bir cinsin diğer bir cinsten üstün olamayacağı noktasından hareketle kadının toplum içindeki ikincil konumuna dikkat çekmiştir. Toplumsal cinsiyet çalışmaları, feminist hareketin oluşturduğu ivme ile aynı doğrultuda her alanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yapılan çalışmalar olarak özetlenebilir.

Toplumsal cinsiyet çalışmalarında sosyalleşme süreci içinde kadınlara odaklanmakla beraber eşitliğe katkıda bulunmaları açısından erkeklere de odaklanmak ve onları eşitliğin sağlanmasında çözümün bir parçası haline getirmeye çalışmak erkeklik çalışmalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak tanımlanan erkeklik, biyolojik olarak başlayıp toplumsal olarak kurgulanmaktadır (Bozok, 2011, s. 15-16). Erkeklik,

¹ Güncel Türkçe Sözlükte toplumsal cinsiyet kavramının bir karşılığı bulunmamaktadır.

sınıf, ırk, etnik yapı, yaş, cinsellik ve bölge gibi etmenlere bağlı olarak, kültürden kültüre, hatta aynı toplum içerisinde bile zamandan zamana farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla tek bir erkeklikten bahsetmekten ziyade çeşitli parametrelerin rol oynadığı değişen erkekliklerden bahsetmek daha uygundur (Kimmel & Aronson, 2004, s. 504). Erkeklik çalışmaları da bu toplumsal ve kültürel kurgunun dinamiklerini ortaya çıkartarak farklı deneyimlenen erkekliklerin keşfini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Erkekliğin bir inşa sürecinin neticesinde ve diğer erkeklerin şahitliğinde “kadın olmamak” üzerinden inşa edildiği (Bourdieu, 2015, s. 71) noktasından hareketle erkeklerin diğer erkeklerle etkileşimde bulunduğu mekânları incelemek erkekliğin nasıl inşa edildiğinin ortaya konulmasına yardım edecektir. Sancar (2013)’ın da belirttiği gibi Türkiye’de erkeklerin diğer erkeklerle etkileşimde bulunduğu ve erkek homososyalliğini oluşturan mekânlar arasında kahvehaneler bulunmaktadır (s. 263). Diğer homososyal mekânlara örnek olarak taraftar grupları, yatılı erkek okul ve yurtları, halı saha futbol maçı grupları ve erkeklik deneyimlerinin tekrarlandığı kulüp ve pavyon gibi eğlence mekanları sayılabilir. Homososyallik kavramını cinsiyet araştırmalarına kazandıran Lipman-Blumen, bu kavramı aynı cinsiyetin tercih edilmesi, beraberliğin aranması ve aynı cinsiyete mensupların birbirlerini örnek alması üzerinden tanımlamıştır. Homososyalliğin iki boyutu bulunmaktadır ve bu boyutlar fiziki ve sembolik boyutlardır. Homososyalliğin fiziki boyutu tamamen mekânsal bir ayrılık olarak ifade edilir ve kadınları dışarıda bırakıp klasik erkek alanı oluşturularak sağlanır. Sembolik boyutu ise ahlak ve siyaset gibi değer sistemlerine dair tartışmaların aynı cinsiyete mensup kişilerle yapılmasını ifade etmektedir. Homososyalliğin fiziki ve sembolik boyutları birlikte düşünüldüğünde, bu ortamların kadın ve erkek dünyaları arasında farklılıklar yaratarak erkek egemenliğini pekiştirdiğini söylemek mümkündür (Onur & Koyuncu, 2004, s. 39).

Bu kapsamda erkeklerin günlük hayatta diğer erkeklerle zaman geçirmesini sağlayan, “erkekler evi” (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 21) olarak adlandırılan kahvehaneler, bir homososyal mekan olarak erkekliğin kurgusundaki rolü ve

deneyimlenen erkekliklerin ortaya çıkarılması açısından bu çalışmanın konusudur.

Konusu ve oyuncu kadrosu açısından Yeşilçam'ın unutulmaz filmlerinden biri olan Ah Nerede (1975) filminde Huriye (Adile Naşit), kahvehane işletmecisi olan abisi Ali Kaya (Hayati Hamzaoğlu)'nın kahvehanesine giremeyip kapıya abisini çağırmakta, aynı şekilde Bana Masal Anlatma (2015) filminde Suriçi mahalle sakinlerinin elinde büyümüş dolmuş şoförü Rıza (Fatih Artman)'nın bir masalın içinden kaçıp gelen Ayperi (Hande Doğademiir)'nin geleceği hakkında erkek mahalle esnafları ile kahvehanede görüştüğü sırada Ayperi de kahvehanenin dışında beklemektedir. Bu kapsamda aradan geçen onca yıla rağmen aynı mesajların verilmesi açısından kahvehaneler gerek sokak aralarında bulunması, gerekse de televizyon dizileri, roman ve hikayelerde konu edilmesi bakımından kamusal alanda erkekliğin ele alınması ve erkekliğin de bir inşa sürecinin sonucu olarak kurulduğunu anlamak açısından irdelenmesi gereken konulardan biridir.

Kahvehaneler konusu, devamlı yanı başımızda duran basit bir konu gibi görünmesine ve hakkında tembellik ve rehavet gibi olumsuzlayıcı (Aytaç, 2005; Demren, 2007) ifadeler barındırmasına rağmen, erkeklik çalışmaları açısından önemli olan bu konudaki araştırma sayısı oldukça azdır. Olumsuzlayıcı ifadelerden ziyade, kahvehanelere toplumsal cinsiyet penceresinden bakmanın erkek homososyalliğini oluşturan mekânlardaki erkekliğin inşası ve hegemonik erkeklik hakkında bilgi sağlayıcı olabileceği değerlendirildiğinden bu tez konusu seçilmiştir. Bu tez çalışması kapsamında, erkekliğin homososyal mekânlarda erkek grupları tarafından kurgulanıp yeniden üretildiği (Sancar, 2013, s. 260) noktasından bakılarak, günlük yaşamda etkin bir konumda bulunan kahvehaneye gitme pratiği incelenerek kahvehane üzerinden deneyimlenen farklı erkekliklerin ortaya çıkarılması ve gelişmekte olan bir alan olan erkeklik çalışmalarına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada kahvehanelerin erkekliğin kurgusunda nasıl rol aldığı konusunda kahvehaneye düzenli gitme pratiğine sahip 40 yaş altı erkeklerle derinlemesine görüşmeler aracılığıyla kahvehaneye gitme, oyun oynama ve hane ilişkilerine

yüklenilen anlamlar üzerinden nitel veriler üretilmiş ve betimsel analizleri sunulmuştur. Literatürde belirtildiği üzere, erkekliklerin izini homososyal mekanlardan kahvehanelerde arayan çalışma olarak Demren (2007)'in 6 kahvehanedeki 40 yaş üstü erkekler ile yaptığı antropolojik çalışma, 40 yaş altı erkeklere ulaşamamasını ve ürettiği nitel verilerin Türkiye bağlamında kıyaslayabileceği bir kaynağın bulunmamasını bir kısıtlılık olarak belirtmiştir. Bu kapsamda erkekliklerin izini homososyal mekanlarda arayan çalışmaların sayısının azlığı ve kahvehane erkekliğine genç ve eğitilmiş erkeklere ulaşarak bakılması noktasından araştırma yönteminin özgün olması bu tez çalışmasının önemli katkılarından biridir.

Bu çalışmanın birinci bölümü kavramsal çerçeve olarak iki kısımda incelenmiş olup birinci kısım “erkeklikler ve erkekliğin inşası”, ikinci kısım ise “kahvehane ortamı” konularına odaklanmıştır. Erkeklikler ve erkekliğin inşası konusunda önce toplumsal cinsiyet ve erkeklik kavramlarının görünürlüğünün artmasında en büyük etkiye sahip olması açısından feminist hareket hakkında bilgi verilmiş ve feminizmin cinsiyetçiliği ve cinsi sömürüyü sona erdirmeye çalışan bir hareket olduğu belirtilmiştir. Daha sonra toplumsal cinsiyet (gender) ile cinsiyet (sex) kavramsallaştırılması yapılarak cinsiyet kavramının kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ederek biyolojik bir yapıya karşılık geldiği belirtilirken toplumsal cinsiyet kavramının ise kadın ya da erkek olmaya verilen kültürel anlamlara karşılık geldiği belirtilmiştir. Toplumsal cinsiyet çalışmaları içinde kadın çalışmalarının yanına erkeklik tanımlamalarının eklenmesi ile birlikte erkeklik çalışmalarının kapısı aralanmıştır. Bu kapsamda erkeklik çalışmaları konusunda mevcut erkekliklerin sorgulanmaya başlanması ile birlikte erkeklik çalışmalarının kadın çalışmalarının içinde ortaya çıkması noktasından hegemonik erkeklik ve öteki erkeklikler üzerinden erkeklikler tanımlanmıştır. Hegemonik erkeklik kavramının detaylandırılabilmesi açısından erkekliğin inşa sürecinin neticesinde kültürel ve tarihsel olarak kurgulandığı noktasından Türkiye’de erkekliğin inşa sürecinde yer alan basamaklar Selek (2013) ve Barutçu (2013)’nın tanımlamaları üzerinden belirtilmiştir. Erkeklikler konusunda son olarak literatüre katkıları açısından Türkiye’de erkeklik konusunda yapılan çalışmalara ait bilgiler verilmiştir.

Kahvehane ortamı konusunda ilk önce kahve bitkisinin kökeni hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra mekân olarak kahvehanelerin ortaya çıkışı ve ortaya çıkmasının ardından toplumsal yaşantıyı nasıl etkilediği konusunda bilgi verilmiş, kahvehanelerin yaygınlaşmasını sağlayan temel özelliklerin sosyalleşme imkanı sağlaması ve erkekleri ibadethane haricinde kamusal alana çıkartarak belli konularda bir araya getirmesi olduğu belirtilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırma yöntemi yer almakta olup bu bölümde araştırmanın kapsamı, veri üretme teknikleri ve veri analiz teknikleri ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Çalışmanın kapsamının Ankara ili Sincan İlçesinde devamlı kahvehaneye gitme pratiğine sahip, 26-40 yaş aralığında, eğitimli, 13 evli erkek olduğu ve kahvehane tabiri ile kıraathane, çay evi, çay bahçesi gibi sohbet ve oyun merkezli mekanların ifade edildiği belirtilmiştir. Nitel araştırma yönteminin bir veri üretme tekniği olarak katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme aracılığıyla üretilen veriler Qsr Nvivo8 bilgisayar programı ile birlikte kodlamalar yapmak suretiyle betimsel olarak sunulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde derinlemesine görüşmeler aracılığıyla sahadan üretilen verilerin analizi erkeklerin dünyasına kabul ediliş, erkeklığe giden yolda oyun kazanmak, erkek erkeğe sohbet ve kahvehane erkekliğinin ev halleri kategorileri oluşturularak yapılmıştır. Çalışmada üretilen veriler dahilinde erkek homososyalliğini oluşturan mekanların başında gelen kahvehanelerin hegemonik erkekliği nasıl pekiştirdiği ve toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde yapılan çalışmalara rağmen erkek tahakkümünün varlığını devam ettirmesine olan etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümüyle genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1 ERKEKLİKLER VE ERKEKLİĞİN İNŞASI

Erkeklik çalışmaları, erkekliğin tarihsel ve kültürel olarak kurgulandığı noktasından hareketle ataerkillik üzerinden nasıl inşa edildiği ve sürdürüldüğünü açıklamaya çalışan ve mevcut erkekliklerin toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda değişmesine kapı aralayan çalışmalardır (Bozok, 2011, s. 6). Bu doğrultuda erkeklik çalışmalarının amacı farklı erkekliklerin dinamiklerini ortaya çıkararak kadın çalışmaları ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunmaktır. Bu kapsamda deneyimlenen farklı erkekliklerin ortaya çıkarılması açısından kahvehanelere toplumsal cinsiyet penceresinden bakmak, erkeklik çalışmalarının konu kapsamına girmektedir.

Erkeklik çalışmaları, feminizm gibi ataerkilliği hedef alarak daha eşitlikçi bir dünya hedeflemektedir. Fakat erkeklik çalışmaları, feminizm ve kadın çalışmaları kadar köklü bir tarihe sahip değil, aksine taze ve gelişmekte olan bir alandır. Kadın çalışmalarının dikkatinin ataerkillikten ziyade, erkeklik tanımına yoğunlaşması ve erkekliğin sorgulanmaya başlanması ile birlikte erkeklik çalışmaları kadın çalışmalarının içinde ortaya çıkmıştır (Sancar, 2015, s. 25). Erkeklik alanının gelişmesi 1980 ve 1990ların başında inşa edilen ampirik araştırmalar ile gerçekleşmiştir (Connell, 1995, s. 24). Bu kapsamda erkeklik çalışması konusuna geçmeden önce erkeklik çalışmalarının ortaya çıkış koşulları hakkında bilgi sağlayıcı olacağı noktasından feminist hareket hakkında bilgi vermek, daha sonra ise feminist hareketin kazanımlarıyla görünürliğünün artmaya başlaması noktasından toplumsal cinsiyet kavramı hakkında bilgi verip cinsiyet kavramı ile farklılaştığı noktaları belirtmek literatürün anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

1.1.1 Feminist Hareket

Hooks (2014), feminizmi en basit ve kapsayıcı tabiriyle cinsiyetçiliği ve cinsi sömürüyü sona erdirmeye çalışan bir hareket olarak tanımlamıştır (s. 9). Hooks bu tanımlamayla, bir cinsin diğer bir cinsten üstün görülmesine toplumsal bir

sorun perspektifinden yaklaşmakta ve toplumsal alanda kadın ve erkek arasındaki eşit olmayan ilişkilere vurgu yapmaktadır. Aynı şekilde Sancar (2011) da feminizmi, kadın ve erkek arasındaki eşitliğin sağlanması için hiyerarşik ilişkileri bünyesinde barındıran eril tahakkümün ortadan kaldırılmasını savunan düşünce olarak tanımlamakta, sınıfsal ve etnik gibi tüm toplumsal eşitsizliklerin aslında cinsiyet eşitsizliğinden beslendiğine dikkat çekmektedir (s. 55). Arat (2010) ise feminizmi, kadın ve erkek arasındaki eşitliğin sağlanabilmesi için var olan iktidar ilişkilerini değiştirmeyi amaçlayan ikincil konuma itilmiş kadınların kurtuluş mücadelesi olarak tanımlamaktadır (s. 29). Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere feminizmin odak noktası cinsiyetçiliğin, eril tahakkümün ve iktidar ilişkilerinin ortadan kaldırılmasıdır. Bir başka deyişle, feminizm erkekleri hedef alan bir akım değil, eşit haklar istemi üzerinden var olan iktidar ilişkilerine karşı yapılan bir mücadeledir.

Feminist hareket genel kabul gördüğü şekliyle üç dalga olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu üç dalga 19. yy'dan başlayarak 21. yy'a kadar devam eden birinci, ikinci ve üçüncü dalga olarak adlandırılmaktadır (Taş, 2016, s. 166). Teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte artan sosyal medya kullanımının cinsiyetçilik ve kadın düşmanlığını arttırdığı noktasından feminizm ile olan ilişkisi üçüncü dalga feminizmden dördüncü dalga feminizme geçiş olarak değerlendirilmektedir (Munro, 2013).

Feminizm hareketi adına tarihteki ilk önemli çalışma Mary Wollstonecraft'ın 3 Ocak 1792'de yazdığı "A Vindication of the Rights of Woman" başlıklı eser olarak kabul edilir. Wollstonecraft bu eseriyle, yeni bir anayasa hazırlayan Fransız yetkililere kadınları da anayasa kapsamına almaları gerektiğini, eğitim hakkı başta olmak üzere erkeklere sunulan doğal hakların kadınlara da sunulması gerektiğini anlatır (Donnovan, 2015, s. 21-22). Bu eser ile başladığı kabul edilen birinci dalga feminizmde, kadınların da erkekler gibi eşit haklara sahip olması gerektiği düşüncesi hâkimdir. John Stuart Mill "The Subjection of Women" başlıklı eseri ile bu dönem feminist talepleri yansıtmaktadır. Bu talepler arasında öncelikli olarak kadınların oy haklarını kazanmalarıyla siyasal hayata girmeleri ve erkeklerle eşit haklara kavuşmaları yer almaktadır (Arat, 2010, s.

35). Bu talepler doğrultusunda yasalar önünde bu hakların sağlanabilmesi için feminist gruplar tarafından birçok konferans düzenlenmiştir. Bu konferanslar arasında en çok ses getirenler 1848 yılında düzenlenen Seneca Falls ve New York konferansları olmuştur. Bu konferansların nihai amacı, yasalar önünde kadınların başta oy hakkı olmak üzere yurttaşlık haklara kavuşmasıdır (Renzetti ve Curran, 1992, s. 355). Seneca Falls konferansının önde gelen kişileri arasında yer alan Elizabeth Candy Stanton ve Lucretia Mott Duygular Bildirisi yayınlarak kadın ve erkeklerin eşit olarak yaratıldıkları gerçeğinden hareketle, erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu tahakkümü sona erdirmeyi amaçlamışlardır (Arat, 2010, s. 46).

Birinci dalga feminizmin yarattığı etki ile kazanımlar neticesinde kadınlar her ne kadar yasalar önünde erkeklerle eşit haklara sahip olsalar da, özel ve kamusal alanda ataerkil sistemin yarattığı eşitsiz ilişkiler dolayısıyla kadın ve erkek arasında tam olarak eşitliğin sağlanamadığı gözlemlenmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren başlayan bu dönem ikinci feminist dalga olarak adlandırılır. Bu açıdan bakıldığında ikinci feminist dalga ataerkil sistemin hedef alındığı bir dönemdir (Taş, 2016, s. 169-170). İkinci feminist dalganın odak noktasını en iyi ifade eden sloganlardan birisi “Kişisel olan politiktir” sloganıdır ve bu slogan ile tüm kadınların yaşamış oldukları kişisel deneyimlerin değerli olduğu belirtilerek bu deneyimlerin toplumsal yaşam için önemli sonuçları bulunduğuna dikkat çekilmiştir (Arat, 2010, s. 76). 1963'te yayımlanan Betty Friedan'ın “The Feminine Mystique” adlı eseri de bu dönemin düşüncelerine hayat veren eserlerden biridir. Friedan, bu eserinde beyaz, eğitilmiş ve orta sınıfa mensup ev kadınlarının yaşadığı sorunlara dikkat çekmekte ve eşitliğin sadece yasalarla sağlanamayacağını belirtmektedir (Renzetti ve Curran, 1992, s. 360-361).

1990'lı yıllara gelindiğinde ise, ikinci dalga feminizmin kapsamına sadece üst, orta sınıfa mensup ve beyaz gibi belli kadın gruplarını aldığı eleştirilerek kadın hareketinin daha geniş bir kitleye yayılması hedeflenmiş ve üçüncü dalga feminizm bu doğrultuda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, ikinci dalga feminist hareketinin aksine tek bir kadınlık algısından ziyade evrensel bir algıdan bahsedilmesi gerektiği savunulmuştur (Taş, 2016, s. 171). Kadın hareketinin

evrenselleştirilmesi amaçlandığından bu dönem “Küresel Kadın Hareketi” olarak da adlandırılmaktadır. 1990’lı yıllardan itibaren başlayan bu dönemin temelini, Birleşmiş Milletler’in 1979 yılında kabul ettiği “Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women” (CEDAW- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi) antlaşması ve “Pekin Eylem Planı” (1995) oluşturmaktadır (Sancar, 2011, s. 63).

CEDAW, "kadınlara karşı ayrımcılık" terimini, yaşamın her alanında kadınların insan hakları ve temel özgürlüklere ulaşmasını engelleyen her türlü ayırım (Madde 1) üzerinden tanımlayarak taraf devletlere bu ayrımcılığın her türlü biçimini yasaklama (Madde 2) ve kadınların kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda gelişmesi için her türlü tedbiri alma yükümlülüğü (Madde 3) veren bir antlaşmadır. CEDAW, kadın erkek eşitliğinin uluslararası düzeye taşınması ve taraf devletlere bu konuda yükümlülükler vermesi açısından kadın hareketi açısından çok önemli bir gelişmedir.

Birleşmiş Milletler CEDAW’ın yanında, dünya genelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine çözüm bulmak adına 1975 Meksika, 1980 Kopenhag, 1985 Nairobi ve 1995 Pekin dünya kadın konferanslarının düzenlemesine de destek olmuştur. Her konferansta kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi ve eşitsizliklerin giderilmesi için eylem planları oluşturulmuş ve kadınların güçlendirilmesi çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Diğerlerinden farklı olarak Pekin Eylem Planı (1995), toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin değişmez bir durum olmadığı, bilakis şiddete ve kadınların tahakkümüne dayanan bu eşitsizliğin tarihsel ve kültürel olarak kurulduğundan hareketle, eşitliğin tam olarak sağlanabilmesi için kadınları güçlendirmenin yanında erkekleri de eşitliğe katkıda bulunmaları için sürece dâhil etmeyi amaçlamıştır (Ertürk, 2004, s. 4). Eşitsizliğin eşit olmayan tarafında yer almasalar bile eşitliğin kamusal ve özel tüm alanlarda yaygınlaşması için erkeklerin de bu çalışmalara katılacağı gerçeği Pekin Deklarasyonu ile gündeme gelmiştir. Kadın çalışmalarının görünürlüğünün artması, erkeklik ve kadınlık terimlerini sosyal hayatın önemli bir konusu haline getirerek toplumsal cinsiyet terimini görünür kılmıştır (Kimmel

& Aronson, 2004, s. xv). Bu kapsamda bir sonraki bölümde toplumsal cinsiyet kavramı hakkında bilgi verilecektir.

1.1.2 Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramsallaştırması

Bu bölümde cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramların anlamlarına yer verilecek ve bu iki kavram arasındaki farklılıklar açıklanacaktır. Arapça kökenli bir kelime olan cinsiyet kavramının kelime anlamı “Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren yaratılış özelliği, eşey, cinslik, seks” (Cinsiyet, 2017) şeklinde tanımlanmış ve bu terim ile erkek ve dişiyi ayırt eden biyolojik özellikler vurgulanmıştır. İngilizce karşılığı “sex” olan cinsiyet teriminin kökeni kesmek, bölmek anlamları taşıyan “secare” kelimesinden gelmektedir. Bu haliyle cinsiyet terimi kökeni itibari ile canlı organizmalar arasında bir ayırım yapma anlamı taşımaktadır (Roof, 2007, s. 1311). Aynı zamanda cinsiyet kavramı “bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen demografik bir kategoridir” (Dökmen, 2004, s. 4) kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ederek biyolojik bir yapıya karşılık gelmektedir.

Cinsiyet, kız ya da oğlan olarak dünyaya adım attığımızın andan itibaren beraberimizde getirdiğimiz bedenimize eklenmiş “doğal” olarak kabul ettiğimiz biyolojik özelliklerimizden biridir. Cinsiyet özellikleri genelleştirilirken kadınların doğurgan, sevecen, fedakar, ayrıntılara önem veren, duygusal ve tek eşliliğe yatkın olduğu, erkeklerin ise yüksek bir zihinsel yaratıcılığa ve sorumluluk duygusuna sahip olduğu, yönetmeyi iyi bildiği, rasyonel olduğu, tek eşlilikten ziyade çok eşliliğe yatkın olduğu ve saldırgan olduğu yönünde düşünceler mevcuttur (Bora, 2008, s. 11). Bu özellikleri dikkate aldığımız zaman cevap bulmamız gereken soru bu özelliklerden hangilerinin cinsel organ gibi doğuştan gelmekte, hangilerinin sosyalizasyon süreci içerisinde kadın ve erkek olmaya yüklenen anlamlar arasında yer almakta olduğudur. İşte doğuştan var olan biyolojik özelliklere vurgu yapan cinsiyet teriminin açıklamakta yetersiz kaldığı bu noktada, cinsiyet teriminden farklı olarak toplumsal cinsiyet terimi kullanılmaya başlanmıştır. Erkek ve dişi olarak kategorilendirilerek biyolojik

yapıya karşılık gelen cinsiyet kelimesinden farklı olarak toplumsal cinsiyet terimi, kadın ve erkek olmaya verilen kültürel anlamlar olarak tanımlanmıştır (Kimmel & Aronson, 2004).

Toplumsal cinsiyet kavramının kullanılması yakın zamanlara dayanmaktadır. 1968 yılında Robert Stoller tarafından ortaya atılan bu kavram, Ann Oakley ile yaygınlık kazanmış ve sosyal bilimlerin konu kapsamına girmiştir (Zeybekoğlu, 2009, s. 4). Ann Oakley (1972), “Sex, Gender and Society” başlıklı kitabında cinsiyet, kişilik ve zeka kavramları arasındaki ilişkileri tartışarak toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel olarak nasıl öğrenildiğine dikkat çekmiştir (Ecevit vd., 2011, s. 6).

Toplumsal cinsiyet literatürüne en büyük katkısı yapanlardan biri olan R.W.Connell (1998), toplumsal cinsiyetin örgütlenmiş pratikler ile kültürel olarak kurgulandığını belirtmiştir (s. 190). Toplumsal cinsiyet terimi, kadın ya da erkek olmaya yüklenmiş anlamlar olarak tanımlanır ve biyolojik bir yapıya karşılık gelen cinsiyet teriminden farklı olarak kültürel bir yapıya karşılık gelmektedir (Oakley, 1985, s. 158, Kimmel, 2004, s. 3, Pilcher and Whelehan, 2004, s. 56). Toplumsal cinsiyet kavramını Simone de Beauvoir’ın ünlü sözü “Kadın doğulmaz, kadın olunur” üzerinden açıklayan Bora (2011) da toplumsal cinsiyetin doğumdan itibaren kız ve oğlan çocuklara yüklenmiş kodlar olduğuna dikkat çekmektedir (s. 1). Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere, toplumsal cinsiyetin kültürel bir boyutu bulunmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin kavranabilmesi açısından toplumsallaşma süreci içinde kadınlığa ve erkekliğe toplumun yüklediği olumlu ya da olumsuz anlamlara bakmak, kadın ve erkek olmakla bağdaştırılan rolleri incelemek ve görünürdeki “farklılıkların” bu rollerden kaynaklanıp kaynaklanmadığını ortaya çıkarmak önem arz etmektedir.

Kadınlar ve erkekler arasındaki “farklılıkların” sonradan kadın ya da erkek olmaya yüklenen anlamlardan mı kaynaklı olduğu, yoksa doğuştan var olan özelliklerden mi kaynaklı olduğu konusunda tartışmalar mevcuttur. Toplumsal cinsiyet kavramının görünürlüğüünün artması ile birlikte bu farklılıkların biyolojik süreçli olmasından ziyade sosyal süreçlerden kaynaklandığına işaret etmektedir. Dolayısıyla gözlemlenen bu farklılıkları, biyolojik cinsiyet farklılıkları

ve toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak ayırmak mümkündür. Biyolojik cinsiyet farklılıkları doğuştan bedenimize eklenmiş, öğrenilmemiş farklılıklar olarak tanımlanabilirken, toplumsal cinsiyet farklılıkları ise sosyalleşme süreci içerisinde oğlan ve kız çocuklarının doğumdan itibaren öğrendikleri ve toplumun kendileri için uygun olarak gördüğü roller ve davranışlar arasındaki farklılıklar olarak tanımlanabilir (Dökmen, 2004, s. 9-10). Toplumsal cinsiyet kavramının anlaşılması, sonradan yüklenmiş ve değiştirilebilir toplumsal cinsiyet farklılıklarının tespit edilebilmesi açısından önemlidir. Türkçe karşılık olarak biyolojik cinsiyet kavramının “cins” sözcüğü ile, toplumsal cinsiyet kavramının ise “cinsiyet” sözcüğü ile kullanıldığı da görülmektedir (Zeybekoğlu, 2009, s. 3). Ancak bu çalışmada biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının kullanılması tercih edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet kavramını, sadece kadın ve erkek arasındaki biyolojik olmayan farklardan ibaret olarak düşünmek de doğru bir yaklaşım tarzı değildir. Toplumsal cinsiyet kavramı, sonradan kadın ve erkek olmaya yüklenmiş bu biyolojik olmayan farklılıkların yanında hiyerarşi, güç ve eşitsizlik kavramlarıyla da iç içe bir kavramdır (Kimmel, 2004, s. 1). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramının görünür kılınması maksadıyla yapılan çalışmalarda kadın ve erkek olmaya yüklenen farklılıkların, eşitsizlikler ve güç ilişkileri çerçevesinde ele alınması gereklidir. Bu tez çalışmasının amaçlarından bir tanesi de literatüre katkı sağlamak noktasından hareketle erkeklerin, kadınlar ve diğer erkekler üzerinde üstünlük kurma arayışlarının ortaya çıkartılarak toplumsal cinsiyet kavramının yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktır.

Erkeklik çalışmaları, mevcut erkekliklere toplumsal cinsiyet penceresinden bakan, her ne kadar literatürdeki yerini kadın çalışmalarından çok sonra almış olsa da toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde kadın çalışmaları ile düşünülmesi gereken bir alandır. Bu kapsamda feminist hareket ve toplumsal cinsiyet kavramı hakkında bilgi verildikten sonra bir sonraki bölümde erkeklik çalışmaları konusunda bilgi verilecektir.

1.1.3 Erkeklik Çalışmaları

Erkeklik çalışmaları, özel ve kamusal yaşamdaki erkek yaşamını inceleyerek farklı erkeklikler arasındaki iktidar ve hiyerarşi yapılarını ortaya çıkarma amacı taşımaktadır. Erkeklik çalışmaları denilince ilk akla gelen çalışmalar arasında, R.W.Connell'in "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar (1998)" ve "Masculinities (2005)" kitapları bulunmaktadır. Connell (1998), erkeklik çalışmalarının amacı olarak heteroseksüel erkeklerin ataerkilliği savunmaktan vazgeçmeleri için çeşitli nedenler sıralamıştır. Bu nedenler arasında; heteroseksüel erkeklerin etrafındaki anne, kız kardeş, eş, sevgili gibi kadınlarla güçlü bağlarının olması ve o kadınların tahakküm altında kalmalarını hoş görmemeleri, baskıcı sistemin kadın erkek tüm insanların yaşamını zehirlemesi, tek tip heteroseksüel erkekliğin bulunmayışı, birçok erkeğin ataerkillikten zarar görmesi ve heteroseksüel erkeklerin temel insan yeteneklerinden yoksun olmayışları yer almaktadır (s. 14).

İnsan ve doğa arasındaki eşitsizlik ilişkisinden sonra tarihteki ikinci eşitsizlik ilişkisi olan erkekle kadın arasındaki eşit olmayan bu ilişki kadını erkeğe bağımlı kılan bir "erkek iktidarı" yaratmaktadır. Bu kapsamda bu iktidardan beslenen erkeklik henüz açılmamış bir "kara kutu"dur ve toplumsal cinsiyet eşitliliğinin tam olarak sağlanabilmesi için bu "kara kutu"nun açılması erkeklik çalışmaları ile mümkündür (Atay, 2004, s.28). Erkeklik çalışmalarının ortaya çıkışı 1960'lı yıllardan itibaren etkisini gösteren ikinci dalga feminizmin yarattığı etki ile mümkün olmuştur. İkinci dalga feminizmin yarattığı etki ile birlikte sosyoloji alanında yapılan kadın çalışmalarının sayısı artmaya başlamış ve 1968'de başlayan bu dönem, erkeklik üzerine yapılan çalışma sayılarını da olumlu yönde etkilemiştir.

Erkeklik çalışmalarının araştırmalarda yer aldığı 1970'lerdeki çalışmaların ana teması, erkeklerin de kadınlar gibi baskı altında olduklarıdır. Erkeklerin üzerindeki bu baskı ve ezilmenin kaynağı olarak eril rol (male role), tutarsız ve iktidar ilişkileri analizinden yoksun olduğu, erkekleri rekabetçi bir yapıya büründürdüğü, kadınları ezmeye, çevreyi kirletmeye ve doğayı katletmeye zorladığı gerekçesi ile eleştirilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla 1970'lerden

itibaren erkeklerin rolleri tarafından baskı altında oldukları için rahat olmadıkları, bu baskılardan kurtularak özgürleşmeye ihtiyaçları olduğu yönünde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. 1970'lerden itibaren erkeklik çalışmaları, erkeklerin erkekliğe yüklenen rollerden duyduğu rahatsızlıklar ve dezavantajlara odaklanmıştır (Connell vd., 1985, s. 564-569). 1980'li yıllarda tek bir kadınlıktan ziyade yaş, sınıf, etnik köken gibi çeşitli parametrelerin etkisiyle değişken kadınlık deneyimlerinin varlığı yönündeki feminist araştırmaların etkisiyle birlikte hegemonik erkeklik ve farklı erkekliklerin anlamları sorgulanmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren ise erkeklik çalışmalarının odak noktası erkekliğin toplumsal inşasının farklı erkeklik deneyimleri oluşturduğu ile birlikte aynı erkeğin bile farklı dönemlerinde farklı erkeklik deneyimleri yaşanabileceği yönündedir (Sancar, 2013, s. 27).

Bozok (2009)'un sınıflandırmasıyla erkeklikler ile ilgili kuramlar üç perspektifte incelenebilir: erkeklikçilik, erkek kurtuluşçuluğu ve (pro)feminizm. Erkeklikçilik, ataerkilliği ve onu meşrulaştırma çabasını barındırarak kadın düşmanlığına kadar varabilen bir bakış açısını yansıtmaktadır. Erkeklik hareketleri ile ilgili ikinci perspektif olan erkek kurtuluşçuluğu, erkeklerin de ataerkilliğin baskısı altında en az kadınlar kadar zarar gördüğü ve ataerkil ilişkiler dolayısıyla erkeklerin özünden uzaklaştığını belirten bakış açısıdır. Erkek kurtuluşçuluğu eril iktidarı hedef almayı, kadın ve eşcinsel ezilmişliğini gündeme almayı noktalarından feminizm ile uzaklaştır. (Pro)feminizm ise bu iki bakış açısından farklı olarak cinsiyetçiliğe, cinsi sömürüye ve ataerkilliğe karşı feminizm ile beraber hareket etmek isteyen erkeklerin bakış açısını yansıtmaktadır (Bozok, 2009, s. 271-272).

Erkeklik araştırmalarını genel olarak “çocukluk (boyhood), babalar ve babalık, spor, askerlik, erkek cinselliği, eril şiddet, eril yakınlık (male intimacy), homofobi, iş yerinde erkekler, renkli erkekler, erkek sağlığı ve erkekliğin tarihi ve teorisi” (Kimmel & Aronson, 2004, s. 533) başlıklı konular oluşturmaktadır.

Erkelik çalışmalarının kadın hareketinin yarattığı etkinin içerisinden doğmasından hareketle erkeklik çalışmaları ve kadın çalışmalarının aynı hedefe doğru yürüyen ve birbirlerinden ilham alan alanlar olduğunu söylemek yanlış

olmaz. Mehmet Bozok (2011), erkeklik çalışmaları ile feminizm arasındaki bağlantıyı “...erkeklik incelemeleri, feminizmin ezilen ve ikincilleştirilen özneler olarak kadınlara bakarak gerçekleştirmeye çalıştığı ataerkilliğin eleştirisini, kadınlar ve queer bireyleri ezen ve erkek egemenliğinin birincil faileri olan erkekler ve erkekliklere odaklanarak gerçekleştirmeye çalışmaktadır” (s. 56) şeklinde belirterek feminizmin kadınlara ve onlara uygulanan tahakküme odaklanarak ulaşmak istediği amaca, erkeklik çalışmaları kadınlara, tabi kılınmış erkeklere ve erkekliklere odaklanarak ulaşmaya çalıştığını ifade etmektedir. Bu kapsamda bir sonraki bölümde erkeklikler konusunda bilgi verilecektir.

1.1.4 Erkeklikler

Kadınların, özel alan ve kamusal alanda ikincil konumuna itilmesi ve dolayısıyla cinsiyet eşitsizliği oluşturulması tartışmaları 1970’li yıllardan itibaren “Kadın Çalışmaları” akademik alanının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kadın Çalışmaları alanı, kadınların ikincilleştirilmesine ve bu ikincilleştirmeye sebep olan patriyarka kavramı üzerinde odaklandığından erkekliğin ne olduğu sorusuna yoğunlaşma çok yakın tarihe kadar gerçekleşmemiştir (Sancar, 2013, s. 23).

Her ne kadar erkeklik kavramının kelime anlamı: “Erkek olma durumu, erkekçe davranış, yiğitlik, mertlik, bir erkeğin fizyolojik görevini yerine getirme gücü” (Erkeklik, 2017) şeklinde ifade edilse de, bu tanım bize erkekliğin sadece basit bir açıklamasını sunmaktadır. Sözlük anlamının yetersiz kaldığı bu noktada, erkeklik kavramı için toplumsal cinsiyet bağlamında bir çok tanım mevcuttur. Leach (1994) erkekliği, inşa sürecinde toplumsal, tarihsel ve politik dinamiklerin rol aldığı bir toplumsal cinsiyet kimliği olarak tanımlamaktadır (s. 36). Bu tanımlama ile erkekliğin, toplumlara, kültürlere göre farklı anlamlara bürünebilen, farklı zırhlar giyebilen bir kavram olma özelliği ön plana çıkartılmıştır. Connell (1995) ise erkeklik tanımlamaları ile ilgili farklı temel tanımlama stratejilerinin olduğunu, bu stratejiler arasından en dikkat çeken tanımlamanın erkekliğin aslında tamamen feminen olmayan ile eşdeğer olması

olduğunu belirtir (s. 68-70). Connell ile birlikte benzer düşüncelere sahip olan Guttman (1997) da erkekliğin tamamen kadın olmamak üzerinden tanımlandığını belirtir (s. 386).

Erkekliği; “Bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışlarını içeren bir pratikler toplamı” (s.14) olarak tanımlayan Atay (2004), erkekliğin bir iktidar pratiği olarak kurumlaştığına dikkat çekerken, Bozok (2011), erkekliği bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak sınıflandırmakta ve toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten beslendiğini belirtmektedir. Bozok (2011)’a göre biyolojik cinsiyeti erkek olanlar sosyalizasyon süreci içerisinde erkek olmayı, biyolojik cinsiyeti kadın olanlar ise sosyalizasyon süreci içerisinde kadın olmayı öğrenmektedir (s. 11). Dolayısıyla kadın ya da erkek olmak etkileşim içerisinde bulunan toplumun kabullerine göre şekillenmekte, toplumun kabullerindeki değişiklik kadın ya da erkek olmaya doğrudan etki edeceğinden erkekliğin de değişmesi mümkün gözükmemektedir.

Erkeklikler herhangi bir yer ve zamanda erkekler için öngörülen sosyal roller, davranışlar ve anlamlara karşılık gelir (Kimmel & Aronson, 2004, s. 503). Erkekliğin tanımlanmasındaki değişken parametreler, farklı erkeklik tanımlamalarla beraber farklı erkeklikleri de gündeme getirmiştir. Sosyalizasyon süreci içerisinde tek tip bir erkeklikten söz etmek mümkün gözükmemekte, erkekliğin kurgusunda farklı hegemonyaların etkili olması, erkekliğin deneyimlenme biçimindeki farklılıklar ve erkekliğin değişebilmesine işaret etmek amacıyla erkeklikler kavramının kullanılması daha uygun olmaktadır (Bozok, 2011, s. 49). Connell (1998), tek tip bir erkekliğin mümkün olamayacağından erkeklikler kavramının kullanılmasının daha uygun olduğunu belirtmiş ve erkekliği üç öge içeren bir hiyerarşi içerisinde tanımlamıştır: “hegemonik erkeklik, tutucu (suça ortak olan) ve tabi kılınmış erkeklik” (s. 154). Toplumsal cinsiyetin sınıf ve ırk gibi yapılar ile etkileşimi ile birlikte erkekliklerin dördüncü ögesi de ortaya çıkmıştır: marjinal erkeklik (Connell, 2005, s. 80). Connell’in kullandığı “hegemonik erkeklik” kavramı kendinden sonra gelen birçok araştırmacı tarafından alıntılanmıştır.

1.1.4.1 Hegemonik erkeklik

Hegemonik erkeklik terimi, Avustralya liselerindeki sosyal eşitsizliğin ortaya çıkarılması amacıyla yapılan araştırmalar neticesinde kullanılmaya başlanmış ve 1980'lerden itibaren birçok alanda yapılan çalışmalar ile birlikte geliştirilmiştir. Hegemonik erkeklik teriminin "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar" (1998) kitabında yer alması ile birlikte popülerliği de artmıştır (Connell, 2005, s. 830-831).

Hegemonik erkeklik kavramından önce hegemonya kavramını incelemek konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Hegemonya, A.Gramsci'nin "Hapishane Günlükleri" adlı eserinde bahsettiği, toplum içinde hükmeden sınıf ile hükmetme yollarını içeren, gücü kazanmak ve elde tutmak ile toplum yapısının gücün etrafında şekillenmesi ile ilgili bir kavramdır (Donaldson, 1993, s. 645). Hegemonya kavramı, sınıf ilişkilerini açıklama amacı ile kullanılan, yönetici sınıfın yöneten sınıfa karşı kazandığı ve bu kazanımları devam ettirme stratejileri ile yakından ilgilidir. Kısacası hegemonya, iktidarın elde bulundurulmasıdır (Ertan, 2009, s. 156). Connell (1998)'in bu tanım çerçevesinde kavramsallaştırdığı hegemonik erkeklik tanımındaki hegemonya ise, toplumsal ilişkilerde kazanılan üstünlük manasına gelmektedir. Bu toplumsal ilişkiler esnasında hegemonya kazanan grup, diğer grup ya da grupları ortadan kaldırmaktan ziyade ikincil plana sürüklemektedir (s. 246).

Hegemonik erkeklik; " belirli erkek gruplarının iktidara ve zenginliğe nasıl sahip olduğunun ve onların bu hâkimiyeti oluşturan sosyal ilişkileri nasıl yeniden ürettiklerinin ve meşrulaştırdıklarının sorusudur" (Connell vd., 1985, s. 592). Bu tanım ile birlikte hegemonik erkeklik kavramı, aynı zamanda farklı erkekliklerin varlığına ve bu erkeklikler arasındaki iktidar mücadelesine işaret etmektedir. Dolayısıyla, erkekler toplumsallaşma sürecinde diğer erkekler ile yaşadıkları iktidar ve hiyerarşi rekabetinde kazandıkları üstünlük aracılığıyla hegemonik erkekliği temsil etmekte, diğer bireyler ise ikincil plana atılarak tabi kılınmaktadırlar. Burada dikkati çeken soru hegemonyanın nasıl kazanıldığı ile ilgilidir. Hegemonyanın kazanılması, Sylvester Stallone'nin canlandığı Rambo karakteri gibi kurgulanmış olan erkeklerin modellerinin yaratılmasıyla olabileceği

gibi, Muhammed Ali gibi gerçek modellerin reklamlarının yapılarak özendirilmesi aracılığıyla da olabilmektedir (Connell, 1998, s. 247).

Bütün erkeklerin hegemonik erkeklik sergilediği söylemek doğru olmaz. Aksine çok az sayıda erkek hegemonik erkekliği sergiler. Erkeklerin çoğu, televizyonda gördüğü hegemonik erkeklik temsilcileri gibi davranmaz, fakat kadınların tahakküm altında kalmasından faydalanmak için bu suça ortak olur (Connell vd., 1985, s. 592). Nicelik olarak üstün olmayan hegemonik erkekliği ayakta tutan şey ise; erkeklerin çoğunun bu suça ortak olarak kadınların tabi kılınmasından faydalananı olmasıdır (Connell, 1998, s. 248).

Hegemonik erkeklik çok az sayıda bir erkek grubunun tüm iktidar ve güç pozisyonlarına sahip olmasını ve bunları meşrulaştırıp yeniden üretmesini açıklamaya çalışan bir kavramdır. Hegemonik erkeklik, suç ortaklığı oluşturan çok geniş bir erkek grubunun onayını alarak iktidarını sürdürmektedir. Suç ortaklığı yapan bu geniş erkek kitlesinin bu destek neticesinde elde ettikleri maddi kazançlar ve ayrıcalıklardır. Bu geniş erkek kitlesinin desteğini oluşturarak hegemonik erkekliği üreten kurumlar ise "devlet, yasalar, ticari şirketler, işçi sendikaları, heteroseksüel aile, ulusal ordu gibi kurumlar" olarak sıralanabilir (Sancar, 2013, s. 32).

Hegemonik erkekliğin sadece kadınları tahakküm altına aldığı ve ikincilleştirdiğini söylemek de doğru olmaz. Hegemonik erkeklik kavramının en önemli özelliği bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Hegemonik erkeklik, sadece kadınları değil, aynı zamanda diğer erkekleri de kontrol altında tutarak iktidarı perçinlemektedir (Donaldson, 1993, s. 655). Sancar (2013), hegemonik erkekliğin haritasını şu şekilde belirtmektedir: "Genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi, makul ölçülerde dindar, spor dallarının en azından birisini başarılı olarak yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansa sahip erkeklerin temsil ettiği erkeklik" (s. 30). Bu sayılan özellikleri taşımayan erkekler ise ötekileştirilerek ikincil plana atılmaktadır.

1.1.4.2 Öteki Erkeklikler

Connell'ın tek tip bir erkekliğin mümkün olamayacağından erkeklikler kavramının kullandığı ve erkekliği hegemonik erkeklik, tutucu (suça ortak olan) erkeklik, tabi kılınmış erkeklik ve marjinal erkeklik şeklinde dört öge içeren bir hiyerarşi içerisinde tanımladığı yukarıda bahsedildi. Hegemonik erkeklik iktidarı elinde bulunduran erkeklik olduğundan çok az erkek bu anlamda hegemonik erkeklik sergilerken, erkeklerin büyük çoğunluğu ise hegemonik erkekliğin var olan imajının devam edebilmesi için işbirliği içerisinde bulunmaktadır. Tutucu, işbirlikçi ya da suça ortak olan erkeklik olarak tanımlanabilen bu erkekliğin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler arasında fantezi tatmini, yer değiştirmiş saldırganlık gibi nedenler olsa da asıl neden erkeklerin kadınların ikincil konuma atılmasından yarar sağlıyor olmasıdır. Hegemonik erkekliğin bir diğer önemli özelliği de, evlilik kurumu ile olan sıkı ilişkisinden dolayı heteroseksüel oluşu olduğundan dörtlü hiyerarşinin en altında bulunan tabi kılınmış erkekliğin en önemli şekli de eşcinsel erkeklik olmaktadır (Connell, 1998, s. 248-249). Marjinal erkeklik ise toplumsal cinsiyetin sınıf ve ırk gibi yapılar ile olan ilişkileri neticesinde deneyimlenen erkekliktir. Marjinal erkekliğin ataerkil paydan faydalanması için iktidarı elinde bulunduran hegemonik erkekliğin iznine ihtiyacı vardır. Amerika'da siyahi bir atletin bir hegemonik erkeklik örneği gösterilebilmesine karşın bu otoritenin diğer bütün siyahilere tanınmasının söz konusu olmaması buna bir örnektir (Connell, 2005, s. 81).

Bozok (2011) ise erkeklikleri, hegemonik erkekliğin haricinde “suç ortağı erkeklikler”, “marjinal erkeklikler” ve “madun erkeklikler” olarak yorumlamaktadır. Suç ortağı erkeklikler, ataerkil düzenin inşasında ve yeniden üretiminde hegemonik erkeklikler kadar görünür olmasalar da ataerkil düzenin varlığına onay vererek kadınların ikincilleştirilmesinden faydalanan erkekliklerdir. Bu kapsamda ortaklığın ve onayın getirisi olarak ataerkil paydan kendisine düşeni de almaktadırlar. Marjinal erkeklikler, sınıf ve ırk gibi çeşitli parametreler dolayısıyla hegemonik ve suç ortaklığı erkeklikler kadar ataerkil paydan faydalanamayan erkekliklerdir. Azınlıklara mensup erkekler marjinal erkeklere örnek olabilir. Madun erkeklikler ise heteroseksüel olmadıklarından

erkek egemenliğinden yararlanamayan erkekliklerdir. Bu kapsamda heteroseksüellik haricindeki diğer cinsel yönelimleri dolayısıyla ataerkil iktidar karşısında en savunmasız erkeklikler madun erkekliklerdir (s. 47).

Erkeklikler konusunda Tony Coles (2008)'in "Finding space in the field of masculinity: Lived experiences of men's masculinities" araştırması da önemlidir. Coles bu araştırmasında, hegemonik erkeklik kavramının yanı sıra mozaik erkeklikler kavramını kullanmıştır. Mozaik erkeklikler, erkeklerin hegemonik erkeklik değerlerinden kendilerine uygun olanları seçip, diğerlerini reddederek hegemonik erkekliği yeniden formüle etmeleriyle oluşturulmaktadır. Bazı erkekler bu yeniden formülleme ile hegemonik erkekliğin unsurlarından faydalanarak erkeklik alanında kendi erkeklik standartlarını inşa ederler. Fakat tüm unsurlarına sahip olmadıklarından dolayı hegemonik erkeklik tarafından tabi kılınmaktan kurtulamazlar. Buna örnek olarak fiziksel olarak zayıf olmalarına karşın zihinsel olarak güçlü olmayı ön plana çıkartan erkekler verilebilir (s. 238). Erkeklerin bir müzakere sonucunda hegemonik erkekliğin kendilerine uygun olanları alıp kendi erkeklik değerleriyle birleştirmeleri sonucunda oluşturulan davranış biçimlerine verilebilecek başka örnekler de vardır: "Görünüş itibarıyla yeni erkeklik imajlarını yansıtan, vücut geliştiren, bakımlı olmak için çeşitli kozmetik ürünleri alan ve kullanan erkeklerin davranış biçimleri..." (Kurt, 2013, s. 206).

Mozaik erkeklikler, erkeklerin günlük hayatta eril kimliklerini güvence altına almaları açısından önemli bir stratejidir. Bu strateji ile erkekler, hegemonik erkeklik bağlamında kendi erkekliklerinin kabul gördüğünü hissederlerken aynı zamanda ikincil erkekliklere karşı da üstün olduklarını hissetmektedirler (Coles, 2008, s.246).

Tek bir erkeklikten ziyade hegemonik erkeklik ve öteki erkekliklerden bahsetmek, erkekliğin farklı parametrelerin etkisiyle bir inşa sürecinin neticesinde toplumsal olarak kurgulandığının bir işaretidir. Connell (1998), erkekliğin fiziksel anlamını ifade ederken tarihsel ve toplumsal olarak nasıl inşa edildiğini şöyle anlatmaktadır:

“ Erkekliğin fiziksel anlamı, basit bir şey değildir. Boy pos ve şekli, tavır ve hareket alışkanlıklarını, belirli fiziksel becerilere sahip olmayı ve belirli becerilerin eksik kalmasını, kişinin kendi beden imajını, bunun öteki insanlara sunuluş biçimini ve bu insanların buna karşılık verme biçimlerini, kişinin kendi bedeninin çalışma ve cinsel ilişkilerde işleyiş biçimini içerir” (s. 122).

Connell, bu ifade ile erkekliğin fiziksel anlamının toplumsal pratikler vasıtasıyla geliştiğine ve dolayısıyla erkekliğin toplumsal inşasına işaret etmektedir. Bu kapsamda bir sonraki bölümde erkekliğin inşa sürecine değinilecektir.

1.1.5 Türkiye’de Erkekliğin İnşa Süreci

Sancar (2013), erkek egemen toplum yapısının ve dolayısıyla ataerkilliğin dinamiklerinin ortaya çıkarılması için özel alandaki erkek egemenliğinin anlaşılmasına çalışılmasının yetmeyeceğini, aynı zamanda kamusal alanın da erkeklik çalışmalarının konu kapsamına girmesi gerektiğini söyleyerek, daha eşitlikçi bir dünya için, özel ve kamusal alanda erkeklerin eril iktidarı nasıl inşa ettiklerini ve sürdürdüklerini anlayabilmenin, kadınların nasıl tahakküm altına alındıklarını anlamak kadar önem arz ettiğini belirtmektedir (s. 15-16). Erkeklik çalışmaları, erkekliğin bir inşa sürecinin neticesinde oluştuğunu ortaya çıkarma amacı taşıdığından bu bölümde erkekliğe giden yolun nasıl inşa edildiğine dair literatür bilgisine yer verilecektir.

Erkeklik çalışmalarının bir amacı da toplumsal bir yapı olarak erkekliği oluşturan basamakları ortaya çıkarmaktır. Türkiye’de bu konuda yapılan erkeklik çalışmalarının neticesinde bu erkeklik basamaklarının sırasıyla sünnet olma, askere gitme, iş bulma ve evlenme olduğunu görmekteyiz (Selek, 2013, s. 19). Barutçu (2013) da benzer şekilde erkeklik basamaklarını sırasıyla sünnet olma, cinsel birliktelik yaşama, askere gitme, iş bulma, evlenme ve baba olma şeklinde belirtmiştir (s. 149). Barutçu’nun basamaklarından cinsel birliktelik yaşama ve baba olma, her ne kadar Selek’in sıralamasında yer almıyor olsa da, bu basamakların heteroseksüel olarak kabul edilen erkekler tarafından aşıldığı

noktasında hem fikir olduklarından her iki erkeklik basamaklarının da benzer olduğunu söyleyebiliriz.

Erkeklik inşa sürecinin başında yer almasından dolayı “sünnet” erkeklığe adım atmanın ilk basamağı olarak görülmektedir. Erkekliğe adım atmak için erkek cinsel organının kesilmesi her ne kadar içerisinde ironi barındırsa da bu olay bir “sünnet ritüeli” ile herkese duyurulmaktadır (Barutçu, 2013, s. 33). Sünnet olan çocuğun yeterli farkındalığa sahip olması durumunda sünnet olmanın erkeklığe adım atmak olduğu, sünnet olmaması durumunda erkek olamayacağı aşılır (Kepekçi, 2012, s. 71).

Erkeklik inşa sürecinde önemli rol oynayan diğer basamak ise erkeğin hayatının her alanında karşılaştığı cinsellik olup, heteroseksüel bir ilişki gerçekleştirmek bu sınamadan başarıyla ayrılmak ve hegemonik erkekliğin faydalarından faydalanmak anlamına gelmekte, diğer ilişki türleri ise ötekileştirilmektedir (Barutçu, 2013, s. 60-61). Selek (2013) de heteroseksüel cinsel deneyimin erkekliğin inşası için önemli bir basamak olarak görüldüğünü, hak edildiğine inanılan babalık rolünün ancak bu sayede kazanılabileceğini belirtir (s. 20).

Erkeklik inşa sürecinin temel basamaklarından bir diğeri de, zorunlu askerlik uygulamasıdır. Sancar (2013), askerliği “modern toplumların tek cinsiyete dayalı en önemli kurumu olan ulusal ordularda, genç yaşta bütün erkeklerin zorunlu olarak güvenlik hizmeti yaptığı en temel erkeklik pratiklerinden biri” (s. 153) olarak tanımlamaktadır. Vatan hizmeti olarak askerlik hizmetinin ne şekilde yerine getirileceği Anayasa’nın 72’nci maddesinde şöyle belirtilmiştir: “Vatan hizmeti her Türk’ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.” Bu madde hükümleri ile vatan hizmetinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda her Türk’ün hak ve ödevi olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Türk’ün tanımının Anayasa’da nasıl yer aldığı 66’ncı madde hükümlerinde: “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür” şeklinde yer almaktadır. Dolayısıyla ne Türklük tanımında ne de vatan hizmetinin yerine getiriliş şeklinde Anayasa’da bir cinsiyet ayrımı söz konusu değildir. Anayasa’nın 72’nci maddesinin atıfta bulunduğu kanun ise 1111 sayılı

Askerlik Kanunu'dur. Bu kanunun 1'inci maddesi: "Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur" hükmü taşıdığından vatan hizmetinin sadece erkek olanlar tarafından yapılacağına düzenlendiği anlaşılmaktadır. Anayasal hak ve ödev olarak düzenlenen vatan hizmetine karşılık gelen askerlik hizmeti, erkek olmayanlara tanınmamıştır. Erkek olmayan hiç kimsenin bu güne kadar anayasal hak olarak vatan hizmetine başvurmasına da rastlanmamıştır. Bu kapsamda askerlik hizmeti kadınları dışarıda bırakarak erkekliğin kurulmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Askerlikte karşılaşacağı tüm zorlukların üstesinden gelerek ve itaat etmeyi öğrenerek terhis olan erkek, heteroseksüel kimliği kazanmakta, kendi ekmeğini kazanmaya ve yuva kurmaya hazır olmaktadır (Barutçu, 2013, s. 98). Selek, (2013) zorunlu askerlik hizmetinin hegemonik erkekliğin kurulmasındaki rolünü anlattığı eserinde askerlik çağına gelen erkekleri hamura benzeterek, bu hamurun askerlik sürecinde itaat etmeyi öğrenerek piştiğini, pişmemiş hamurun yenemeyeceği benzetmesiyle, askerlik hizmetini yapmayan erkeklerin "adam olmak"tan uzak kaldığını belirtir. Askerlik hizmetinin başarıyla bitirilmesinin ardından kazanıldığına inanılan "adam" edici nitelikler ise "sorumluluk sahibi olmak, zorluklarla baş etmek, silah kullanmayı ve savaşmayı öğrenmek, olgunlaşmak ve sertleşmek" (Selek, 2013, s. 201) olarak belirtilmektedir. Askerlik hizmeti esnasında bu niteliklerin haricinde "kahramanlık"ın da kazanıldığına düşünülmesiyle askerlik eğitiminin "hegemonik erkeklik öğrenme okulu" (Selek, 2013, s. 155) olarak tahayyül edildiği söylenebilir.

Bir konum olarak görülen hegemonik erkekliğe ulaşabilmenin basamaklarından biri de tam zamanlı bir iş sahibi olma ve aileyi geçindirmek olarak görülmektedir. Bu görevi başaramayan erkeğin erkeklik inşası tehlikeye girmekte ve "tam erkek" olarak görülmemektedir (Barutçu, 2013, s. 126). Sünnet olarak erkekliğe ilk adımını atan erkeklerin askerlik hizmetini başarı ile tamamladıktan sonra ileride kuracakları yuvanın geçimini sağlamak için ücretli bir işte çalışmaları gerekmektedir. Ücretli bir işin getirisi, 19. yy'da endüstriyel kapitalizm ile beraber ortaya çıkan ve erkekliğe yüklenen "ekmek kazanan" (bread winner)

(Leach, 1994, s. 36) rolünün üstlenilmesine katkı sağlayacağından iktidarın kurulmasında önemli rol oynamaktadır.

Sünnet olma ile başlayan erkeklik inşa sürecinin son basamağı erkeğin karşı cins ile evlenip kendi iktidarını oluşturacağı bir yuva kurmasıdır. Bu aşamadan sonra yapılacak şey ise babalık rolünün üstlenilerek sistemin devam etmesinin sağlanması ve egemen erkeklik değerlerinin korunmasıdır (Barutçu, 2013, s. 146). Babalık erkekliğin kurgusunda en önemli roldür. Babalık, bir kadına ve çocuklara sahip olmayı, bunları otorite ile yönlendirmeyi, çalışarak para kazanmayı ve aileyi geçindirmeyi içerir. Bu açıdan erkekliğin inşa sürecinin son basamağı olarak babalık, sünnet olmuş, askerlik hizmetini başarı ile bitirmiş, ekmeğini kazanan ve sistemin devamı için heteroseksüel cinsel birliktelik yaşayan erkekler tarafından hak edilen bir konumdur (Selek, 2013, s. 20).

Erkekliğin inşa sürecine farklı bir bakış açısı getiren Hıdır (2015), egemen erkeklik değerleri sergilemeyen muhalif erkekler ile görüşmeler yapmış ve Barutçu (2013)'nın yapmış olduğu inşa süreci üzerinden muhalif erkeklerin neleri reddederek egemen erkeklik kimliğinden ayrı kendi kimliklerini kurduklarını anlamaya çalışmıştır. Görüşülen muhalif erkeklerin, sünnet olmayı, milli olmayı, askere gitmeyi, iş güç sahibi olmayı, yuva kurmayı ve baba olmayı erkek olmanın aşamaları olarak değerlendirmedikleri, bu basamakları kendi üzerlerinde baskı oluşturduğundan reddettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'de erkekliğin toplumsal bir kurgunun nihayetinde inşa edildiğini ortaya çıkarmaya çalışan başka erkeklik çalışmaları da mevcuttur. Alemdaroğlu ve Demirtaş (2004), mynet sanal sohbet programında kadın kimliği kullanarak erkek rumuzlu katılımcılar ile sohbetler gerçekleştirmiş, mynet özelinde bütün sanal sohbet ortamlarını incelemiş ve bu ortamlarda nasıl bir erkeklik kurgusu yaşandığını, kadın erkek ilişkilerinin nasıl şekillendiğini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Araştırma ile birlikte sanal sohbet ortamlarının hem kadınlar hem de diğer erkekler için bir eril baskı yarattığı sonucuna ulaşılması ile beraber bu ortamların yaratmış olduğu özgürlükler sayesinde farklı kadınlık ve erkeklik tanımlamalarına sahip kişilerin iletişimine destek vermesiyle kadınlık ve erkekliğin mevcut tanımlamalarının dönüşümüne destek verebileceği sonucuna

ulaşılmıştır. Alemdağ ve Demirtaş'ın veri üretmek amacıyla kadın kimliği kullanarak erkek rumuzlu katılımcılar ile sohbetler gerçekleştirerek ortaya çıkardıkları bu makalenin, araştırmaya katılan insanları kandırmaları noktasından değerlendirilecek olursa etik bir çalışma olmadığını da belirtmek gerekir.

Türkiye’de erkekliğin izini kahvehanelerde arayan çalışmaların başında ise Çağdaş Demren (2007)’in doktora tezi gelmektedir. Demren bu çalışmayla, altı kahvehane üzerinden antropolojik bir çalışma yaparak erkekliğin toplumsal olarak nasıl inşa edildiğini ortaya koymayı amaçlamış ve elde ettiği bulguları “babalar ve oğullar”, “karılar ve kocalar”, “öteki veya sözdeki kadın ve dışarıdaki erkek” ve “suç ve erkeklik” başlıkları altında toplamıştır. Araştırma alanı olan Yatıköy’de erkekliği kuran ana öznelerden birinin babalık ve özellikle de oğlan çocuğu babalığı olduğunu belirten Demren, babanın çocuklar üzerinde otorite kurması gerektiği, oğul-baba ilişkisinin her zaman bir hiyerarşi içerdiği, babalığın, erkekliğin ve iktidarın birbirlerini oluşturan ve tamamlayan süreçler olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Aynı şekilde erkekler için toplumsal konum kazanmanın yolunun evlenmek ve çocuk sahibi olmaktan geçtiğini belirten Demren, ailenin bir erkeğin iktidarını tanımlayabileceği ilk alan olduğu, ailenin mahrem bir alan olarak dışarıya, kamuya kapalı olduğu, kahvehanede aynı masayı paylaşan müdavimlerin birbirlerinin evlerine bu yüzden gitmedikleri sonucuna ulaşmıştır. Babalık ve kocalığın yanında erkekliği oluşturan unsurlardan birinin de “öteki kadın” olduğunu belirten Demren, öteki kadından kastın gaziinoda görülen bir konsomatris ya da hayat kadını olduğu, bu öteki kadınlara ait anlatıların hegemonik erkekliğin oluşumunda kurucu bir role sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Erkekliğin kurucu bir parçası olarak algılanan bir başka özelliğin de suç işleme ve hapishane deneyimi olduğunu belirten Demren, suç işleme ve hapishane deneyimlerinin aktarılmasının askerlik anıları gibi bir ritüel olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Erkekliklerin izini homososyal mekanlardan erkek bekar odalarında arayan Kızılkın (2009), evden ayrılarak erkek bekar odalarında yaşamaya başlamanın ideal erkekliğe ulaşmak için bir eşik olduğunu ve erkek bekar odalarında

yaşayan erkeklerin evden ayrı kaldıkları sürece yaptıklarının kendi erkekliklerini inşa ettiğini belirtmektedir. Bu araştırma ile evinden ayrılarak erkek bekar odalarında yaşamaya başlayan erkeklerin sorumluluk sahibi ve tutumlu olmak gibi değerleri erkeklikle bağdaştırdıkları, erkek bekar odalarında yaşamaktaki temel amacın ise eve dönüş ile birlikte yeni bir aileyle yaşamaya başlamak ve tam erkek olabilmek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erkekliğin inşa süreci ile ilgili bir diğer çalışma da, alt sınıfa mensup erkeklerin erkekliği nasıl inşa ettiklerini onların namus algısı üzerinden inceleyen Sungur (2013)'ün çalışmasıdır. Sungur, bu çalışma ile görüştüğü erkekler açısından ideal erkekliğin delikanlı olmak, arkadaşlarını aldatmamak, erkek arkadaşlarının kız arkadaşlarına bakmamak, sözünde durmak, tutarlı olmak, ekmeğini kazanmak, homoseksüellikten uzak durmak, küçükleri sevmek ve büyüklere saygı duymak anlamlarını içerdiğini belirtir. Sungur ayrıca bu çalışma ile namus kavramının hem kadınlar üzerinde kontrol sağlama aracı hem de erkekler arasında hiyerarşik ilişkiler kurma aracı olduğuna da dikkat çekerek erkekliğin inşasında önemli bir rol oynadığını belirtmektedir.

Türkiye’de erkeklik çalışmalarından bahsederken “Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi” (BEDİ)’den de bahsetmek gerekir. BEDİ, 2008 yılında İtalyan sanatçı Pippa Bacca’nın barış gezisi esnasında tecavüze uğraması nedeniyle ilk tepkisel eylemlerini gerçekleştirmiş ve bu tarihten itibaren eril şiddete karşı mücadele içerisinde olmuştur. BEDİ, kendilerini şöyle ifade etmektedir: “Toplumdaki hakim erkeklik biçimlerine, cinsiyetçiliğe, dayatılmış cins kimliklerine ve homofobiye karşı olan kimi anti-otoriter erkeklerin bir araya gelerek oluşturdukları bir inisiyatiftir” (Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi, 2018).

BEDİ’nin dışında hakim erkeklik değerlerine karşı mücadele içerisinde olan bir diğer oluşum da “Erkek Muhabbeti”dir. Erkek Muhabbeti de BEDİ gibi profeminist bir erkeklik hareketi olarak erkekliklerin sorgulamasını yapan bir platformdur.

Bu konuda son söz olarak erkeklikler kavramının literatürde yerini alması, kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet kavramlarından çok sonra gerçekleştiğinden

Türkiye’de erkeklik çalışmalarının yolun başında ve gelişmeye olduğunu söylemek mümkündür.

1.2 KAHVEHANE ORTAMI

1.2.1 İçecek Olarak Kahve

Kahvehanelerin ortaya çıkması, kahvenin bir içecek olarak tüketilmeye başlanması ve yaygınlaşması ile doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda kahvehane konusuna girmeden önce içecek olarak tüketilen kahve konusunda bilgi vermek faydalı olacaktır. Bu bölümde içecek olarak tüketilen kahve bitkisinin keşfi ve yarattığı etkiler hakkında bilgi verilecektir.

Kahve kelimesinin kelime anlamları olarak “Kök boyasığillerden, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç (*Coffea arabica*), Bu ağacın meyvesinin çekirdeği, Bu çekirdeklerin kavrulup çekilmesiyle elde edilen toz, Bu tozla hazırlanan içecek, Kahve, çay, ıhlamur, bira, nargile içilen, hafif yiyecekler bulunduran, tavla, domino, bilardo, kâğıt vb. oynanan yer, kahvehane, kıraathane” (Kahve, 2018) sıralanmaktadır. Bu anlamları ile birlikte kahve kelimesi ile bir bitki, bir bitkinin meyvesi, o meyveden üretilen içecek ve çeşitli içeceklerin tüketildiği ve çeşitli oyunların oynandığı bir mekan ifade edilebilmektedir. Bu kapsamda kahve kelimesinin sesteş bir kelime olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmada kahve, içecek olarak tüketilen kahve anlamında, kahvehane ise mekan anlamında kullanılmıştır.

Kahve kelimesinin ne anlam ifade ettiğinden ziyade toplumun ona hangi anlamları yüklediğini bilmek, onun toplum için önemini ortaya çıkaracaktır. Hattox (1998) kahveyi “ ticari vurguna açık bir mal, konukseverliğin bir simgesi ve tatlı bir rehabetin mazereti olan” (s. 3) bir içecek olarak tarif ederek kahvenin ticari boyutuna ve konukseverlik göstergesi olmasına dikkat çekerken, Bingöl (2013) “konukseverliğin bir göstergesi, sohbetlerin bahanesi, rehabetin elçisi” (s. 103) olarak tanımlayarak kahvenin konukseverlik göstergesi olmasının yanında

sohbet etme imkanı sağlamasına da dikkat çekmektedir. Her iki tanımlamada da rehavetin geçiyor olması kahveye olumsuz bir anlam da yüklemektedir.

Kahve kelimesinin etimolojisini incelemek de ona yüklenen anlamları bulmamıza yardımcı olacaktır. Kahve kelimesinin kullanılması kahve bitkisinin keşfedilmesinden öncesine dayanmaktadır ve zamanında aşığılayıcı bir sıfat olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda Arapça k-h-v/y kökü tiksindirme ve istek azaltma anlamlarını ifade etmektedir. Kahvenin insanın uyuma isteğini kesmesi ile şarabın insanı yeme isteğinden kesmesi arasındaki benzerlikten dolayı bu kelimenin kullanılmış olma ihtimali bulunmaktadır. Kahve kelimesinin kökeni ile ilgili bir diğer rivayet ise bu sözcüğün kahvenin ana vatanı olarak bilinen Etiyopya'nın Kaffa şehrinden türetildiğidir (Hattox, 1998, s. 16).

Kahve, tam tarihi belirlenememekle birlikte, İslam ülkeleri içerisinde 15.yy ortalarında içilmeye başlanmıştır (Hattox, 1998, s. 9), ama kahvenin içecek olarak tüketilmek üzere keşfedildiğini söylemek doğru olmaz. Kahve günümüzde kullanıldığı biçimde keşfedilmeden önce Habeşistan'da yiyecek olarak tüketilmekteydi. Kahve önce kavrulup un gibi çekilir, sonra yağ ve su ile yoğrularak hamur haline getirilir, en son da fırına atılarak pişirilirdi. Böylece kahve ekmek halini alırdı. Dönemin ekmeği bu şekilde elde edilirdi. O dönemin insanların zevklerinden önce karınlarını doyurmaya olan ihtiyaçları, kahvenin içecek olarak tüketilmesinin keşfini geciktirmiş olabilir. Kahvenin Habeşistan'dan sonra Arap yarımadasına geçmesiyle, günümüzdeki kullanım haline ulaştığı söylenebilir. Buna sebep olarak da Arapların kahveyi ekmek olarak sevmedikleri ya da onların biraz daha ehli keyf bir yapıya sahip olmaları sayılabilir (Ünver, 1962, s. 41).

Kahvenin nasıl keşfedildiği hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bu rivayetlerin biri, kahve bitkilerinin bulunduğu yerde otlamaya başlayan koyunların normalden farklı olarak canlılık kazandığını gören çobana bağlanır ve bu rivayet dilden dile aktarılır (Hattox, 1998, s. 11). Bu rivayet bazen Hristiyan geleneklerine uyarlanarak anlatılmış, bazen de İslami geleneklere uyarlanarak anlatılmıştır. Rivayete göre adının Kaudi olduğu bilinen bu keçi çobanı, keçilerinin hareketlerinde diğer zamanlara nazaran canlılıklar olduğunu ve uzun süreler

boyunca uyuyamadıklarını gözlemlemiştir. Bunun sebebini öğrenmek için de bilge kişilere başvurmuştur. Hristiyan söylentilerinde bu bilge kişinin bir rahip, İslami söylentilerinde ise Şazili tarikatı şeyhi Şeyh Şazili olduğu söylenmektedir. Bu bilge kişinin keçilerin hareketlerindeki canlılığın sebebini yedikleri otlar olduğunu söylemesi ve bu otlar üzerinde yapılan incelemeler sonucunda kahve bitkisi keşfedilmiş olur (Kuzucu, 2015, s.28). Bütün bu kahve içmenin başlangıcına dair efsaneler arasında kabul gören iki önemli husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki kahvenin kökeninin Yemen'e kadar uzanıyor olması, ikincisi ise oldukça fazla hikâyede kendine yer bulan ve kahvenin kısa sürede önem kazanmasını sağlayan Sufi tarikatlarındaki kişi ya da kişilere bağlanmasıdır (Hattox, 1998, s.11).

Kahvenin keşfedildiği Yemen topraklarından başta diğer İslam ülkeleri olmak üzere diğer coğrafyalara yayılabilmesindeki en önemli etken, tarikat mensuplarının günlük dünyevi işlere katılmaları ve tüccarların yapmış oldukları uluslararası ziyaretlerdir. Sufilik tarikatının dışa kapalı bir konumda bulunmaması kahvenin yaygınlaşmasına öncülük etmiştir. Sufilerin tarikatlarda gece ibadetlerini yaparken zinde ve canlı kalabilmek için, geriye kalan insanların da sohbet ve dostluk ilişkilerini güçlendirici bir içecek olarak tüketmeleri ile birlikte toplum içerisinde yaygınlaşması hızlanmıştır. Kahvenin Yemen topraklarından taşarak Hicaz ve Kahire'ye ulaşması 16.yy'ın ilk 10 yılında, Suriye üzerinden hac kervanları aracılığıyla İstanbul'a ulaşması ise 1550'li yıllara denk gelmektedir (Hattox, 1998, s. 22-24).

Yaygınlaşması ile birlikte kahve tüketimi, insanlar arasında farklı mekanlarda gerçekleşmekteydi. Erkekler kahvehanelerin ortaya çıkışından sonra bu mekanlarda tüketebiliyorken, kadınlar ise genellikle evlerinde ya da kahvehanelere alternatif olabilecek kadınlar hamamında tüketebiliyorlardı (Saraçgil, 1999, 33). Toplum nezdinde yaygınlaşması çok hızlı olan kahveyi çekici kılan özellik onun kara ve sulu bir içecek olmasının yanında zenginlik, güç ve statü göstergesi olarak kabul görmesidir. Kahve tüketiminin toplumun alt kademelerine kadar inmesiyle birlikte güç ve statü göstergesi olma vasfını

yitirmesine karşın devlet için vergi almak suretiyle gelir kapısına dönüşmüş olması da yaygınlaşmasında önemli pay sahibidir (Bingöl, 2013, s. 80-81).

1.2.2 Kahvehanelerin Ortaya Çıkışı

Bu bölümde kahvehanelerin ortaya çıkışı ve ilk ortaya çıkışları esnasındaki durumları hakkında bilgi verilecektir.

Kahvehaneler ile ilgili çeşitli sayıda tanımlama yapılabilir, fakat “kahvehane, insanların tüketime yöneldiği, oyun oynadığı, sohbet ettiği vb. bir yerdir; eğlenmeye yönelik bütün bu faaliyetler, bireylere, çalışma faaliyetlerinin aracılığı olmaksızın grup içinde yer alma imkanı vermektedir” (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 20) şeklinde yapılan tanım özetleyici olması açısından önemlidir.

Kahvehanelerin ortaya çıkması yönündeki ilk adım kahvenin içecek olarak tüketilme alışkanlığının halk tarafından yaygınlaşmasıdır (Hattox, 1998, s. 14). Kahvehanelerin ortaya çıkış tarihi olarak karşımıza 1551 yılı çıkmaktadır. İlk olarak bir caminin yanında Mekke'de ortaya çıkan kahvehaneler Kahire'ye 16. yüzyılın ilk 10 yılı içerisinde, İstanbul'a ise 16 yüzyılın ortalarında ulaşmış ve Batıya doğru yayılmıştır (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 16). Osmanlı İstanbul'unda ilk kahvehane 1554 yılında Tahtakale'de açılmıştır (Bingöl, 2013, s. 103). İlk kahvehanelerin mekân olarak İstanbul'un Tahtakale semtini seçmelerinin altında birkaç sebep yatmaktadır. Bu sebeplerden biri Tahtakale'nin İstanbul'un en canlı ticaret merkezi olması, diğeri ise şarap ve afyon gibi eğlencenin her türlüsünü barındırmasıdır (Bingöl, 2013, s. 16). Kahvehanelerin Osmanlı'da ve ticari ziyaretler sonrasında Batı'da yaygınlaşmasına Tahtakale semti ve bu semtin eğlence ve ticarete elverişli olması ön ayak olmuştur. İlk kahvehanelerin açılma amacı içecek olarak kahvenin toplum tarafından tanınmasını sağlamak ve bu vesileyle ticari gelir elde etmektir. Bu kapsamda bu amacın sağlandığını düşünürsek “Kahvehanenin Osmanlı İstanbul'unda bulunduğu şey bir köken, tarih değil, bir ortam, bir çevre, bir atmosferdi” (Bingöl, 2013, s. 82).

Kahvehanelerin yayılmasında Arap Müslüman toplumların genel koşullarının çok etkili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Özellikle kutsal şehirlere yapılan ziyaretlerin ve bölgede bulunan tarikatların ağırlığının kahvehanelerin yaygınlaşmasında hızlandırıcı bir etkisi olmuştur (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 18). Kahvehaneler Osmanlı, İran ve Hint izleri başta olmak üzere Müslüman uygarlığının izlerini taşımaktadır (Carlier, 1999, s. 197).

Doğu'da yaygınlaşmasının ardından kahvehanelerin durakları arasında Batı da yerini almıştır. Carlier (1999), 1590'da Venedik'te, 1650'de İngiltere'de, 1789'a doğru Fransa'nın genelinde kahvehanelerin yaygınlaşmaya başladığını ve 1807 yılı itibarıyla Paris'te en az 400 kahvehane bulunduğunu belirtir (s. 198). Doğu kahvehaneleri ile Batı kahvehaneleri arasında çeşitli farklar bulunmaktadır. Kahvehanelerin "toplumsallaştırıcı" özelliğine vurgu yapan Georgeon ve Gregorie (1999), bu mekânların Arap-Müslüman kökenli olmasının yanında Batılı gezginler tarafından büyük bir şevk ile incelenmesinin, kahvehaneleri batı dünyası içinde bir keşif olmasından kaynaklandığını belirtir (s.232). Batı kahvehaneleri daha çok sanat merkezli iken Doğu kahvehaneleri daha çok emek merkezli olmuştur. Batı kahvehaneleri fikri tartışmalara yer verilen ve gazete okunan bir yer iken Doğu kahvehaneleri ise hamamla çarşı arasına yerleşen bir mekân özelliğine sahiptir (Carlier, 1999, s. 198). Kahvehane ile cafe arasındaki fark Selanik'teki mekânlar arasındaki farklarda kendini belli etmektedir. Selanik'teki kahvehane geleneğin sembolü iken, cafe bir batılılaşma göstergesi olmaktadır. Yani kahvehane sosyalliğin tekrarlanışını sembolize ederken cafe bağımsızlığı konu alan milliyetçiliğin kaynaşmasını sembolize etmektedir (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 232).

Kahvenin içecek olarak tüketilmesiyle beraber başlangıçta üç ayrı kahve satış noktası bulunmaktaydı. Bunlar kahve ocağı, kahve dükkânı ve kahvehanelerdi. Kahve ocağı, günümüzdeki kullanımı açısından çay ocaklarına benzer işlev gören, müşterilerinin ayağına ya da dükkanına kahve pişirip götüren bir yerdi. Kahve dükkanları ise hem ayaküstü kahve içme hizmeti veriyor, hem de müşterilerine kahve içme imkanı sağlayacak küçük de olsa yer temin ediyordu.

Kahvehaneler ise günümüzdeki kullanımıyla paralel olarak kahve dükkanlarının daha gösterişli haliydi (Hattox, 1998, s. 70-72).

Müdavimler, kahvehaneye başlangıçta kahve içme isteği ile gitmekte iken zamanla “dışarı çıkmak, geceyi arkadaş çevresinde geçirmek, eğlenmek ve başkalarıyla görüşmek” (Hattox, 1998, s. 79) amacı ile gitmeye başladılar ve bu amaçlar kahvehaneleri toplumsal hayatın büyük bir parçası haline getirdi. 16.yy itibari ile de toplumsal yaşamın büyük bir parçası haline gelmiştir (Hattox, 1998, s. 64). Bu kapsamda kahvehanelerin ortaya çıkmasının toplumsal yaşantıyı nasıl etkilediği konusunda bilgi vermek konunun daha net anlaşılabilmesine katkıda bulunacaktır.

1.2.3 Kahvehaneler ve Toplumsal Yaşam

Birbirine benzer mahalle kahvehaneleri, esnaf kahvehaneleri gibi çeşitleri bulunsa da tüm kahvehanelerin ön plana çıkan ilki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan biri kahvehanelerin bir ticaret merkezi olması, diğeri de kamusal mekân olmalarıdır (Bingöl, 2013, s. 112). Hem ticaret merkezi olması hem de kamusal mekânlardan biri olması sebebiyle ortaya çıkış zamanlarında itibaren kahvehaneler doğrudan toplumsal hayatı etkileyen mekânlar arasında yerini almıştır. Bu kapsamda kahvehanelerin toplumsal hayatı nasıl etkilediğini ortaya çıkarabilmek için diğerk kamusal mekânlarla olan benzerlik ve farklılıkları belirtmek gerekir.

Kahvehanelerin ortaya çıkmasıyla birlikte cami, meyhane, bozahane ve hamam gibi toplumsal mekânlara da bir yenisi daha eklenmiştir (Bingöl,2013,s.103). Kahvehaneler, ilk ortaya çıktıklarında gayrimüslimlerce işletilen ve alt kesimden insanların gittiği yerler olan meyhaneler ile benzer yapıdaldı. Fakat meyhaneye gitmek ahlaki zayıflık olarak nitelendirilirken kahvehaneye gitmek ayıplanma nedeni olarak görülmediğinden kahvehane ile meyhane arasındaki ayırım çok keskindi. Meyhaneye gitmenin ayıplanma nedeni olarak görülmesinin sebebi alkol kullanımının İslam ülkelerinde kesinlikle hoş karşılanmaması iken kahvehanede tüketilen kahve ise alkole nazaran toplum nezdinde kabul gören

bir içecekti. Yine de kahvehanelere meyhaneler benzedikleri için “şarapsız meyhane” de denmekteydi (Hattox, 1998, s. 69-70). Ayrıca kahve ve kahvehaneler Osmanlı toplumsal yaşantısının bir parçası olmasıyla bazı kesimler için mey ve meyhanelerin yerini almıştır. Bu yönü itibari ile kahve ve kahvehaneler o dönemin şairlerinin edebi metinlerine bile yansımış, şarap ile kahvenin rekabetinde bazı şairler kahvenin bazı şairler de şarabın lehine tavır koymuşlardır (Açıkgöz, 1999, s. 6-7).

Kahvehane meyhaneden farklılaştığı gibi bazı yönleriyle bozahaneden de ayrılır. Bozahane, içinde bir miktar alkol bulunmasına karşın Müslümanlara satışı serbest olan bozanın içildiği bir mekândır. Meyhane türevi de olan bozahanelerde sadece boza içilmekle kalınmaz, aynı zamanda yemek de yenir, satranç ve tavlâ gibi oyunlar da oynanırdı. Bu açıdan bozahanenin meyhaneye kıyasla kahvehaneye daha çok benzese de, meyhane ve bozahaneye gitmek toplumun her kesimine hitap eden bir uygulama değildi. Bu kapsamda meyhane ve bozahaneden farklı olarak kahvehanelerin ve kahvehanelere gitmenin daha “edepli” görünmesi, toplum tarafından yaygınlaşmasında katalizör etkisine sahip olmuştur (Bingöl, 2013, s. 37). Bu noktadan hareketle meyhaneye veya bozahaneye gitmeyen erkekler kahvehanelerin ortaya çıkmasıyla birlikte, ibadet haricinde de dışarı çıkmaya başlamışlardır (Hattox, 1998, s. 109). Bu açıdan kahvehanelerin erkeklerin sosyal hayatında önemli bir değişiklik yarattığını söylemek mümkündür. Doğu’da ya da Batı’da yer alması fark etmeksizin kahvehanelerde tarih içerisinde dikkat çeken temel özellik bu mekânların kapılarının tamamen ya da öncelikli olarak toplumun yalnızca erkek üyelerine açık olmasıdır (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 230).

Kahvehanelerin ilk ortaya çıktıkları zamanlarda herkesin kahveye ve bu mekanlara olumlayıcı yaklaşımla yaklaştığını da söylemek doğru olmaz. Osmanlı Devletinde kahvehaneler, ortaya çıkışından kısa bir süre sonra çeşitli yasaklamalar ve kısıtlamalar ile başa çıkmak zorunda kalmıştır. Gerek içecek olarak tüketilen kahveye karşı, gerekse de mekan olarak kahvehanelere karşı özellikle dini konular gerekçe gösterilerek muhalif söylemler üretilmiştir. Kahve tüketimine muhalefetin kaynağı olarak kahve çekirdeğinin kömürleşme kıvamına

getirilerek içilmesi ve kahve fincanının elden ele dolaştırılmasının keyif verici olarak algılanması yatmaktadır (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 28). Kahvehaneye karşı yapılan muhalefetliğin kaynağı olarak da müdavimlerinin siyasi faaliyetlerde bulunması, bu siyasi faaliyetlerin dönemin yöneticilerini endişelendirmesi ve kumardan, aykırı cinsel ilişkilere kadar suç oluşturan davranışlarda bulunması gösterilmektedir (Hattox, 1998, s. 5). Kahvehaneye olan muhaliflik genelde alt kademedeki din görevlilerinden gelmekteydi ve bu muhalifliğin kaynağı olarak insanları kahvehaneleri camiye nazaran daha çok tercih etmeleri olarak değerlendirilebilir (Hattox, 1998, s. 107).

Osmanlı Devletinde kahvehanelere yönelik baskıların son bulması ve kahvenin yasal bir içecek olarak raflarda yerini alması 17. yy'ın sonlarına denk gelmektedir. Kahvenin yasallaşmasının ardından kahvehaneler de şehrin vazgeçilmez kamusal mekânlarından biri haline gelmiş ve müşteri potansiyeli de aynı orantıda genişlemiştir. Artık din adamları da kahvehanelerin müşterileri arasından yerlerini almış, hatta imamlara duyulan saygıdan ötürü kahvehanelerin en güzel yerleri onlara ayrılır hale gelmiştir (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 46-47). Kahvehane sayısının artması ile birlikte, kahvehane sahipleri müşteri çekebilmek için çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. Bu etkinlikler arasında en yaygın olanı meddahların yaptığı hikâye anlatıcılığıdır. Bu hikâye anlatıcılığının yanında kukla gösterileri, Karagöz tarzı gölge oyunları ve davulcu ve kemancı tarzı müzisyenlerin yapmış olduğu gösteriler, kahvehane sahiplerinin müşteri çekmeye yönelik yaptıkları etkinlikler arasındadır (Hattox, 1998, s. 92-99).

Kahve ve kahvehaneler toplumsal hayatın vazgeçilmez bir parçası olmaya başlayınca edebi metinlerde de kendilerine yer bulmuş, beyitlerde, halk şiirlerinde, türkülerde, manilerde, masallarda, tekerlemelerde, bilmeceelerde, atasözlerinde, deyimlerde ve fıkralarda kendilerine yer edinmişlerdir. Kahve ile kurulan bağın önemini anlatan “Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır” atasözü ve çok konuşan manasındaki “kahve bülbülü” deymi bunlar arsında en bilinenlerindendir (Açıkgöz, 1999, s. 146).

Kahvehanelerin ortaya çıkışı, kahvenin içecek olarak tüketiilmesiyle paralel olmuştur. Ancak, kahvenin yanında “şerbet, limonata, şurup, demleme içecekler ya da şekerler, lokum ve reçeller” (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 49) de ikram edilen içecek ve yiyecekler arasındaydı. Kahvehanelerde sunulan yiyecekler ve içecekler, bu mekânların cazibe merkezi olmasına katkı sağlasa da müşterilere sadece yeme içme imkânı sunulmamış, aynı zamanda kahvenin yanında sohbet etme imkânı da tanınmaktaydı. Sanat, bilim ve edebiyat üzerine tartışmalar, şairler ve yazarların en son yaptıkları eserleri tanıttığı konuşmalar ve diğ er dünyevi konular kahvehanede konuşulan konular arasındaydı (Hattox, 1998, s. 89). Kahvehanelerin yaygınlaşmasını sağlayan temel özellikler arasında sosyalleşme imkânı sağlaması, engelleri ortadan kaldırarak toplumsal ve kültürel bütünlük sağlaması ve insanları belli konularda bir araya getirmesi sayılabilir. Kahvehaneler, toplum içinde hiyerarşik yapıları kırarak ve herhangi bir konuda ortak bir gündem oluşturarak sosyalleşme imkânı sağlamaktaydı. Ayrıca kahvenin içinde bulunan kafein maddesinin de insanların bedeninde uyandırdığı his ile yapılan canlı sohbetlerinde kahvehanelerin yaygınlaşmasındaki rolü büyüktür (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 35). İlk ortaya çıktığında itibaren özellikle Osmanlı kahvehanelerinde satranç, mankala, tavla ve dama oyunları oynanmaktaydı. İskambil oyunlarının oynanıp oynanmadığına dair ise somut bir bilgi bulunmamaktadır (Hattox, 1998, s. 91). Bu açıdan kahvehanelerin erkeklerin eğlence kültürünü de yansıttığını söylemek mümkündür.

Kahvehanelerin yaygınlaşmasıyla birlikte erkekler ev ile iş hayatı arası da sık sık bu mekânlarda vakit geçirdiğinden kahvehaneler “erkekler evi” (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 21) olarak da adlandırılmaktaydı. Kahvehanelerin “toplumsal, mesleki ve ailevi hiyerarşilerin kısıtlayıcı yapıları dışında bir araya getirme işlevi” (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 21) toplum tarafından benimsenmeyi kolaylaştırıyor ve yaygınlaşmayı hızlandırıyordu. Kahvehanelerin “ zg rce seçilmiş toplumsal ilişkiler ortamı” (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 22) olmasından dolayı bu mekânlara giden müdavimler başka mahallelerdeki herhangi biriyle ilişki kurabilme imkanına da ulaşabiliyor, bu sayede sohbet etme ve haberleşme olanağı da bulabiliyorlardı.

Erkeklerin kahvehaneleri tercih etmesinin altında yatan bir neden de haremlik selamlık uygulamasıdır. Eski Osmanlı konut kültüründe konutlar harem ve selamlık olmak üzere iki bölüme ayrılmıştı. Harem, konutun aile hayatının yaşandığı, dışarıdan gelen insanlara kapalı olan özel bölümünü ihtiva ederken, selamlık ise konutun dışarıdan gelen misafirlere açık olan genel bölümünü ihtiva etmekteydi. Bu açıdan harem kadınların, selamlık ise erkeklerin mekânıydı (Demirarslan, 2011, s. 225). Evlerde selamlık bulunmadığından eve misafir geldiğinde erkekler dışarı çıkmak zorunda kalır ya da kahvehaneler sığınmak durumunda kalırdı. Aynı zamanda evde misafir ağırlamanın ev sahibine getireceği maddi külfetin yanında kahvehanelerde misafir ağırlamanın külfeti çok daha hafif olduğundan kahvehaneler tercih ediliyordu (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 48).

Sonuç olarak bazı geçici yasaklamalara karşı, cami ile şehir merkezi arasına yerleşmiş kahvehanelerin toplum içerisinde iletişim bağlarını kuvvetlendirerek haberleşmeyi kolaylaştırdığını ve ticari ve dini etkinliklerin bir uzantısı haline gelmeyi başararak yaygınlaştığını söyleyebiliriz (Georgeon & Gregorie, 1999, s. 231).

2. BÖLÜM

YÖNTEM

Nitel araştırma, istatistiksel işlemlere dayanmayan her türlü araştırma olarak tanımlanır (Anselm & Glaser, 1998, s.10). Nitel araştırma “insan hayatları, yaşanmış tecrübeler, davranışlar ve duyguların yanı sıra örgütsel işlevsellik, sosyal hareketler, kültürel olgular ve uluslararası etkileşimler” (Strauss & Corbin, 1998, s. 11) alanlarında kullanılır. Nitel araştırmada insanların fikirlerine değer verilerek onlardan bu fikirler ödünç alınır ve değiştirilmeden yansıtılır. Ödünç alınan bu fikirler araştırma konusu ile bütünlük sağlayacak şekilde bir genelleme kaygısı yaşamadan yorumlanır (Neuman, 2014, s.233).

Bu araştırmada, kahvehaneye gitme pratiğinin erkekliği nasıl kurduğunun kahvehaneye giden erkeklerin kendilerinden dinleyerek anlaşılması amacıyla nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Kahvehaneye giden erkeklerin bakış açılarının ve öznel deneyimlerinin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşme tekniği ve katılımlı gözlem kullanılarak veri üretilmesi planlanmıştır. Derinlemesine görüşme, açık uçlu sorular aracılığıyla katılımcıların dinlenmesini, sorulara ilişkin görüşlerin kaydedilmesini ve bu sayede derinlemesine incelemelere imkân sunan bir veri üretme tekniğidir. Bu teknik ile ilk bakışta ortaya çıkmayan, gözlemlenemeyen, derinlemesine incelemelerin ardından ortaya çıkabilecek anlamlar üzerinden katılımcıların kendi dünyaları ve dış dünyalarına ilişkin algılarını keşfetmeye imkân sunar (Kümbetoğlu, 2008, s.72). Bu tez çalışması, müdavim olarak tanımlanabilecek, kahvehaneye giden erkekler ile yapılacak derinlemesine görüşmelerin ve gözlemlerin analizleri aracılığıyla, kahvehaneye sürekli gitme pratiğinin erkekliği nasıl kurduğu ve cinsiyet ayrımcılığının mekânsal düzeyde nasıl yeniden üretildiğini anlamayı amaçlamaktadır.

Kahvehaneler, geçmişten günümüze erkeklerin günlük yaşamında kamusal alan adı altında önemli bir yer tutan mekânlardan biridir. Erkekler çeşitli zaman aralıklarında kahvehanelere gitmekte, tavla, iskambil oyunu, sohbet etme gibi faaliyetler ile kahvehanedeki diğer insanlarla etkileşimde bulunmaktadır. Ben

de ilk olarak 17 yaşımdan itibaren Ankara, Muğla, Balıkesir, Bingöl gibi illerde yakından tanıdığım erkeklerle birlikte kahvehaneye giderek oyun oynadım. Kahvehaneyi bir arada bulunma ve bir eğlence mekanı üzerinden tanımlamaktaydım. Feminist kuramlar ve toplumsal cinsiyet kavramı konusunda okumalardan sonra ise bir homososyal mekan olarak kahvehanelerin mekânsal olarak ve orada üretilen söylem ve davranışlar üzerinden erkekliğin inşası ile yakından ilişkili olabileceği düşüncesi zihnimde yer aldı. Bu düşünce beni bu konuyu araştırmaya yöneltti. Bu kapsamda, erkeklerin kahvehaneyi nasıl anlamlandırdıkları, onları kahvehaneye gitmeye yöneltten sebepler ve kahvehaneye gitme pratiğinin hayatın geri kalanı üzerindeki etkileri bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Erkeklerin ilk defa gitmeye başladıkları andan itibaren deneyimledikleri kahvehaneye gitme pratiğini bir süreç olarak incelemeye ve bu deneyimleri sosyolojik bir bakış açısı içinde değerlendirmeye çalıştım. Eğitimli, çalışan ve evli genç erkeklerin hayatında kahvehanenin nasıl yer aldığının ortaya çıkarılmasının erkeklik çalışmaları konusunda literatürdeki boşluğu doldurmaya katkısı olacağını umuyorum.

2.1 ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Bu çalışmanın kapsamı Ankara ili Sincan ilçesinde kahvehaneye belli sıklıklarda giden, evli, yetişkin ve eğitimli 13 erkek ile sınırlıdır. Homososyal mekânların erkek egemen kültürün yeniden üretilmesine katkıda bulunduğu bakışından hareketle, bu çalışmada kahvehaneye gitme süreci sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu konu kapsamında, kahvehane müdavimleri olarak tanımlanabilecek kahvehaneye/kahveye devamlı gitme pratiğine sahip 26-40 yaş aralığında, evli ve yetişkin erkekler ile derinlemesine görüşmeler yapılmış, bu görüşmeler aracılığıyla müdavimlerin ilk kahvehaneye gitme deneyimi, kahvehaneye gitme amaçları, kahvehanede yaptıkları faaliyetler ve kahvehanenin hayatın geri kalanına olan etkileri ile ilgili veri üretilmiştir. Araştırma kapsamında yer alacak katılımcıların hane ilişkilerinin ortaya çıkarılması ve gelecek nesillere katkı sağlaması maksadıyla kahveye gitme alışkanlığı olan, evli ve genç erkekler olmasına dikkat edilmiştir.

Sincan ilçesi; Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Etimesgut ve Mamak ile birlikte Ankara'nın en fazla nüfusa sahip ilçelerinden biridir. Ankara toplam nüfusunun %10'u Sincan'da ikamet etmektedir. Sincan ilçesi aynı zamanda Ankara'nın Çankaya, Etimesgut ve Yenimahalle ile birlikte en çok göç alan ilçelerinden biridir. Bu açıdan araştırma konusu ile ilgili veri çeşitliliğine ve zenginliğine ulaşma imkânı yaratacağı düşünülmesi ve kahvehane kültürünün yoğun olarak yaşandığı yerlerden biri olması sebebiyle Sincan ilçesi seçilmiştir. Sincan ilçesi ile kahvehane kültürü arasındaki bağlantıyı Cemal şöyle ifade etmiştir:

“Sincan daha çok belli bi sınıfın ikamet ettiği, orta ve alt sınıfın diyelim ikamet ettiği bi yer. Gerek şehirleşme açısından oturmamış sosyal imkanları daha kısıtlı binlerce kahve vardır diye düşünüyorum ben.”

(Cemal, 29 yaşında, Denetmen)

Sincan ilçesi içerisinde özellikle belirli bir kahvehane seçilmemiş, ulaşılan kahvehane müdavimlerinin gittikleri kahvehanelerde görüşme ve gözlem yapılmıştır. Bu kapsamda, toplam dört ayrı kahvehanede görüşme yapma ve gözlem yapma imkanı bulunmuştur. Bu dört kahvehanenin hepsinin tabelasında da “kıraathane” yazmaktaydı. Bu kahvehanelerden “A Kıraathanesi”, diğer 3 kahvehaneye göre oldukça büyüktü ve içeride 30'dan fazla oyun masası bulunmaktaydı. Ana yolun kenarında yer alması açısından müdavim sayısı da fazlaydı. Pazar günleri ise boş masa bulmak için bekleyenler dahi bulunmaktaydı. Müdavimlerinin çoğunluğunu emekli erkekler oluştururken, genç erkekleri hafta sonları görmek mümkündü. Yazın havanın müsait olması durumunda açık havada oyun oynama imkanı sağlaması açısından arka tarafta bir de üstü kapalı bahçesi bulunmaktaydı. Araştırma süreci kış mevsimine denk geldiği için bu bahçe boş bir vaziyetteydi. Kahvehanede duvara asılı bir televizyon bulunmaktaydı, at yarışı sonuçlarını veren bir kanal açıktı. Kahvehaneyi kahvehane sahibi ile bir çaycı işletmekteydi. Katılımcılardan Ahmet ve Behçet bu kahvehaneye gitmekteydi. İkinci kahvehane olan “B Kıraathanesi” ise A Kıraathanesinin bir üst sokağında bulunmakta ve hemen hemen yarısı büyüklüğündeydi. Kahvehanenin kapısı sokağın girişine doğru açılmakta ve kapı girişinin solundan aşağı merdivenden inince bir tuvaleti bulunmaktaydı. Tuvaletin kapısında herhangi bir yazı veya işaret

bulunmamaktaydı. Kahvehane sahibi aynı zamanda çaycılık da yapmaktaydı. Televizyon bulunmasına rağmen kapalı konumdaydı. A Kiraathanesine nazaran genç erkeklerin sayısı daha fazlaydı. Katılımcılardan Gencay, Hasan ve İhsan bu kahvehaneye gitmekteydi. Üçüncü kahvehane olan “C Kiraathanesi” büyük bir marketin karşısında iki katlı bir binanın üst katında yer almaktaydı. Kahvehanenin bulunduğu kat sokak ile aynı seviyede iken, alt kata merdiven ile iniliyor ve alt katta bir elektrikçi dükkanı bulunuyordu. Girişte sol tarafta kahvehane sahibinin büyükçe bir masası ve bu masanın önünde çay ocağı bulunmaktaydı. İçeride duvara asılı 2 adet televizyon bulunmakta ve spor kanalları açık konumdaydı. Özellikle hafta sonları futbol maçı izleme imkanı sağladığından müdavim sayısı oldukça artmaktaydı. Masaların bir kısmı dışarı çıkarılarak sandalyeler tribüne benzer şeklide televizyonların karşısında yan yana dizilir, bu şeklide stat ortamı oluşturulmaya çalışılırdı. Katılımcılardan Kemal, Levent, Murat ve Nihat bu kahvehaneye gitmekteydi. Son kahvehane olan “D Kiraathanesi” ise yokuş aşağı inilen bir yolun sonunda sol tarafta diğerlerine nazaran daha izbe bir konumda bulunmaktaydı. İç içe iki bölümden oluşmakta, dışarıda ise en fazla 3 masa alacak kadar bir bahçesi bulunmaktaydı. Kış mevsimi olduğundan bahçe boştu, fakat müdavimler sigara içmek için burayı kullanmaktaydı. Kapıdan içeri girildiğinde ilk odanın en sonunda çay ocağı bulunmakta ve iki genç çaycı çalışmaktaydı. Kahvehane sahibi arada bir uğramaktaydı. İlk odanın sağ tarafında ise diğer oda bulunmaktaydı. Mekanın küçük olmasından dolayı masalar birbirine çok yakın ve gürültülü bir ortamdı. Diğer kahvehanelere nazaran bu kahvehanede genç erkeklerin sayısı daha fazlaydı. Diğer Katılımcılar olan Cemal, Davut, Ekrem ve Ferhat ise bu kahvehaneye gitmekteydi. Bu dört kahvehanenin farklı isimler taşımalarına rağmen benzer özellikler barındırdığını söylemek mümkündür.

Araştırma kapsamında katılımcılara kartopu yöntemi ile ulaşılmıştır. Zincir ya da ağ örnekleme adı da verilen bu yöntemde araştırmanın ilgi alanına giren kişilere bu kişileri tanıyan kişilerden elde edilen bilgiler ışığında ulaşılmıştır. Katılımcılara birer kod adı verilmiş ve onlara ait bilgiler şu şekildedir:

Ahmet 37 yaşında, evli, 2 kız çocuğu olan Ankaralı, lise mezunu bir şantiye şefidir. Eşi ilkokul mezunu olup ev kadınıdır. Ev kadını olan annesi ve şoför olan rahmetli babası ilkokul mezunudur. Üniversiteyi 2. sınıftayken terk etmiş, otobüs muavinliği, giyim sektöründe satış elemanlığı, emlakçılık gibi farklı iş kollarında çalışmıştır. Kumar üzerine gençlik yılları üzerinden ilginç deneyimler paylaşmıştır. Hanede eşi, çocukları ve annesi ile birlikte yaşamaktadır.

Behçet 30 yaşında, 2 yıllık evli, 4 aylık bir erkek çocuğu olan, ailesi Çankırılı, kendisi doğma büyüme Ankara Sincanlı olan üniversite mezunu 5 yıllık bir öğretmendir. Evliliği kendi ifadesi ile “biraz görücü usulü biraz kendi” şeklinde gerçekleşmiş ve bu şekilden memnun olduğunu belirtmiştir. Eşi de üniversite mezunu, mühendis ve çalışmaktadır. Ev kadını olan annesi ilkokul mezunu, emekli olan babası ise lise terktir. Kendisini orta sınıf bir aileye mensup olarak tanımlamaktadır. Hanede eşi ve çocuğu ile birlikte yaşamaktadır.

Cemal, 29 yaşında 7 yıllık evli, biri 6 yaşında oğlan diğeri 1 yaşında kız 2 çocuğu olan Balalı Sincan’da ikamet eden bir memurdur. Kırıkkale’de yaşayan anne ve babası ilkokul mezunu, annesi ev kadını babası lastik tamircisi olup 3 kardeşi vardır. 2 kız kardeşinden biri öğretmen diğeri öğrenci, erkek kardeşi ise üniversite öğrencisidir. Kendisi ve eşi üniversite mezunudur. Eşi ile aynı zamanda akraba olup, ailelerin aracılığıyla evlenmişlerdir. Eşi çocukların bakımını düşünüp aldıkları ortak kararla çalışmamayı tercih etmiş olup ev kadınıdır. Askerliğini bedelli olarak yapmıştır. Hanede eşi ve 2 çocuğu ile birlikte yaşamaktadır.

Davut, 29 yaşında, evli, 2 yaşında bir erkek çocuğu olan Balalı, 5 yıldır Sincan’da ikamet eden bir denetmendir. 4 kardeşi bulunmakta, kız kardeşleri ortaokul mezunu ve ev kadını, erkek kardeşleri ise lise mezunu olup biri kasap, diğeri de pazarcıdır. Kendisi ailenin en küçüğü olup yüksek lisans öğrencisidir. Eşi ile uzaktan akraba olup hanede eşi ve çocuğu ile yaşamakta, kendi ailesi ve eşinin ailesi ile de komşudur. Eşi ön lisans mezunu olup ev kadınıdır. Yüksek lisans öğrencisi olmasından dolayı henüz askerlik yapmamış, tecillidir. Hanede eşi ve çocuğu ile birlikte yaşamaktadır.

Ekrem 30 yaşında üniversite mezunu, evli ve 5 yaşında bir erkek çocuğu olan aslen Diyarbakırlı, iş gereği Sincan'da ikamet eden özel bir rehabilitasyon merkezinde psikolojik danışmanlık yapan biridir. Anne ve babası okula gitmemiş, 4 kardeşi vardır ve kardeşleri öğrencidir. Eşi ile üniversitede tanışmış ve okul bittikten sonra evlenmişlerdir. Hanede eşi ve çocuğu ile birlikte yaşamaktadır.

Ferhat, 29 yaşında üniversite mezunu, evli, Trabzonlu, iş gereği Sincan'da ikamet eden bir öğretmendir. Annesi lise mezunu ve ev kadını, babası üniversite mezunu ve öğretmendir. Eşi de üniversite mezunu ve özel sektörde öğretmenlik yapmaktadır. Şu anda rahmetli olan babasının geçmiş yıllarda devamlı kahvehaneye kumar oynamak için gittiği ve ailesini ihmal ettiğini düşündüğü için kumar oynamaya karşıdır. Hanede eşi ile birlikte yaşamaktadır.

Gencay, 26 yaşında, lise mezunu, evli ve 1 oğlan 1 kız çocuğu vardır. Ankaralı olan Gencay pidecidir. Annesi ilkokul mezunu ve ev kadını, babası lise mezunu ve çiftçidir. Eşi ortaokul mezunu olup ev kadınıdır ve görücü usulü evlenmişlerdir. Aile büyüklerinin kendisini sinemaya veya tiyatroya götürmediğini, bu yüzden sinemaya veya tiyatro yerine kahvehaneye gittiğini defaten ifade etmiştir. Hanede eşi ve 2 çocuğu ile birlikte yaşamaktadır.

Hasan, 30 yaşında üniversite mezunu, evli ve bir oğlan çocuğu olan Kırşehirli, iş gereği Sincan'da ikamet eden bir öğretmendir. Eşi de üniversite mezunu ve öğretmendir. Eşi ile üniversite öncesinde tanışmışlar ve 6 yıllık evlilikleri vardır. Annesi ilkokul mezunu ve ev kadını, babası ilkokul mezunu ve kahvehane işletmecisidir. Çocuk yaşından itibaren öğretmen oluncaya kadar babasının kahvehanesinde işçi olarak çalışmıştır. Hanede eşi ve çocuğu ile birlikte yaşamaktadır.

İhsan 40 yaşında, 22 yıllık evli, ortaokul, lise ve üniversite öğrencisi 3 çocuğu olan, Ankaralı, lise mezunu bir şofördür. Eşi ilkokul mezunu olup ev kadınıdır. Kendisini köylü ve orta sınıf bir aileye mensup olarak tanımlamaktadır. Okul ve gençlik çağlarında zamanının bir kısmı köyde diğer kısmı şehirde geçmiştir. Hanede eşi ve 3 çocuğu ile birlikte yaşamaktadır.

Kemal, 30 yaşında 4 yıllık evli, üniversite mezunu ve 1 kızı olan bir güvenlik görevlisidir. Eşi de üniversite mezunu olup öğretmendir. Anne ve babası ilkokul mezunu olup Bolu'da çiftçilik yapmaktadırlar. Hanede eşi ve çocuğu ile birlikte yaşamaktadır.

Levent, 28 yaşında, 4 yıllık evli, yüksek okul mezunu ve 1 oğlu olan bir infaz koruma memurudur. Eşi lise mezunu olup ev kadınıdır. Annesi ve babası ilkokul mezunu olup annesi ev kadını, babası ise inşaat işçiliğinden emeklidir. Eşinin çalışmaması gerektiğini, ama çalışmak isterse de buna saygı göstereceğini söylemiştir. Hanede eşi ve çocuğu ile birlikte yaşamaktadır.

Murat, 30 yaşında, 6 yıllık evli, üniversite mezunu ve 2 çocuğu olan bir memurdur. Eşi de üniversite mezunu olup ev kadınıdır. Anne ve babası ilkokul mezunu olup annesi ev kadını, babası ise şofördür. 1'i erkek 2'si kadın 3 kardeşi olup üçü de evli, erkek kardeşi şoför, ablaları ise ev kadınıdır.

Nihat, 38 yaşında, 12 yıllık evli, lise mezunu ve 2 kızı olan bir market görevlisidir. Eşi lise mezunu olup ev kadınıdır. Çiftçi olan babası ilkokul mezunu, ev kadını annesi ise hiç okula gitmemiştir.

Genel bir bakış açısıyla katılımcıların, 26-40 yaş aralığında, evli, en az lise mezunu, mesainin olmadığı zamanlarda haftada en az bir kere tanıdıkları insanlarla kahvehaneye giderek oyun oynayan erkekler olduğunu görmekteyiz. Katılımcıların eğitim seviyesi incelendiğinde eğitilmiş bir erkek grubundan, dolayısıyla avantajlı bir erkek grubundan söz edebilmekteyiz. Katılımcıların yetiştikleri aile yapısı incelendiğinde baba eğitim düzeylerinin anne eğitim düzeyleriyle eşit veya daha yüksek olduğu, annelerin ev kadını olduğu ve ücretli bir işte çalışmadığı, babaların evin "reisi" konumunda ve "para kazanan" rolünde olduğu, gelir düzeylerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların kendilerinin de eğitim düzeyleri eşlerinin eğitim düzeyleriyle eşit veya daha yüksektir. Bu kapsamda katılımcıların alt sosyo-ekonomik düzeye mensup oldukları söylenebilir. Ayrıca görüşülen müdavimlere ait diğer demografik bilgiler EK-1'de sunulmuştur.

Kahvehane tabiri ile; daha çok kıraathane, çay evi, çay bahçesi gibi sohbet merkezli mekanlar kast edilmektedir ve özellikle “kumar” oynatılan yerler bu tanımın dışında bırakılmıştır.

2.2 VERİ ÜRETME TEKNİKLERİ

Bu araştırmada veri üretme tekniği olarak katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşmeler 2017 yılının Ekim ve Aralık ayları arasında araştırmacı tarafından görüşmeye gönüllü olan kişiler ile gerçekleştirilmiştir. Her katılımcı ile bir defa görüşülmüş olup, çeşitli sebeplerle yarım kalan görüşmeler ileri bir tarihte randevulaşarak tamamlanmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için görüşülecek kişilerin onayı, görüşmeye başlanmadan alınmıştır. Araştırmacı ile katılımcı arasındaki güvenin sağlanabilmesi için katılımcıların kendilerini ilgilendiren metin ve yorumları okumalarına izin verileceği belirtilmiştir. Katılımcıların kimlik bilgileri paylaşılmamış, araştırma kapsamında kod adlar kullanılmıştır. Ayrıca, konuşmak istemedikleri konular varsa bunlar atlanarak, istemeleri halinde görüşmenin iptal edileceği ve kayıtların silineceği belirtilmiştir. Görüşmeyi iptal etmek isteyen katılımcı olmamıştır. Bu araştırmada kahvehane müdavimi olan erkekler ile yapılan görüşme sayısı araştırma süreci içerisinde gelişmiş, aynı kategorilerin oluşması ve kavramların tekrar etmesi ile birlikte teorik doyuma ulaşma noktasına göre belirlenmiştir.

Bu araştırmada mümkün olduğu ölçüde görüşmelerin mekân olarak müdavimlerin gittiği kahvehanelerde yapılması tercih edilmiştir. Görüşmelerin kahvede yapılması gözlem yapabilme açısından da ufuk açıcı olmuştur. Kahvehanede yapılan görüşmelerde kahvede oynanan oyunlar ve oyunlardaki rekabet duygusu ile ilgili oldukça veri elde edebilmiş, fakat gerek görüşülen erkeklerin özel konuları kahve kapsamı dışında tutmaları, gerekse de görüşme yönergesinde hane ile ilgili konularda derine inmeye müsaade etmemesi sebebiyle hane konusunda konuşulmasında kısıtlılıklar oluşmuştur. Bu yüzden görüşmeler, mekân olarak kahvehane dışında katılımcıların sohbet amacıyla

gittiklerini beyan ettikleri diğer yerlerde de gerçekleştirilmiştir. Hane ile ilgili veri elde edilmesinde kısıtlılıklar oluşturduğu için görüşme yönergesine katılımcıların hane ilişkilerini ve toplumsal cinsiyet eşitliğine bakış açılarını ortaya çıkaracak konu başlıkları eklenmiştir. Eklenen bu konu başlıkları; kadınların çalışma hayatına katılması hakkındaki görüşler, hane içi kararların nasıl alındığı, eşitlik hakkındaki düşünceler, kadına yönelik şiddetin sebepleri hakkındaki düşünceler, evde geçirdiği zaman ile dışarıda geçirdiği zamanın karşılaştırılması, mekân olarak eve yüklenen anlam, erkeklığe yüklenen anlam şeklindedir.

Görüşme yönergesi demografik bilgiler, kahvehanenin anlamlandırılması, kahvehane deneyimleri, kahvehane ortamı, babalık, aile ve öneriler bölümlerinden oluşmaktadır. Demografik bilgiler bölümü katılımcıların ve ailelerinin demografik bilgilerini ortaya çıkarmaya yönelik soruları içermektedir. Kahvehanenin anlamlandırılması bölümü, katılımcılar için kahvehanenin ve kahvehaneye gitme pratiğinin ne anlam ifade ettiğinin ortaya çıkarılması amacını taşıyan soruları içermektedir. Kahvehane deneyimleri bölümü, erkeklerin ilk kahvehane deneyimi ile ilgili bilgileri ve bu deneyimin kendilerinde bıraktığı etkileri ortaya çıkarma amacı taşıyan soruları içermektedir. Kahvehane ortamı bölümü, kahvehanede yapılan faaliyetleri ve bu faaliyetlerin katılımcılar üzerindeki etkilerini ortaya çıkarma amacı taşıyan soruları içermektedir. Babalık ve aile bölümü, görüşülen erkeklerin kahvehaneye gitme pratiğinin özel alan başta olmak üzere hayatlarının geri kalanı üzerindeki etkilerini ortaya çıkarma amacı taşıyan soruları içermektedir. Öneriler bölümünde ise katılımcıların eklemek istedikleri başka konuların olup olmadığını ortaya çıkarma amacı taşıyan soruları içermektedir. Görüşme Yönergesi EK-2’de sunulmuştur.

2.3 VERİ ANALİZ TEKNİKLERİ

Bu çalışmada sahada yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgiler yorumlanarak betimsel olarak sunulmuştur. Katılımcıların fikirlerinin doğru yansıtılması amacıyla doğrudan kendi ifadelerinin olduğu alıntılara yer

verilmektedir. Üretilen veriler aracılığıyla elde edilmiş bulguların açık bir şekilde betimlenerek düzenli ve yorumlanmış bir şekilde sunulması sağlanmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2016, 239).

Görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiş, daha sonra görüşmelerin transkripsiyonları Word programına aktarılmıştır. Word programına aktarılan transkripsiyonlar Qsr Nvivo 8 bilgisayar programına yüklenmiş ve sürekli karşılaştırma ile kodlama yapılmıştır. Kodlama süreci üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşama açık kodlama aşamasıdır. Açık kodlama, görüşmelerden elde edilen verilerin üzerinden ilk defa geçişte yapılan işlemdir ve araştırmacı açık kodlama ile temaları belirlemeye çalışır. Kodlamanın ikinci aşaması eksenli kodlama aşamasıdır. Eksenli kodlama, kodların düzenlendiği ve birbirleriyle bağlantılı olanların ilişkilendirildiği, bu sayede kategorilerin keşfedildiği aşamadır. Kodlamanın son aşaması ise seçici kodlama aşamasıdır. Bu aşamada bütün veriler ve önceki aşamalarda oluşturulan kategoriler incelenerek araştırmanın ana teması belirlenmeye çalışılır (Neuman, 2014, s. 664-669).

Bu çalışma Ankara ilinin Sincan ilçesindeki dört farklı kahvehanede 13 erkek ile yapılan derinlemesine görüşmelerden üretilen veriler üzerinden analiz edilmiş olduğundan sadece belirli bir bölgedeki sosyo-ekonomik kültürü yansıtmaktadır. Bu kapsamda köyler gibi daha kırsal alanlarda ve başka bölgelerde yer alan farklı kahvehaneler üzerinden yapılacak çalışmalarda farklı sonuçlar üretilebilir.

3. BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASININ ANALİZİ

Erkek homososyalliğini sağlayan homososyal mekânlardan kahvehanelerin mekânsal olarak toplumsal cinsiyetçi yapısı birçok çalışmaya konu olmuştur. Örneğin, Desmet-Gregorie (1999), kahvehaneyi “erkek sosyalliğinin çekim merkezi” ve “erkekler evi” üzerinden tanımlayarak kahvehanelerin homososyalliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca kadınların girmesinin mümkün olmadığı bu mekânların, erkekleri tüm hiyerarşik baskılardan sıyrarak bir araya getirme işlevi gördüğünü belirtmiştir (s. 20-21). Sancar (2013) da özel alan ve kamusal alan arasına yerleştirdiği kahvehanelerin erkek homososyalliğini oluşturan mekanların başında geldiğini ve erkeklerin kendilerine yüklenmiş rollerden kaçıp bu mekanlara gelerek terapi olduklarını belirtmektedir (s. 263-264). Demren (2007) ise kahvehanelerin kadınları dışarıda bırakarak erkekliğin inşasında rol oynadığını belirtirken kahvehaneleri diğer mekânlardan farklı kılan temel özelliğinin erkekler arasındaki tüm hiyerarşik yapıları nötrlemesi olduğunu vurgulamıştır (s. 66). Aytaç (2005) da kahvehaneleri “erkek kültürünün filizlendiği yer” olarak tanımlayarak bu mekânların toplumsal cinsiyetçi yapılarına vurgu yapmaktadır (s. 31-32).

Homososyal mekânlarda erkek homososyalliği aracılığıyla hegemonik erkekliğe ulaşmak için sürdürülen ve tekrar tekrar üretilen üç kavram bulunmaktadır: duygusal ayrılma, rekabet ve kadınların cinsel metalaştırılması. Duygusal ayrılma, duyguları açıkça ifade etmenin zayıflık olarak değerlendirilmesi, duyguları kontrol altında tutmanın ise hegemonik erkeklikle ilişkilendirilmesi noktasından duyguların ifade edilmesinin önüne geçilmesi anlamında kullanılmaktadır. Rekabet, erkek homososyalliğinde ayrı ve farklı olan kimliğin desteklenmesi ile ilişkiler arasındaki hiyerarşinin oluşmasını sağlayan etmendir. Kadınların cinsel olarak metalaştırılması ise kadınların öteki olarak görülmesi ile kadınsı her şeyden ayrı olmayı ve bu doğrultuda erkek üstünlüğünü ifade etmektedir (Bird, 1996, s. 122-123). Bu noktadan hareketle kahvehane özelinde homososyal mekanlardaki bu kavramların karşılığını ortaya çıkarmak bu mekanlarda kurgulanan ve tekrar tekrar üretilen erkeklikleri anlamak açısından

faydalı olacaktır. Erkekliklerin hangi şartlar altında toplumsal cinsiyet eşitliğini olumsuz yönde etkiledikleri ortaya çıkarılarak toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde değişimlerin kapısı aralanabilir.

Bu araştırma kapsamında, kahvehaneye giden erkeklerle yapılan görüşmeler aracılığıyla üretilen verilerin analizi, erkeklerin dünyasına kabul ediliş, erkekliğe giden yolda oyun kazanmak, erkek erkeğe sohbet ve kahvehane erkekliğinin ev halleri kategorileri altında sunulmuştur. Bu kategorilere bir bütün olarak baktığımız zaman kahvehaneye gitmenin nasıl bir süreçten geçtiğini ve kahvehanenin erkekliğin inşasındaki rolünü görmeye dair bazı ipuçları verebilmeyi umuyoruz.

3.1. ERKEKLERİN DÜNYASINA KABUL EDİLİŞ

Görüşmeler aracılığıyla üretilen veriler, kahvehanelerin araştırma katılımcıları için erkekliğin kurgusunda önemli yer tutan mekanlardan birisi olduğu dikkat çekmektedir. Kahvehaneler, bir oğlan çocuğuna çocukluğu geride bırakıp erkekliğe adım attığını hissettiren bir mekan özelliği taşımaktadır. Selek (2013)'in erkekliğin inşa sürecinde yer alan erkeklik basamakları dikkate alındığında, kahvehane müdavimi erkekler açısından kahvehaneye gitme pratiği, sünnet olma ile askere gitme basamakları arasına denk gelmektedir. Bu dönem ne sünnet olma yaşı kadar erken ne de askere gitme yaşı kadar geçtir; 16-17'li yaşlara, lise öğrenimi çağlarına denk gelmektedir. Bu dönem itibari ile kahvehanelere kabul edilme başlamakta ve dolayısıyla erkek cemaatlerin üyesi olunabilmektedir. Kahveler bu özelliği itibari ile Kandiyoti (2015)'nin bahsettiği Arap toplumlardaki homososyal mekanlardan hamam özelliğine benzetilebilir. Arap toplumlarda, oğlan çocuğu doğumdan itibaren annesi ile beraber kadınlar hamamına girmekte, delikanlı çağına geldiği, artık diğer kadınlar için cinsel açıdan tehlike arz ettiği zaman kadınlar hamamına girmesi yasaklanmakta ve artık babasıyla beraber erkekler hamamına, eril dünyaya girmeye başlamaktadır (Kandiyoti, 2015, s. 208). Hamamlar da kadın ve erkek hamamları olarak ayrıldığı için tek bir cinsin girebildiği homososyal mekanlardan biridir. Bir oğlan

çocuğunun kadınlar hamamından dışlanması ve erkekler hamamına girebilmesi için bir yaş eşiği bulunmaktadır. Ergenliğe geçişin standart bir yaşı olmadığı için bu yaş eşiği bazı durumlarda farklılık gösterebilmektedir. Kahvehanelere kabul edilmenin de erkek hamamlarında olduğu gibi bir yaş eşiği bulunmaktadır.

Demren (2007) de, Yatıkevler’de yaptığı araştırmasında 17-18 yaşından küçük olanların erkeklerin dünyasına adım atacak kadar yetişkin olarak sayılmadıklarından genç erkeklerin kahvehaneler dolayısıyla erkek dünyasına girebilmeleri için en az 17-18 yaşlarında olmaları gerektiğini belirtir (s. 80). Görüşmeler aracılığıyla üretilen veriler incelendiğinde, ilk kahvehane deneyiminin aynı zamanda kahvehaneler aracılığıyla erkek cemaatlerine üye olabilme ve erkeklerin dünyasına giriş özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır.

3.1.1 Erkeklerin Toplandığı Güzel Bir Yer

Kahvehaneyi “oyun, çay ve kumar” olarak 3 kelimeyle özetleyen Ahmet ilk kahveye gidiş zamanını ve şeklini şöyle ifade etmektedir:

“Lise 2’ye felan gidiyordum 16-17 o yaşlarda... ha kuzenimle gittim... Onları [kahvede oyun oynayanları kastediyor] izledim nasıl oynuyorlar, nasıl yapıyorlar. Oynamayı bilmediğim için oynamadım. Oynadıktan sonra da çok zevk aldım ya.”

(Ahmet, 37 yaşında, Şantiye Şefi)

Kahvehaneyi alternatif sosyalleşme imkanı olmayan ve değişime açık olmayan erkeklerin mekanı olarak tanımlayan, Cemal de ilk kahveye gidiş hikayesini şöyle ifade etmektedir:

“ıı valla herhalde lise yıllarımda olması lazım ilk kahveye gittiğim zaman...Gine akrabalarımınla gitmiştim. Kahve oyunları ile tanışmam akrabalarım aracılığıyla oldu. Herhalde 16-17 yaşlarında felan.”

(Cemal, 29 yaşında, Denetmen)

Bu ifadelerden anlaşılabileceği üzere, kahvehaneye girişin bir yaş eşiği bulunmakta, bu yaş eşiğinin aşılmasına müteakip kahvehanelere girilebilmektedir. Görüştüğüm erkekler kendilerini ilk kahvehaneye yönelten sebepler olarak “ aile büyüklerinin kahvehaneye gitmesi, ikamet yerinin kısıtlı

imkanları, maddi açıdan uygunluk, ulaşım kolaylığı, diğer aktivitelerin zor olması ve yetiştirme tarzı” sayılmış olup bu sebepler birbirleriyle bağlantılı olarak görülmektedir. Bu sebepler arasında en çok vurgulananlar ise aile büyüklerinin kahveye gitmesi, ikamet yerinin kısıtlı imkanları ve maddi açıdan uygunluktur. Kahvehaneyi bir stres atma aracı olarak gören Gencay kendisini ilk olarak kahvehaneye yönelten sebepleri utana sıkıla şöyle ifade etmektedir :

“Yani nasıl söyleyeyim bizimki artık küçüklüğümüzden böyle mi yetiştik veya büyüklerimizden veya çevremizden mi gördük. Şimdi o yüzden kahveye gidiyoruz. Mesela sinemaya gidip de oturamıyorum ben yani şahsıma konuşayım. Çünkü rahatsız olurum tiyatroya gitmem. Eğer ki aile çocuğunu küçük yaşta neye teşvik ederse hani diyor ya yedisinde neyse yetmişinde o. Küçük yaşta mesela mesela benim şu an çalıştığım yerde alışveriş merkezinde çalışıyorum ben. Orada bir pidedide çalışıyorum. Şimdi mesela küçük yaşta sinemaya götürüyor gezmeye götürüyor anneler babalar. Ha bu çocuk da ne olacak büyüyünce sinemaya gidecek tiyatroya gidecek. Gelecekte olacak bir şeyler öğrenmeye çalışıyor ama bizim yaşlardaki köyde yaşayan kişiler bir alışveriş merkezine gidemiyor, bir şeye gidemiyor sinemaya tiyatroya veya bir spor faaliyeti olmuyor. Ne yapıyor mecbur tek gittiği yer kahve başka bir şey yok.”
(Gencay, 26 yaşında, Pideci)

Gencay bu ifadesiyle kendisinin kahvehaneye gitmesindeki sebepleri kendi geçmişindeki imkansızlıklarda, aile büyüklerinin kahvehaneye gitmesinde ve ikamet yerinin kısıtlı imkanlarında gördüğünü belirtmektedir. Bu kapsamda kahvehaneye gitme pratiğinin baba, amca, büyük kuzen gibi aile büyüklerinden öğrenildiği dikkat çekmektedir. Nihat da kahvehaneye gitmeyi babasından öğrendiğini şöyle ifade etmektedir:

“İlk olarak kahveye lise yıllarında lise arkadaşlarıyla okuldan kaçıp boş derslerde kağıt oyunu taş oyunu oynamak için gittik. Eğlenceli bi şeydi. Zaten babam kahveye giderdi. Erkeklerin toplandığı güzel bir yer olarak biliyordum kahveyi. Ben de o şekilde arkadaşlarla gitmeye başladım. O zamanlar vakit çoktu, sık sık gidiyorduk. Şimdi ise boş gün sadece haftada bi gün.”

(Nihat, 38 yaşında, Market Görevlisi)

Aynı şekilde Ahmet de kahvehanenin maddi açıdan ceplerine uygun olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Benim oturduğum yerde şimdi gidip bi sinemaya bi şeye . O kültürle de yetişmedik yani. Hep yapmaya çalıştık da. O zevki o hazzı alsak bile yani alışkanlığımız değil yani hadi gidelim sinemaya. Ama kahveye gidiyon, cebinde 5 liran varsa 6 liran varsa 4 çay parası. Bi de maliyeti düşük yani.”

(Ahmet, 37 yaşında, Şantiye Şefi)

Görüşülen erkeklerin tümü kahvehanelere ilk defa 15-19 yaş aralığında ve lise öğrenimi çağlarına denk gelen yaş eşiğine müteakip gittiklerini ifade etmişlerdir. Bu yaş eşiği kahvehanenin köyler gibi daha kırsal yerlerde bulunmasına ve kişinin fiziki yapısı gereği daha büyük gösteriyor olmasına bağlı olarak en düşük 15 yaşa inmektedir. Görüşülenler arasından İhsan ve Davut ilk kahvehane deneyimlerini 15 yaşında, köyde kahvehaneye giderek, boyları 185 cm'den yukarı olan Behçet ve Cemal ise lise öğrenim çağı ile beraber deneyimlediklerini belirtmişlerdir. İlk kahvehane deneyimini köyde yaşayan Levent de fiziki görünüşün kahvehaneye daha erken girebilmek ile bağlantılı olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“17-18 yaşından daha erken kahveci almıyordu ama bi arkadaş bizden küçüktü yaş olarak ama onun sakalı bizde(n) erken çıkmıştı o yüzden girebiliyordu.”

(Levent, 28 yaşında, İnfaz Koruma Memuru)

Diğerlerinden farklı olarak Hasan'ın kahvehane ile tanışması, babasının kahvehane işletiyor olmasından dolayı farklı olmuştur. Hasan kahvehane ile tanışmasını işçi ve müşteri olarak iki döneme ayırmış ve şöyle ifade etmiştir:

“Hani babam kahvehane işlettiği için ben çocukluk yaşlarından bugüne kadar kahvehanedeyim. Ama burada oyun maksatla falan değil. Ben orada çalışma maksatlı ilkokul 5'te başlamıştım çay dağıtmaya, ama başka bir kahvehaneye gidişim 16-17 yaşlarında arkadaşlarımla takılabildiğin bir yer.”

(Hasan, 30 yaşında, Öğretmen)

Hasan, yaş eşiğinin aşılmasına müteakip oyun oynamak için diğer kahvehanelere gidebileceğini, fakat babasının kahvehanesinde oyun oynamasının hiçbir zaman mümkün olmayacağını şu şekilde belirtmiştir:

“Bu mümkün değil. Çünkü babam var. Yaşça büyük akrabalarım bizim kahvehanede olduğu için orada benim oyun oynamam abes gözüküyor yani.”

(Hasan, 30 yaşında, Öğretmen)

Bu ifade Kandiyoti (2015)'nin saygınlık kalıplarının yaşa bağlı olduğunu belirttiği klasik ataerkillik kavramına işaret etmektedir (s. 186). Hasan klasik ataerkilli düzende kendisinden hiyerarşik olarak daha üstte olduğunu belirttiği erkeklerin olduğu bir ortamda kahvehane oyunu oynamasının uygun görülmediğini ifade etmektedir. Hasan'ın bir müşteri olarak arkadaşlarıyla oyun oynamak için babasının kahvehanesinden başka bir kahvehaneye gitmesi ise diğer görüştüğüm erkeklerin durumlarıyla benzerlik göstermektedir.

Yaş eşiği, erkeklerin mekanı olarak görülen kahvehanelere, dolayısıyla erkeklerin dünyasına kabul edilen zamana denk gelmektedir. Kahvehanelerin geleneksel yapılarını koruması gerektiğini belirten Ekrem, ilk kahvehaneye deneyiminden gurur duyduğunu belirterek erkeklerin dünyasına giriş hakkında yaşadığı duyguları geriye yaslanarak şöyle ifade etmiştir:

“Kahveye gittiğim zaman böyle bi erkeklik hissi var aslında. kahveye erkekler gider böyle. Eski zamanlar sigara içilir tesbihler böyle. Yani erkek hissi veriyor biraz yani ben ne bileyim yani bir de erkeklik veriyor yani kahve.”

(Ekrem, 30 yaşında, Psikolojik Danışman)

3.1.2 Oynamayan Kişi Yancıdır

Yaş eşiğinin aşılmasına müteakip gidilen kahvehane, erkeklerin dünyası ile tanışma özelliği taşımaktadır. Bu yaş aralığından önce kahvehanelere gidilememekte ve kahvehanede oynanan kart oyunları açıkça oynanamamaktadır. Bu kapsamda kahvehaneye gidişin bir hazırlık aşaması bulunmakta, bu hazırlık aşamasında kart oyunları aileden gizli bir şekilde oynanmaktadır. Hazırlık aşaması ile birlikte yaş eşiğinin aşılmasını müteakip kahvehaneye gidebilme aynı zamanda diğer erkeklerle bir arada bulunabilmeye kabul edilme anlamı taşımaktadır. Demren (2007) de kahvehanenin yapısı gereği erkeklere “bir arada olma, bir yerde olma” imkanı sağlamasının tercih

edilmesinde önemli rol oynadığını belirtir (s. 114). Ailesinin tek üniversite mezunu olduğunu belirten Davut kahveye gitmeden önce kart oyunlarını nasıl öğrendiğini ve nerede oynadığını şöyle ifade etmektedir:

“İlk olarak kahveye gitmeden önce kahveye babamlar giderdi daha çok onlardan görürdük. Bu 14 yıldan öncesinden bahsediyorum. İlk olarak benim kuzenim 52 yani kâğıt almış. Kâğıt aldı geldi işte oyun öğretti bize benim kuzenim. İşte kahveden önce evde gizliden oynardık. Evde kimsenin olmadığı annemlerin babamların olmadığı zamanlarda oynardık iki kuzenim ve abimle birlikte. Dört kişi oynardık bu şekilde başladı. Oyunların güzel olduğunu oyunların öğrendikçe ve oyunları geliştirmeye başladıkça daha fazla keyif almaya başladım. Yaşımızdan dolayı kahveye hemen başlayamadık kahveye almıyorlardı en az 13 14 yaşını geçmen gerekiyordu köy kahvelerinde. İlk olarak köyde kahveye gittim. İlk gittiğimde yaşımız küçük olmasına rağmen kahvede bir büyük gibi davranmayı severdim ben şahsen. Kahvede özellikle yancı olarak ve oyun oynamadığım zamanlarda ilk gittiğim zamanlarda bu şekilde özenirdim kahvede oyun oynayan kişilere. Sigara içerlerdi çaylarını isterlerdi kahvedeki muhabbetler onlar hoşuma giderdi. Bu şekilde özentili başladı diyebilirim. İlk olarak köyde kahveye gittim.”

(Davut, 30 yaşında, Denetmen)

Kahvehaneye giriş yaş eşiğinden önce kâğıt oyunları gizli bir şekilde oynanmaktadır. Bu açıdan kahvehaneden önce oyun oynanmaya başlayan yerler arasında mahalle aralarında bulunan parklar yer almaktadır. Dolayısıyla parklar, kahvehaneye kabul edilmeden önce kâğıt oyunlarının oynandığı yerlere ikame olabilmektedir. Behçet kahvede oynanan oyunları öğrenme zamanı ile ilgili olarak *“...kahveye gitmeden önce parklarda oynadığımız için öğrendik”* ifadesini kullanmıştır. Aynı şekilde Gencay da *“Sokakta parkta oynardık öyle öyle öğrendik o şekil kahveye gittik”* ifadesini kullanarak mahalle parkları kahvehaneye gitme sürecinin alt basamakları konumunda yer aldığını belirtmiştir. Parklarla benzer olarak “boş olmak” kaydıyla evler de kahvehaneye gitmenin alt basamağı olabilmektedir. Kahvehaneye kabul edilme eşiğinden önce bu mekanlarda kahvede oynanan oyunlar öğrenilmekte, yaş eşiğinin aşılmasına müteakip kahvehanede diğer erkeklerin arasında oyunlar oynanmaya başlanmaktadır. Oyunlar kahvehaneye gitmeden önce evlerde, parklarda oynanarak öğrenilebildiği gibi hiç oynamayı bilmeden kahvehaneye

gelip “yancı” olarak masaya oturup oyunları izleyerek de öğrenilebilmektedir. Bu açıdan “yancı” olmak da kahvehanedeki oyunlar açısından bir alt basamak konumundadır. Gencay “yancı” olmayı şöyle ifade ediyor:

“Yancı mesela yanımıza bir arkadaş daha geliyor. O oynamıyor ama bakıyor. Oynamayan kişiyi yancıdır masaya gelen kişi.”

(Gencay, 26 yaşında, Pideci)

Yancı olmak, oyuna dışarıdan katılmak, izlemek anlamları taşımaktadır. Yancı olmanın oyunları öğrenmek için bir basamak olduğunu Ekrem şöyle ifade ediyor:

“Kahvede oyun oynamayı öğrendim yani. Böyle arkadaşlar oynuyorlardı bende yancıydım. Bazı bazı onlar tuvalete gittiği zaman hemen yerlerine ben geçiyordum böyle böyle öğrendim yapa yapa.”

(Ekrem, 30 yaşında, Psikolojik Danışman)

Kahvehaneye gitmeyi alışkanlık olarak gören ve alışkanlıklardan vazgeçmenin zor olduğunu belirten İhsan da kahvehane oyunlarını nasıl öğrendiğini şöyle ifade ediyor:

“Kahvede veya köye gittiğim zaman köyde büyükler oynarken biz de bakıyorduk onlardan öğreniyorduk... Bakkaldan şey almasına oynuyorlardı. Bizde onları seyrediyorduk, öğreniyorduk. Alışkanlık haline geldi. Onlar yaparken ara sıra bize de şeyler veriyorlardı. Bu şekilde biz de öğrendik.”

(İhsan, 40 yaşında, Şoför)

Görüşülen erkekler, kahvehanedeki oyunları ya ev, park gibi mekanlarda öğrenerek kahvehaneye gelmekte ya da masaya yancı olarak oturmakta ve oyunları öğrenmektedir. Bu açıdan bakıldığında ev ve park hiyerarşik olarak kahvehanenin alt basamağı konumundadır. Evlerin oyun oynanacak bir mekan olabilmesi için boş olması gerektiğinden kasıt, evlerde anne ve baba ile beraber yetişkin diğer hane halkından kimsenin bulunmamasıdır. Boş olan evlerde oyunlar bu kapsamda rahatça oynanabilmektedir. Yancı olarak masaya oturmak ise öğrenme açısından bir hiyerarşik düzen izlenimi vermektedir. Bu açıdan bakıldığında kahvehane özelinde erkekliğe giden yol yancı olmaktan geçmektedir. Kahvehane masasına “oyuncu” olarak oturabilmek için önce “yancı” olarak oturmayı kabullenmek ve oyun için “pişmek” yani hazır olmak

gerekmektedir. Bazen de oyuna hazır olmak için bir arkadaşın teşviki yeterli olabilmektedir. İhsan ilk kahvehane oyunu tecrübesini şöyle ifade ediyor:

“İlk kahveye gittiğim zaman oyunu daha bilmiyodum, oyun oynamayı. Ne oynuyorduk acaba? (düşünüyor) Ya remi idi veya pişti idi yani.

– Bunlar oyun isimleri değil mi?

– Oyun, iskambil kağıdı oyun ismi. Herhalde pişti idi. Hatta arkadaşla geldik kaç çayına oynayacağız felan. Bende daha yeni oynuyom. Ben biraz çekindim yani şimdi dedim 7-8 çay o zaman 1-2 lira tutuyodu yani o zaman para şeydi. Hadi ne korkuyosun derken orada yenildim yani. Piştide yenildim. Tabi yenilince de bu sefer zoruna gidiyor. Sonra bi daha oynadım. Bu şekilde bu alışkanlık haline geldi.” (İhsan, 40 yaşında, Şoför)

İhsan'ın ilk oyun tecrübesinde olduğu gibi kahvehane ortamından erkekler kaybederek ve kaybettiklerini bir sonraki seferde kazanacakları ümidiyle tekrar oynayarak oyun çarkının içine dahil olmaktadır. Dolayısıyla “yancı” olarak oturmayı kabullenerek oyun için pişmenin yanında kaybetmek de kazanmak için bir basamak olarak kabul edilmektedir.

3.1.3 Şakayı Kaldıran Birlikte Gülüp Eğlenebileceğimiz İnsanlar

Aynı mekân içinde oyun için ve erkekler cemaatine girebilmek için de “pişme” sürecinde birlikte öğrenmenin de payı bulunmaktadır. Görüştüğüm erkekler bir akraba, kuzen ya da yakın arkadaş vasıtasıyla öğrendikleri kahvehane oyunlarını, yine bu kişilerle beraber yaş eşiğinin aşılmasına müteakip kahvehanelerde oynayarak kahvehane erkekliğini deneyimlemeye başlamaktadırlar. Görüştüklerimin tümü yakın çevresindeki insanlar vasıtasıyla öğrendikleri kahvehane oyunlarını yine yakın çevresindeki insanlarla beraber kahvehaneye giderek ya da orada buluşarak oynadıklarını ifade etmişlerdir. Kahvehaneye gitme pratiğinin başında ve devamında bu birliktelik devam etmektedir. Bu kapsamda kahvehaneye beraber gitme ve kahvehanede beraber oyun oynama pratiğinin bir erkek kardeşliği (male fraternity) oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Erkek kardeşlik, katı kuralları olan bir homososyal organizasyon olarak tanımlanabilir. Erkek kardeşlik, bu özelliğini kadın ve erkekleri ayrı sosyal gruplara bölmek suretiyle heteroseksüelliğin devamını sağlayarak yerine getirmektedir. Aynı zamanda homoseksüel “damgası” yemeden sosyalleşmeyi de meşru kılar. Bir erkek kardeşliğe üye insanlar dışarıdan merkeze doğru üç grupta sıralanmaktadır: potansiyel üye, deneme üyesi ve tam üye. Erkek kardeşliğin ortak özellikleri ile uyum içerisinde olanlar dışarıdan uzaklaşarak merkeze doğru ilerlemektedir (Kiesling, 2005, s. 5-6). Görüştüğüm erkekler de kahvehaneye gitme pratiğinin başında ve devamında bir erkek kardeşliğin üyesi görünümündedirler. Davut, tanıdığı arkadaşlarıyla beraber ilk kahvehane deneyimini deneyimlediğini ve devamında kahvehaneye gitme pratiğinin artmasıyla oluşan kahvehanedeki erkek kardeşliğinin özelliklerini şöyle ifade etmektedir:

“Evet ilk olarak kendi abimle kuzenlerimle beraber gittim kahveye. Ve daha sonra kahvede oluşan arkadaş çevremiz oldu. Ondan hariç köydeki arkadaşlarımız yaşlılarımızı zaten tanıyorduk onlarla beraber kahveye gitmeye başladık sevdiğimiz insanlarla birlikte kahve ortamı daha çok hoşuma gider. Yani daha çok şakayı kaldıran birlikte gülüp eğlenebileceğimiz insanlarla kahveye daha fazla giderim. Tanımadığın insanlarla pek fazla kahveye gitmem. Dediğim gibi tanıdığım kişilerle kahveye gitmeyi daha çok severim.”

(Davut, 30 yaşında, Denetmen)

Davut bu konudaki ifadesi ile kahvehanedeki erkek kardeşliğinin ortak özelliği olarak tanıdık olma, kahvehane oyunlarını bilme ve yapılan şakaları kaldırabilme olarak sıralamıştır. Nihat da benzer şekilde kahvehaneye rahat gelebilme, benzer espri anlayışına sahip olma ve rahat konuşabilmeyi kendi oyun oynadığı erkek kardeşliğinin ortak özellikleri olarak sıralamıştır Levent bu konudaki fikrini şöyle ifade etmektedir:

“Hızlı bir şekilde, kolaylıkla arkadaşlardan kimsenin itiraz etmeyeceği bir şey kahve, aktivite. Aynı kişilerle gittiğin için yıllardır kimin ne yapacağını, hangi durumda nasıl tepki vereceğini biliyon ona göre davranıyon. Mesela ben oyunu kazanınca karşıdakine takılmayı severim. Karşıdaki bunu anlamayan farklı tepki verecek biriyse zaten onu bilirsin onunla oynamazsın.” *(Levent, 28 yaşında, İnfaz Koruma Memuru)*

Levent'in açıklamalarında "kimsenin itiraz etmeyeceği" bir yer olarak tanımlanan kahvehane ortamı, bütün erkeklerin kabul ettiği ve onayladığı noktasından ataerkilliğin gücüne bir göndermede bulunmaktadır. Levent'in bu ifadesi, ilk kahvehaneye gitmeyi deneyimlediği andan itibaren yakınındaki bütün erkeklerin kahvehaneye gittiğini de yansıtmaktadır. Kemal de erkek kardeşliğinin ortak özellikleri konusundaki fikrini şöyle ifade ediyor:

"Prensip olarak tanımadığım kişilerle kahveye gitmedim. Arkadaşlarla, tanıdığım yani köylüm olsun veya okul arkadaşım olsun, yoksa bilmediğimle gidip kahvede oyun oynamam. Bu prensibim değil. Bu şekilde yani. Kahveye giderdim mesela gittiğim zaman bakardım arkadaşım varsa yanına oturdum oyun oynardım, baktım kimse yok geri çıkar giderdim."

(Kemal, 30 yaşında, Güvenlik Görevlisi)

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere kahvehanedeki erkek kardeşliğinde tanıdık olmak şartıyla kahvehanede bulunan erkekler potansiyel üye, aynı masada oyun oynamak için oturan oyuncular ya da yancılar deneme üyesi, kardeşliğin ortak değerlerine uyum içerisinde devamlı aynı masaya oturanlar ise tam üye konumunda bulunmaktadır. Bu kapsamda kahvehane erkekliğinin birlikte öğrenilen ve birlikte devam ettirilen bir erkek kardeşliği oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Kahvehanedeki erkek kardeşliği ortak bir dil ve ortak davranışlar geliştirerek de devamlılığını sağlamakta ve bu ortak dil ve davranışlar sayesinde uyum sağlanmaktadır. Ortak davranışların en net örneği erkeklerin eğlence anlayışında ve birbirlerine ve kahvehane işletmecisine karşı şakalaşma şekillerinde yaşanmaktadır. Bu konuda şakalaşmaların bir örneğini Behçet şöyle ifade ediyor:

"...küçük yerlerde o kahveci ile muhabbet de çok fazla ilerliyor. Kahvecinin takımı ile dalga geçme , işte kahveci getirdiğinde kahveciye şöyle soru sorulur; sıcak ne var? Kahveci sayar sayar sayar, o zaman bana bi kola getir mesela. Hani amaç dalga geçmek (gülüyor). Odur yani samimiyete bağlı tabi küçük yerlerde daha çok."

(Behçet, 30 yaşında, Öğretmen)

3.1.4 Baştaki En Büyük Etken: Erkek Olması Lazım!

Kahvehanelere erkek cemaatlerine kabul edilmenin yaş koşulunun haricinde bir de “kadın olmamak” şartı bulunmaktadır. Kahvehaneye gitme pratiği, erkeklerin dünyasına kabul ediliş özelliğini homososyal yapıları dolayısıyla kadınları dışarıda bırakmaları aracılığıyla sağlamaktadır. Kadınların dışarıda bırakılması, homososyalliğin fiziki boyutunu oluşturmaktadır. Homososyalliğin fiziki boyutu, mekânsal bir ayrılık yaratarak kadınların dışarıda bırakılması ve klasik erkek alanının oluşturulması anlamındadır (Onur & Koyuncu, 2004, s.39).

İlk ortaya çıktıkları andan itibaren kahvehaneler “erkekler evi” olma özelliklerini devam ettirmekte ve kadınları müdavim kapsamına almamaktadır. Arık (2009) da kahvehaneye oluşturan temel yapı taşın sadece erkeklere özgü bir mekan olması olduğunu, kadının kahvehanedeki varlığının kahvehaneye imkansız kıldığını ve kadın ile erkeğin aynı mekanda bir arada olması durumunda bu mekanın kahvehane değil “cafe” olduğunu belirtir (s. 183).

Kahvehanede oyun oynama noktasından bakıldığında oyun oynamayı bilmeyen erkekler de beraber kahvehane masasına oturulacak kişiler olarak görülmemektedirler. Davut, kahvehaneye gidebilmenin şartının oyun bilmek olduğunu şöyle ifade ediyor:

“Kahveye gitmenin şöyle bir şartı var kahveye gittiğin insan biraz oyunlardan anlayacak oyun bilmeyen kişiyle kahveye gitmem başka bir aktivite tercih ederim. Biraz standart olarak oyunları bilmesi lazım bu tarz insanlarla yani kahveye giden kişiler biraz oyunu bilecek ki kahveden zevk alabilesin.”

(Davut, 30 yaşında, Denetmen)

Davut’un bu ifadesinden kahvehaneye gidebilmenin şartının yaş eşiğini aşmak şartıyla erkek olmak olduğu, erkekler arasında da oyun bilmek olduğu anlamı çıkmaktadır. Kahvehane homososyalliğinin fiziki boyutu sadece kadınları dışarıda bırakmakla oluşmamakta, aynı zamanda kahvehane oyunlarını bilmeyen erkekleri de dışarıda bırakarak oluşmaktadır. Dolayısıyla kahvehanede erkeklik, kadınları ve oyun oynamayı bilmeyen erkekleri dışarıda

bırakarak kurulmaktadır. Behçet'in kahvehaneye gidebilmenin şartı ile ilgili görüşü şu şekildedir:

“Cinsiyet var tabi ki erkek olması lazım (gülüyor) o baştaki en büyük etken. Başka da bi şart yok yaş genelde 18 yaşından küçükleri almıyorlar...yani hiç bi şartı yok açıkçası. Yani erkek olması bayan biraz dikkat çeker. Kahveler genelde hep erkeklerin olduğu kahveler.” (Behçet, 30 yaşında, Öğretmen)

Erkek olmak şartının herkesçe kabul gördüğünün değerlendirilmesi, bunu bir şart olarak bile görmeyi engellemektedir. Ferhat kahvehanede kadınların neden dışarıda bırakıldığını şu şekilde ifade ediyor:

“Yani cinsiyet olarak baktığın zaman yani bayanların kahveye gitmesi uygun olmaz herhalde. Kadınların giremeyeceği erkek ortamları oluyor küfürlü ortamlar oluyor. Kahveden bir yarısında maç izlerken bir yarısında oyun oynanıyor bu tarz yerlerde gürültü patırtı oluyor, fazla ben hiç gitmedim eskiden de gitmedim eşli falan oynarsak evde oynuyoruz, ama şeyi herhangi bir cinsiyet şey olmamalı.”

(Ferhat, 29 yaşında, Öğretmen)

Ferhat, kadınları dışarıda bırakma sebebinin onları kötü alışkanlıklardan ve davranışlardan “koruma” isteği olduğunu ifade etse de asıl sebebin patriyarkanın erkeğe yüklediği kadınları ve çocukları koruma ve onlardan sorumlu olma görevinin devamı niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Kahvehaneye giriş konusunda cinsiyet ayrımının olmaması gerektiğini beyan etmesi de hem böyle bir ayrımın var olduğuna hem de bu ayrımı doğru bulmadığına bir işarettir. Davut'un eş, dost gibi kadınlar ile beraber kahvehaneye gelmesi konusundaki görüşleri ise kahvehanelerde kadınların cinsel metalaştırılmasının (Bird, 1996, s. 123) varlığına işarettir:

“Sevgilisiyle ııı köyde hiç yok. Köyde bu şekilde zaten olmaz getirmezler hiç kimse getirmez. Ankara'daki benim takıldığım kahvede de bu şekilde hiç görmedim eşiyile nişanlısıyla kahveye geleni olmamıştır yani. Genel itibariyle bu şekilde kahveye gelmezler. Kahve yerine de kafeterya tarzı ailevi mekânları tercih ederler. Ben olsam ben de öyle yapardım yani kahveye getirmedim eşimi nişanlımı ya da arkadaşımı.”

(Davut, 30 yaşında, Denetmen)

Davut'un bu ifadesinde geçen "getirmez, getirmedim" ifadeleri, kadınların taşınabilen bir nesne olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Kızı ile bir defa kahvehaneye gitmek durumunda kalan Nihat bir daha neden kızı ile hiç kahvehaneye gitmediğini şöyle ifade etmektedir:

"Bi keresinde hanım küçük kızı okul bırakmaya gitmişti. Büyük kızında anahtarı olmadığı için onu kahveye götürme durumunda kalmıştım. Ona bi oralet söyledim, oturdu bir köşede etrafa bakıyordu. Ben de arkadaşlarla takılıyordum. Sonra çıkarken kızım bana neden burada sadece erkekler var dedi. Bende çünkü kahveye sadece erkekler girebiliyor dedim. Kızım da kadınlar ve çocuklar olmadığı için rahat edemediğini söyledi. Ben de bi daha hiç getirmedim."

(Nihat, 38 yaşında, Market Görevlisi)

Bir kadının kahveye gelmesi halinde göreceği tepkiyi ise Gencay şu şekilde özetlemektedir:

"Tepki ağır olur yani kadının o kadar kafeterya değil ki kahve yani erkeklerin bulunduğu yer. Oraya da bir kadının gelmesi ayıp olur."
(Gencay, 26 yaşında, Pideci)

Erkeklerin erkek arkadaşlarıyla sosyalleşmek için kahvehanelere gitmesi ve bu mekânlarda zaman geçirmesi normal olarak nitelendirilmektedir. Kahvehanede erkeklik, kadın olmamak üzerinden ve kadınları dışarıda bırakarak kurulduğundan erkekler evine giren kadına gösterilecek tepkinin ağır olması, bir kadının erkeğin evine gelerek bu iktidarı yıkmaya çalışması anlamında kullanılmıştır. Bu tepki de toplumun ürettiği "ayıp" kavramı ile ifade edilmektedir. Bu kapsamda kadınların kahvehaneye gelmesi anormalleştirilmektedir.

3.2. ERKEKLİĞE GİDEN YOLDA OYUN / İKTİDAR KAZANMAK

Sancar (2013), özellikle endüstri sonrası dönemde boş zaman aktivitelerinin erkekliğin inşa stratejileri ile yakından ilişkili hale geldiğini belirtmektedir (s. 55). Dolayısıyla boş zaman esnasında yapılan aktiviteler erkekliğin nasıl inşa edildiği konusunda bilgi sağlayıcı olabilmektedir. Bu tez çalışması kapsamında görüşülen erkekler aktif olarak iş hayatlarına devam etmekte ve onlar için

kahvehane boş zamanlarda gidilen bir mekân olma özelliği taşımaktadır. Boş zaman, iş ve evde geçirilen zamandan arta kalan zaman olarak ifade edilmektedir. Ekrem boş zamanı: *“Yani ben işten çıktığım zaman boş zaman yani. Eve gidip yemeğimi yedikten sonra ondan sonraki süre arkadaşlarımla gidip eğlenmek demek boş zamanım”* şeklinde ifade ederek sosyalleşebilmesine imkân sağlama noktasına dikkat çekmektedir. Aynı şekilde Davut da benzer ifadelerle boş zamanı, *“Boş vakit benim için boş vakit işimin yani mesaimin olmadığı, ondan hariç ailemle eşimle herhangi bir program yapmadığım ziyaretlerimin olmadığı saatler boş vakitlerimdir önceden bir program yapmadığım saatler boş vakitlerimdir”* şeklinde ifade etmiştir. Diğerlerinden farklı olarak Hasan boş zaman ifadesini doğru bulmayarak *“Boş vakit aslında insanın boş vakti yok boşa geçirdiği vakitleri var. İşte bu da hani açıkçası eğlence bir boş vakit midir değildir en azından insanın eğlenceye de ihtiyacı var. Böyle yaklaşabiliriz”* şeklindeki ifadesi ile boş zamandan ziyade boşa geçen zamana dikkat çekmiş ve kahvehaneye gitme pratiğinin temelinde eğlenme amacının bulunduğunu belirterek burada geçirilen zamanın boş zaman olarak nitelendirilemeyeceğini belirtmiştir.

Kahvehaneye geliş sıklığı da bu boş zamanın ne kadar çok ya da az olduğu ile ilgili olup, kahvehane müdavimleri arasında işsizler, emekliler ve mevsimlik çalışanların ilk sıralarda geldiği belirtilmiştir. Ahmet : *“Kahveye giden insanlar işi olmayan insanlar. Çünkü bi adamın bi işi gücü varsa zaten kahveye ihtiyaç duymuyo”* ifadesiyle mevcut bir işi olmayanların devamlı kahvehanede olduğunu belirtmiştir. Behçet de benzer bir ifade ile kahvehaneye devamlı gelen insan profilini şöyle çıkarmıştır: *“Genelde orta yaş üzeri insanlar. Muhtemelen zamanlarının çok olduğunu düşünüyorum. Ya emekli ya da işsiz de olabilir”* Görüştüğüm erkekler kendilerinin ise mesailerinin olmadığı zamanlarda, çoğunlukla ise hafta sonları kahvehaneye gittiklerini belirtmişlerdir.

3.2.1 Oyunu Kazanmak İçin Oynarım

Erkeklik, kadınları tahakküm altına almanın yanı sıra, aynı zamanda erkekler arasında bir iktidar mücadelesine de atıfta bulunan, bu iktidar mücadelesi aracılığıyla da kurulan bir kavramdır. Mücadele ise bir erkek ritüeli olarak

erkeğin kendi erkekliğinin ispatına ve başkalarının gözünde erkekliğin ne demek olduğunun anlaşılmasına aracılık eder (Onur & Koyuncu, 2004, s. 40). Kahvehanede erkekler arasındaki mücadele oyunlar aracılığıyla gerçekleşmekte, erkeklerin kahvehaneye geliş amaçları arasında en önemli etken de bu oyunlar olmaktadır. Oyun oynamanın haricinde kahvehane müdavimi erkeklerin kahvehaneye geliş amaçları arasında arkadaşlarla buluşmak, eğlenmek, sohbet etmek, sosyalleşmek, stres atmak ve zaman geçirmek de yer almaktadır. Bu amaçlar arasında en dikkat çekici olan ise oyun oynamaktır. Kahvehanede oynanabilecek çok sayıda oyun bulunmakta, bu oyunlar arasında kâğıt ve taş oyunları ön plana çıkmaktadır. Oyun oynamanın haricinde kahvede televizyon izlenebilmekte, at yarışı takip edilebilmekte, gazete okunabilmekte, futbol maçları izlenebilmekte ve yiyecek ve içecek tüketilebilmektedir. Bütün bu faaliyetlerin merkezinde oyunlar yer almakta ve müdavimler kahvehanede oyun oynayarak zaman geçirmektedirler. Oyunlar bir masa etrafında toplanan 2 ila 4 kişi arasında oynanmakta, daha fazla kişi ile kahveye gelindiğinde ise diğer kişiler oyuna izleyici/yancı olarak katılmaktadır. Oyun sonunda sonuca göre kazanma ya da kaybetme durumu ortaya çıkmaktadır. Oyun oynamayı cazip kılan şey sonunda kazanma ya da kaybetme durumu, rekabet ve bundan duyulan heyecandır. Rekabet, erkek homososyalliğinde hiyerarşik ilişkileri oluşturarak hegemonik erkekliğin imajına katkıda bulunan bir etki yaratmaktadır (Bird, 1996, s. 122). Ahmet kahvehanede oyun oynama amacını şöyle ifade etmektedir:

“O amaç olmazsa (oyunu kazanmaktan bahsediyor) oyunu oynamazsın ki yani o hazzı o şeyi almazsan niye oynayasın ki oturacan taş dizecen kâğıt dizecen o heyecanı yaşaman lazım ki oynayacan yoksa. Yaşıyom yani ben yaşıyom.”

(Ahmet, 37 yaşında, Şantiye Şefi)

Kahvehanede müdavimler oyun oynarken masaya gelen yiyecek ve içecekleri tüketmekte ve bu yiyecek ve içecekler masa hesabına yazılmaktadır. Bu hesabı ödemenin çeşitli yolları mevcuttur. Bazen herkes kendi yediğinin içtiğinin parasını ödemekte, bazen masadakilerden biri “jest” yaparak tüm hesabı ödemekte, bazen de oyun sonunda kaybeden/kaybedenler tüm hesabı ödemektedir. Masa hesabının ödenme şeklini Ahmet: *“Hesabı genelde*

birbirimize jest yaptığımız zamanlarda oluyo. Eğer iddia varsa hesabına oynuyorsak oyun kimde kalıyorsa o ödüyö.” şeklinde ifade etmiştir. Ekrem de: *“Genelde oyun karşılık yani genelde karşılıksız oynuyoruz ama karşılıksız oldu mu oyunu zevk alamıyoruz. Çay olur genelde ortaya veriyoruz bir şeyler. Yine ne bileyim yemeğine yahut tostuna yemek dediğimiz kahvede köşelerde tost yapılır tostuna kolasına böyle yani amaç bu yani parasını falan değil kesinlikle.”* şeklindeki ifadesi ile oyunun sonunda kaybedenlerin masa hesabını ödediğini belirtmiştir. Oyunun amacı en çok puanı almak ise tekli oynanan oyunlarda en çok puan alan kişi oyunu kazanmakta, en az puan alan kişi ise oyunu kaybetmektedir. Eşli oynanan oyunlarda ise eşlerin puanları ortak yazılmakta ve eşlerden puanı çok olan oyunu kazanmakta, az olan ise oyunu kaybetmektedir. Oyunun amacı en az puanda kalmak ise de tam tersi durum söz konusudur. Oyunu kaybeden taraflar hesabı ödemek, oyun ile ilgili dalgalara maruz kalmak gibi uygulamalarla karşılaşmakta olduğundan oyunu kazanmak için bir mücadele söz konusudur. Masa hesabının ödenmesi ve kaybedenle dalga geçilmesi durumu müdavimler tarafından istenilmeyen bir durum olduğu için bu durumlar oyun esnasında bir kazanma hırsı yaratmaktadır. Ekrem, masa hesabının tutarının oyunu kazanmak için bir hırs yaratmadığını, temel amacın sadece kazanmak olduğunu şöyle ifade etmiştir:

“Kâğıt oynarız yani hesabına genelde hesabına kumar olarak değil de yani şöyle hırs olarak oluyor yani. Ben seni yedim, takımı sana vurdum muhabbeti ertesi güne de sarkıyor mesela. İş arkadaşınla birlikte ertesi gün o muhabbet sarkıyor yani... paranın miktarı önemli değil yani en fazla 5 lira tutar tutmaz da o kazanma hırsı biraz daha ön plana çıkıyor.”

(Ekrem, 30 yaşında, Psikolojik Danışman)

Davut da oyun kazanma hırsının diğer her şeyden öne çıktığını şöyle ifade etmiştir:

“Şimdi sonuçta haftada iki gün ve günde bazen 5-6 saat vakit geçiriyorsunuz burada vakit geçirdiniz mi biraz da kazanmayı severim ben hırslıyım da kazanmaya önem veririm. Oyunu kaybettiğimde çok fazla tepki vermem çokça abartmam ama oyunu kazanmak için oynarım. Öylesine kahveye gitmeyi sevmem yani oynayalım edelim bir kazanma hırsı olacak ama bu tatlı bir şekilde olacak.” *(Davut, 30 yaşında, Denetmen)*

3.2.2 Burası Erkek Masası

Cemal kahvehanedeki oyunların amacının kazanmak ve bu sayede kaybedenler ile alay edebilmek olduğunu şöyle ifade etmiştir:

“Yani oyunda başarılı olmanın, herhangi bir iddia yok bizim oyunumuzda. Hep tanıdığımız kişiler olduğu için daha çok geçilen dalga, ordaki gülmemiz açıkçası başarılı olmanın şeyi bu bende hiç oyun kalmadı sende şu kadar oyun kaldı.”
(Cemal, 29 yaşında, Denetmen)

Oyunları kazanarak üstünlük kazanmak hedeflenmektedir. Oyun kazanmak üstünlük sağladığı gibi diğerleri ile alay etme hakkı tanıdığından diğerlerinin tabi kılınması da söz konusu olmaktadır. Davut, kazandığı oyunların sonunda kaybedenlerle ilgili sözlerine şöyle örnekler vermiştir:

“Yine bugün sende kaldı kuş oldun derim. Niye kahveye geliyorsun ki bilmiyorsan derim. Bugün bizi eğlendirdiniz derim kaybedenlere. Sinir olurlar, kızarlar, kızmaları da hoşuma gider.”
(Davut, 30 yaşında, Denetmen)

Örnekleri çoğaltmak istersek benzer durumla ilgili:

“La oğlum öğren de gel, hep hesabı ödüyorsun hep ödüyorsun nereye kadar, bir tat vermiyorsun”
(Gencay, 26 yaşında, Pideci)

“Dilleri irdileyici oluyor genelde yani iğneleyici olur. Çünkü adam ondan zevk alıyor. Kazanmak ve karşısındakiyle dalga geçmek. İşte ben bu kadar oyun kazandım sen bu kadar oyun kazandın. Hep yeniliyorsun” (Behçet, 30 yaşında, Öğretmen)

“İyi öğren, o kadar takım anca yiye yiye böyle öğrenebilirsin, daha iyi öğren git evde öğren de gel, eşinle oyna öğren de gel çocuklarınla oyna” (Ekrem, 30 yaşında, Psikolojik Danışman)

şeklinde örnekler verilmiştir.

“Dalga geçme” konusu kaybedenin oyunu bilmemesi, öğrenememesi ve daha çok çalışması gerektiği üzerinden yapılmaktadır. Özellikle Ekrem’in ifade ettiği “evde öğren de gel, eşinle oyna öğren de gel çocuklarınla oyna” ifadesi oyunu kaybedenin, erkeklerin yer aldığı oyun masasında yerinin olmadığı, daha “alt” kademelerde kadınlarla ve çocuklarla aynı seviyede olduğunu vurgulaması

açısından değerlendirildiğinde oyun oynamanın ve kazanmanın bir “hiyerarşi” oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu hiyerarşide en yukarıda oyunu kazanan ya da kazananlar yer almakta iken oyunu kaybeden ya da kaybedenlerin yeri ise kadın ve çocukların yanı olarak görülmektedir. Aynı şekilde 30 yaşında, evli ve memur olan Murat’ın oyunu kaybedenlere hitaben söylediği “*Burası erkek masası*” ifadesi de oyun oynamasını bilmeyenlerin erkek olarak görülmediğine bir işarettir. Bu ifadeler Bourdieu’nun “libido dominandi” kavramıyla açıklanabilir. Bu kavram, erkeklerin bir mücadele aracılığıyla erkekler üzerinde iktidar kurma amacıyla oldukları zaman, aynı zamanda arka planda kadın üzerinde de egemenlik kurdukları sembolik bir mücadeleyi ifade etmektedir (akt. Onur & Koyuncu, 2004, s. 33). Dolayısıyla kahvehaneye gelen ve bir oyun için masaya oturan erkek, oyunun başladığı esnada masadaki diğer erkeklerle iktidar mücadelesine girerken tali olarak zaten kadın üzerinde egemenlik kurduğunu düşünmektedir. Oyun esnasında yapılan yanlış bir hamle hatası da yine dalga konusu olabilmekte, taraflar bu sayede oyun üstünlüğünü ele geçirmeye çalışmaktadırlar. Oyun esnasında bir kazanma odaklı iktidar savaşı yaşanmakta ve bu dalgalar birer üstünlük sağlama aracı olarak kullanılabilir. Ahmet bu davranışı “psikolojik baskı” olarak tanımlamaktadır. Gencay bu psikolojik baskının amacının oyunu kazanmak olduğunu şöyle açıklıyor:

“Mesela hem küçüklüğümüzden konuşuyoruz veya karşı tarafla dertleşiyorum yani ister istemez veya kâğıttan bahsediyorsun veya öne geçmek için karşıyı sinirlendiriyorsun. Morali bozulsun hemen oyunu alayım.” (Gencay, 26 yaşında, Pideci)

Oyunu kaybeden de boş durmamakta kendisine savunulacak bir malzeme aramaktadır. Behçet, oyunu kaybedenin nasıl tepki verdiğini şöyle ifade ediyor:

“O da (oyunu kaybedenden bahsediyor) kendini savunmaya geçiyor, sanki siz çok iyi biliyorsunuz, daha yeni yendim falan filan. O da kendine savunma pozisyonu kuruyor.”

(Behçet, 30 yaşında, Öğretmen)

Dalga geçme konusu kahvehanede gerek oyun içerisinde gerekse de diğer kahvehane faaliyetlerinden futbol maçı izlenme esnasında gruplar arasında yaşanmakta ve eril bir dil kullanılmaktadır. Cemal, bir futbol müsabakasının seyri esnasında yaşanan diyaloglara şöyle örnek veriyor:

“İşte gol attık şöyle yaptık koyduk (gülüyor). Genel itibariyle böyle daha öbür kelimeler de kullanılabiliyo.”

(Cemal, 29 yaşında, Denetmen)

Gencay da oyun sonundaki kazanma kaybetme durumuna karşı kullanılan diyaloglara şöyle örnek veriyor:

“Ya hesabı kitliyon karşıya bir şeyler oluyor yani bilmiyom ama oynarken karşıdaki arkadaşını yeniyon diyorsun ki oğlum hesap sana girdi. Hesabı arkadaşına kitliyon.”

(Gencay, 26 yaşında, Pideci)

Bu ifadeler dikkate alındığında kahvehanede bir masa etrafında oyun oynama amacıyla toplanan erkeklerin, birbirlerine oyun neticesinde üstünlük sağlamaya çalıştıkları, üstünlüğe ulaşmak için çeşitli psikolojik savaflara başvurdukları ve nihayetinde oyunu kazananların kaybedenlerle oyun oynamayı bilmemeleri üzerinden alaylı söylemlere başvurdukları ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda oyun oynanan masanın bir “hegemonik erkekliğe öykünme masası” olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu açıdan kahvehanede hegemonik erkekliğin ulaşılması ve mücadele edilmesi gereken bir konumda olduğu söylenebilir.

Oyunlar esnasındaki kazanma kaybetme durumu rekabete bağlı olarak bir bağımlılık da yaratabilmektedir. Bu bağımlılık kahvehanede geçirilen süreyi uzatmakla beraber kahvedeki oyunları kumar boyutuna da çıkarabilmektedir. Görüştüğüm erkekler kahvehanenin kötü alışkanlıklar edinilebilecek bir mekân olduğunu ve bu kötü alışkanlıkların başında da oyun bağımlılığının yarattığı kumar oynama olduğunu belirtmişlerdir. Ahmet, kahvehaneye gitmeden önceki dönemlerde mahalle parklarında kağıt oyunu oynayarak başlayan durumun nasıl kumara dönüştüğünü ve kumar oynama durumunun kendisinde uzun süreli bir etkisi kalmadığından dolayı şükrettiğini şöyle ifade etmiştir:

“Gerçekten insan kendini kaybediyo yani bi ara o pozisyonlara geldim. Bizim o kola döner falan filan muhabbetleri var ya, yani liseli dönemi, gecenin bi vaktine kadar lambanın altında parkta kâğıt oynadığımı bilirim yani. Şimdi eve gidip yatıp rüyamda o kâğıtları gördüğüm zamanı biliyom yani şimdi. Ondan yani şey üretiliyom fikir üretiliyom yani bu kumar için gidenler. Çok şükür yani kalıcı bişey olmadı. O da aileden dolayı olabilir, kendimden olabilir, nefis insanın nefsi, psikolojisi çok farklı. Çok şükür onu

aştım yani belki devam etseydim çünkü belli bir süreçlere gelirdi yani. Oturduk oyun oynadık kâğıt, dönerine arkadaşın cep telefonunu üttüm bi gün. Şimdi haram helal kavramı var bizde. Şimdi ben onu alıp çocuk çoluğuma çocuğuma yediremem. Vicdanımla da muhasebe ettim telefonunu aldım bi saat yanında vermedim ondan sonra kalktım telefonunu verdim oh dedi kalp krizi geçirecektim dedi (gülüştük) yani.”

(Ahmet, 37 yaşında, Şantiye Şefi)

3.2.3 Dışarı Çıkmam Lazım

Aytaç (2005), müdavimler arasındaki sohbetler aracılığıyla terapik gevşemeyi sağladığından kahvehaneleri “erkek iç boşaltımının gizil panayırları” olarak değerlendirmektedir (s. 35). Kahvehaneye gitmenin bir diğer amacı da stres atmaktır. Görüşülen erkekler kahveye gidip arkadaşlarıyla oyun oynayarak ve sohbet ederek gün içerisinde yaşadıkları stresi üzerlerinden atmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Görüşülen erkekler kahveye kendilerine eşit gördükleri yakın arkadaşlarıyla gitmekte, oyuncuların eşit kazanma şansına sahip olduğu oyunlar oynamakta ve bu şartlarda kazanmak için yarışmaktadırlar. Demren (2007), kahvehanelerin tercih edilmesinin önemli sebeplerinden birinin diğer kamusal mekânlara nazaran daha az hiyerarşik olması olduğunu belirtmektedir (s. 113). Çocuk yaştan itibaren babasının kahvehanesinde işçi olarak çalışan ve yaş eşiğini aşmaya müteakip oyun oynamak için başka kahvehanelere giden Hasan, kahvehanenin girişinde hiyerarşik ilişkilerin bir kenara bırakıldığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Toplumdan her çeşit kesimden insanlar gelebiliyor okumuş veya okumamış ayrımı yapmaya gerek yok yani esnafı da gelir tarımla uğraşan da gelir hayvancılıkla uğraşan da öğretmeni de avukatı da. Bu kimliklerini de alelade ortaya koymuyorlar. İnsanlar sadece geliyorlar.” (Hasan, 30 yaşında, Öğretmen)

Frank (2003), neden bazı erkeklerin striptiz kulüplerinin birer daimi müşterisi iken diğerlerinin bu mekanları sıkıcı bulduğu sorusundan hareketle yaptığı araştırmasında, bu mekanların erkekler için iş ve evden kaçış yeri ve dolayısıyla rahatlama yeri olarak görülmesinin cezbediciliğine dikkat çeker. Benzer şekilde katılımcılar da iş hayatındaki eşit olmayan ilişkilere nazaran

daha eşit bir ortamda, iş hayatının ve eşit olmayan ilişkilerin yarattığı stresi üzerlerinden atmak için kahvehaneye gitmektedirler. Diğer bir deyişle iş hayatını kapsayan kamusal alanlardaki iktidar mücadelesinde kaybettiklerini kahvehanede oyunlar aracılığıyla telafi etmek istemektedirler. Gencay, kahvehaneye gitme nedenleri arasında stres atma amacının olduğunu şöyle açıklıyor:

“Kahve ne amaçla yani mesela o an insanın bir stresi olur bir sıkıntısı olur hani dediğim gibi kimisi gezmeye gider kimisi sinemaya gider kimisi eğlenceye. Bizimki de eğlence amaçlı kahve...mesela ben de dedim ya bir haftanın bir süresi var sancılı şeyleri var işte mecbur onu atmak için dışarı çıkmam lazım”.
(Gencay, 26 yaşında, Pideci)

Ekrem de, kahvehane ile stres atma arasındaki ilişkiyi benzer bir şekilde açıklamaktadır:

“Kahveye hangi amaçla bir maç veya eşinle kavga ettin sinir stres atmak için kahveye gidersin arkadaşlarınla konuşulabilir. Bir nevi psikolojik danışmanlık da olabilir yani arkadaşlarla dertleşiyoruz şey yapıyorsun. Ben o açıdan mutluyum yani insan daha huzurlu oluyor yavaş yavaş stresini atıyor yani.”

(Ekrem, 30 yaşında, Psikolojik Danışman)

Bu kategorideki kahvehaneye geliş amaçları birbiriyle ilişkilidir. Stres atma amacı kahvehanede arkadaşlarla buluşup zaman geçirerek gerçekleştirilmekte, arkadaşlarla buluşmak da stres atmaya yardımcı olmaktadır. Kardam ve Yüksel–Kaptanoğlu (2009), erkeklerin eğitilmiş eşlerine şiddet uygulamaktansa ev içi iktidarı muhafaza etme yolu olarak gün içerisinde daha fazla çalışarak daha az evde bulunmayı tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Bu kapsamda kahvehaneye gitme pratiğinin de katılımcılar için daha az evde bulunarak ev içi iktidar mekanizmasını dengeleyici bir unsur olarak değerlendirildiği düşünülebilir.

Sonuç olarak kahvehanedeki erkekliğin inşasına oynanan oyunlar aracılık etmektedir. Oyunların sonunda kazanan ve kaybedenin olması bir rekabet ortamı yaratmaktadır. Oyunlar parasına, hesabına ya da bir karşılığı olmadan da oynanabilmektedir. Oyunu kaybeden taraflar hesabı ödemek, oyun ile ilgili

alaylı söylemlere maruz kalmak gibi uygulamalarla karşılaşmakta olduğundan oyunu kazanmak için bir mücadele söz konusudur. Oyun sonunda kazanan ve kaybedenler arasındaki diyaloglar da oyunun büyük bir parçası konumundadır. Masa hesabına oynanan oyunlarda hesaptan daha önemli, hesabına oynanamayan oyunlarda ise aslında oyunun tek amacı konumunda yer alan bu diyaloglar genelde kaybedenin oyunu bilmemesi, öğrenememesi ve daha çok çalışması gerektiği üzerinden yapılmaktadır. İş hayatındaki başarısızlığın, eşitsiz şartların ve bu şartların oluşturduğu stresin oyunlarda başarı kazanarak, bir iktidar kurarak atılmak istenmesi söz konusudur. Bu kapsamda “hegemonik erkeklığe öykünme masası” etrafında toplanan erkekler, bu masa etrafında toplanarak zaten kadınlar üzerinde egemenlik kurdukları düşüncesiyle birlikte oyunlar aracılığıyla masadaki diğer erkeklere de üstünlük sağlayarak, erkekliklerini ispat ederek ve ne kadar iyi oyun bildiklerini göstererek hegemonik erkeklığe ulaşma amacı taşımaktadırlar. Kahvehanede “ulaşılın” ve uğruna oyunlar aracılığıyla mücadele edilen hegemonik erkeklik, oyun oynamasını iyi bilen, oyunlar aracılığıyla üstünlük kurarak masadaki diğer erkeleri tabi kılan ve onlarla bu kapsamda oyunu bilmedikleri ve yerlerinin aslında kendisi ile aynı masada olmadığı yönünde dalga geçebilen erkekliktir. Tabi kılınan erkeklik ise oynanan oyunlar neticesinde kaybeden ve bu kapsamdaki dalgalara maruz kalan erkekliktir.

3.3 ERKEK ERKEĞE SOHBET

Kahvehaneler hakkında negatif yargılar bulunmasına karşı bu mekânlar, insanlara –erkeklerle- birbirleriyle sohbet etme imkânı tanınmasından dolayı birer toplumsallaşma aracıdır (Aytaç, 2005, s. 33). Arık (2009) da erkeklerin kahvehaneleri tercih etmesinin sebebi olarak sosyalleşme isteğini göstermektedir (s. 180). Kahvehanede buluşma ve oyun oynama arkadaş ve akraba gibi yakından tanınan insanlarla beraber yapılan bir faaliyettir. Bu açıdan bakıldığında, kahvehanenin erkekleri kamusal alana çıkaran ve sosyalleşmelerine yardımcı olan bir mekân olma özelliği dikkat çekmektedir. Cemal, kahvehane aracılığıyla nasıl sosyalleştiğini şöyle aktarmaktadır:

“Yani kahvehane biraz daha birleştirici bir yer olarak görülebilir belki. Yani sosyal olarak aramızda iletişim kurmamızı sağlıyor. Yani daha sık görüşüyoruz arkadaşlarımızla. Haftada 2-3 defa kahveye gitmesek pek bi görüşme olmuyor. Kahve bizim daha sık birbirimizi görmemizi sağlıyor. Daha sosyalleşmemizi sağlıyor.”
(Cemal, 29 yaşında, Denetmen)

Yakından tanınan erkeklerle beraber gidilen kahvehanelerde sosyalleşme aracı olarak sohbet etmek kullanılmaktadır. Sohbet etme şekilleri ve sohbet konuları kahvehanedeki “erkek muhabbeti” hakkında bilgi vermektedir. “Hegemonik erkekliğin söylemsel alanı olarak tanımlanabilecek bir mekân olan kahvehane, erkek sosyalliği ve “erkek muhabbeti” üzerinden erkekliğin hem erkekler arasında hem de kadınlık karşısında kurulumu için birleştirici ve kontrol edici bir işleve sahip” (Arık, 2009, s. 186). Bu kapsamda erkek muhabbeti kahvehanede kurulan erkeklik hakkında bilgi vermektedir. Lipman-Blumen (1976) da “ahlaki yönelimlerin, siyasal görüşlerin ve değer sistemlerinin içeriklerine dair tartışmaların, öncelikle, aynı cinsiyete dâhil kişiler arasında” yapılmasının homososyalliğin sembolik boyutunu oluşturduğunu ve bu durumun erkek ve kadın dünyaları arasında farklar yaratarak erkek egemenliğini vurguladığını belirtir (akt. Onur & Koyuncu, 2004, s. 39).

3.3.1 Hanım Arıyor, Oyun Oynuyon Açmazsın Ya Da İki Dakka Dışarda Konuşur Gelirsin

Cameron (1998), erkek muhabbetinin heteroseksüel erkekliği gösterebilmenin en uygun yolu olduğunu ve bu kapsamda erkek muhabbetinin içeriğinin kadınlığa yüklenmiş tüm konulardan sıyrılmasıyla erkekliğin kadınlıktan ve homoseksüellikten farklı kılınacak şekilde kurulmasına imkan sağladığını belirtir. Görüştüğüm erkekler kahvehanede zaman geçirirken birbirleriyle ettikleri sohbet konularının genel konular olarak nitelendirdikleri işle ilgili konular, politika, futbol ve oyunlara özel konuşmalar olduğunu, sohbet kapsamına özel hayatı ise dahil etmediklerini belirtmişlerdir. Buradaki özel hayat kavramı eş ve çocuklar ile ilgili olan konulardır. Erkeklerin kahvehanede özel hayatı, ev yaşantılarını anlatmayarak bir strateji geliştirdiklerini söylemek mümkündür. Bu strateji

Barutçu (2015)'nın "eril suskunluk" terimi ile benzerlik göstermektedir. Barutçu bu terimi, erkeklerin ev içinde kadınsılaşma tehlikesi yaşamadan ev ile ilişki kurabilmesi açısından kullandıkları bir araç olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde kahvehanedeki erkekler de özel hayatlarını kahvehane muhabbetlerine dâhil etmeyerek hem kadınsılaşma tehlikesi yaşamaktan kaçınmakta hem de ataerkilliğin kendilerine yüklemiş olduğu haneyi koruma görevini yerine getirerek bir nevi bilinçli olarak eril suskunluk sergilemektedirler. Hasan özel konuların kahvehane kapsamında olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Dediğim şekilde ailevi konular özel hayatımı ilgilendiren konuları ben kahvehanede konuşmam, insanların anlatmasını da sevmem. Çünkü özel hayatım ulu orta yerde, topluma açık bir yer olduğu için insanın özeli özel yerlerde kalmalı. Hani bir insanla oturursun yavaş bir sesle konuşabilirsin bunu ama çok kalabalık bir insan toplumunun olduğu yerde mahremiyet şeylerin açığa çıkarılmaması gerektiğini düşünüyorum.”

(Hasan, 30 yaşında, Öğretmen)

Hasan, özel hayatını kahvehane özelinde kamusal alana taşımayarak özel alan ve kamusal alan ayrımının keskinliğine olan inancını belirtmekte ve kamusal alan olarak gördüğü için kahvehane kapsamına kendi özel alanını dahil etmemektedir. Dolayısıyla eşlerle olan ilişkiler de özel alan kapsamında olduğu için kahvehane sınırlarına ulaşmamaktadır. Levent de özel konuların, özellikle eşlerle ilgili olan konuların kahvehane muhabbetine konu olmayacağını, eşlerden gelen telefonun bile rahatsızlığa yol açtığını şöyle ifade etmektedir:

“Evdeki hayatından, eşinden kahvede bahsetmezsin, özel hayat özelde kalsın. Bazen oluyor, kahvede hanım arıyor, oyun oynuyon açmazsın ya da iki dakika dışarda konuşur gelirsın.”

(Levent, 28 yaşında, İnfaz Koruma Memuru)

Eşlerden gelen telefonun açılmamasının nedenleri diğer erkeklerin yanında eş ile konuşmaktan çekinme, eş ile olan konuşmaları kahvehane ortamına taşımak istememe, oyunun heyecanının daha ağır basması ve eş ile olası tartışmaların önüne geçilmesinin istenmesi olarak belirtilmiştir. Kahvehanedeki erkek muhabbetinde eşlerden gelen telefonun açılmaması kadar dikkat çeken bir diğer konuda katılımcıların eşlerinden bahsederken *“hanım, bizim hanım ve*

benim hanım” gibi ortak kelimeleri kullanarak bahsetmeleridir. Katılımcılar, eşlerinin isimlerini kullanmayarak onların kahvehane muhabbetlerine dahil olmalarını engellemekte, onun yerine ortak bir kelime kullanarak özel hayatın mahremiyetine gösterdikleri özeni devam ettirmektedirler. Bu durum kahvehanelerin kadınları ve tüm kadınsı davranışları dışarıda bırakmasının en net örneklerinden biri olmaktadır.

Eşlerden gelen telefonların açılmak istenmemesinin altında yatan sebebin kadın erkek ilişkilerindeki bir tahakküm aracı olduğunu Ahmet şu şekilde ifade etmektedir:

“Ya şimdi erkek baskın ya bu toplumda(gülüyor). Şimdi kadının bunaltıp baskınlığa geçtiğini herhalde hissettirmemeye çalışıyor. Ben de olsam şimdi benim eşim arasa ya nerde kaldın felan filan telefon rahatsız olurum.” (Ahmet, 37 yaşında, Şantiye Şefi)

3.3.2 Kadınlarla Yapmış Oldukları Alemler

Fakat “diğer kadınlarla” olan ilişkiler bu sınırları rahat bir şekilde aşarak kahvehane sohbetine dahil olabilmektedir. Davut, kahvehaneye beraber gittiği bekar arkadaşların kadınlarla olan ilişkilerini rahatlıkla anlatmalarına karşın evli olanların eşleri ile olan ilişkileri anlatmadıklarını şöyle ifade etmiştir:

“Evdeki daha çok evli olan insanlar kahvede ev ortamını konuşmaz ama bekar olan arkadaşların yani bayanlarla olan ilişkileri kahvede gündeme gelebilir. Genel itibarıyla gelir de.”

(Davut, 30 yaşında, Denetmen)

Ekrem de kahvehaneye beraber gittiği bekar bir arkadaşının “diğer kadınlarla” olan ilişkilerini anlattığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Genelde çok sosyal medyayı kullanır, Facebook'ta kız ayarladım. Ne bileyim Twitter'da şunu düşürdüm, Instagram'da bunu takip ediyorum böyle şeyler diyor yani.”

(Ekrem, 30 yaşında, Psikolojik Danışman)

Diğer kadınlar, bazen yurt dışına yapılan seyahatler vasıtasıyla tanışılan ve “alem yapılan” kadınlar da olabilmektedir. Hasan da hoş olmadığını belirtmekle

beraber bu konuların kahvehane sohbetleri kapsamına girdiğini şöyle ifade etmiştir:

“Yani şöyle mesela kahvehane sadece çalışma ortamının dışında mesela yurt dışına gidip de Kazakistan, Rusya burada çalışıyorlar oradaki kadınlarla yapmış oldukları alemleri felan anlatan insanlar var hoş bir şey değil.”

(Hasan, 30 yaşında, Öğretmen)

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere erkekler, kahvehane sohbetlerine kendi eşleri ile ilişkileri kapsamındaki özel alan yaşantılarını dahil etmezken, “diğer kadınlarla” olan ilişkilerini rahatlıkla anlatabilmektedirler. Bu diğer kadınlar bazen bekar erkeklerin beraber olduğu kadınlar olurken bazen de bekar ya da evli fark etmeksizin erkeklerin “alem” yaptığı kadınlar olabilmektedir. Bu durum, erkeklerin erkekliklerini erkek muhabbetleri aracılığıyla diğer erkeklerin şahitliğinde kurduklarını ortaya çıkarmaktadır.

3.4 KAHVEHANE ERKEKLİĞİNİN EV HALLERİ

Walby (2016), patriyarkayı iki biçimde ifade etmektedir: özel patriyarka ve kamusal patriyarka. Özel patriyarka erkeğin eş ya da baba konumuna erişerek kadınları ev içi üretim temelinde ezmesi ve bu tahakkümden çıkar sağlaması anlamında kullanılırken kamusal patriyarka ise kadınların kamusal alana çıkmalarına izin verilmesine karşın bulundukları her alanda ezilmeleri anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla özel patriyarkanın dışlayıcı, kamusal patriyarkanın ise ayrımcı yapısı bulunmaktadır (s. 276-277). Her iki patriyarkal biçimde de hane, tahakküm yapılarını anlama açısından önemli bir yer tutmaktadır.

3.4.1 Evde Çocuğu İle İlgilenir

Kahvehanenin özel alana mı kamusal alana mı dahil olduğu ile ilgili olarak Demren (2007) kahvehanelerin, belirli bir bölgede yaşayan insanların gittiği bir yer olduğundan dolayı kamusal ve oraya devamlı giden belirli insanlar olduğu

için özel alan içerisinde olduğunu, dolayısıyla hem kamusal hem de özel alan özelliklerini birlikte barındırdığını belirtir (s. 114). Aytaç (2005) ise kahvehanelerin herkese açık oluşundan dolayı kamusal bir alan olduğunu ifade etmektedir (36). Görüştüğüm erkekler açısından kahvehane, erkeklerin sosyalleşmesine yardımcı olan bir kamusal alan görünümünde iken, özel alan ise korunması gereken, mahrem tutulması gereken bir alan olarak değerlendirildiği için kahvehane sınırlarına ulaşamamaktadır. Gencay kahvenin bir buluşma yeri olduğunu şöyle aktarmaktadır:

“Kimse kimsenin evine gitmediği için o arkadaşını orada görür bana sorar iş lazım veya bir sıkıntısı varsa orada arkadaşına dile getirir.”
(Gencay, 26 yaşında, Pideci)

Bu ifadeden anlaşılabileceği üzere kahvehaneler katılımcılar nezdinde özel alan ile kamusal alan arasında yer tutan, hem özel alanının mahremiyetini devam ettiren, hem de onları kamusal alana çıkartan bir mekan olma özelliğine sahiptir. Görüştüğüm erkekler kamusal alana çıkmak için kahvehanelere gittiklerinde eşlerinin özel alanda ya da komşu ve akraba evleri gibi özel alan uzantısı yerlerde bulundukları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kahvehane erkeklerin kamusal alana çıkmasını sağlayan bir mekan olma özelliği taşıırken, eşleri kahvehanede olan kadınların özel alanda kalmasına ya da bir özel alandan ancak başka bir özel alana çıkmalarını sağlamaktadır. Kendisi kahvehanede bulunurken eşinin ne yaptığını Cemal şöyle ifade etmiştir:

“Genelde kaynanam kayınbabam kardeşleri felan bizim evde olur ya da ben eşimi başka bi akrabamın yanına bırakmış olabilirim. Genel itibariyle öyle olur yani. Onlarda bi ya ev oturmasındalardır ya da ziyarettedirler.”

(Cemal, 29 yaşında, Denetmen)

Cemal, kendisinin kahvehanede bulunduğu esnada eşinin yalnız kalmadığını, cinsel açıdan tehlike yaratmayacak aile veya akrabalarından birinin yanında bulunduğunu yada kendi özel alanından bu kişilerin özel alanına gittiğini belirtmiştir. Aynı şekilde Davut da kendisinin kahvehanede bulunduğu esnada eşinin ne yaptığını şöyle ifade etmiştir:

“Ben kahvede iken eşim genel itibariyle evde olur. Evde olmadığı zamanlarda kayınvalidemgile gider. Babamgile gider. Evde çocuğu ile ilgilenir, yemek hazırlar. Televizyon izler bu şekilde vaktini geçirir.” (Davut, 30 yaşında, Denetmen)

Davut da kendisinin kahvehanede bulunduğu esnada eşinin kendi evinde hane halkı ve aile bakımı faaliyetiyle meşgul olduğunu ya da ailesinin yanına giderek özel alan uzantısı yerlerde bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca “evde çocuğu ile ilgilenir” sözü ile çocuk bakım işinin kadınlara yüklendiği düşüncesini görmek mümkündür.

Diğerlerinden farklı olarak sadece Ferhat kendisinin kahvehanede bulunduğu esnada eşinin kamusal alanda olabileceğini şöyle belirtmiştir:

“Annesine falan gidiyor oturmaya ya bir akrabasına gidiyor yakın zaten. Ya da o da arkadaşlarıyla bir yerlere gidiyor tiyatro olur sinema olur Alışveriş Merkezi. Zaten Ankara'da başka bir şey yok.” (Ferhat, 29 yaşında, Öğretmen)

Bu ifadelere baktığımız zaman kahvehanenin erkekleri kamusal alana çıkarma özelliğinin yanında kadınları da onlara “yüklenmiş” rollerin uzantısı olarak özel alanda ya da cinsel açıdan bir tehlike yaratmayan aile, dost, akraba evleri gibi diğer özel alanlarda tutan bir mekan olma özelliğinin de mevcut olduğunu görmekteyiz.

3.4.2 Çocuğun Şu Ana Kadar Altını Değiştirdiğimi Hiç Hatırlamam

Görüştüğüm erkekler açısından hanede geçirilen zamanın nasıl değerlendirildiği incelendiğinde özel patriyarkanın dışlayıcı özelliği dikkat çekmektedir. Hane içi yeniden üretim işlerinin kadınlara yüklenmiş işler olarak görüldüğü ve erkeklerin bu işlere en fazla “yardımcı” rolünde katıldığı ortaya çıkmıştır. Davut hanedeki işlerin nasıl yapıldığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ev işlerini genelde hanım yapar. Hep hanım yapar diyebilirim (gülüyor). Ben hiç ev işi yapmam. Hanımın hasta olduğu ve evde olmadığı dönemlerde ise en genel, ev temizliği yapmam, sadece çok acıkmışsam 1-2 yumurta kırarım. O şekilde kalan bulaşıkları da bulaşık makinesine atarım. Ev işlerim hanımın evde olmadığı zamanlarda olur benim ev işim...Evdeki çocuk

bakımı yine dediğim gibi hanım odaklıdır evdeki çocuk bakımı. Çocuğun şu ana kadar altını değiştirdiğimi hiç hatırlamam. Beceremem de. Elimi yüzüme bulaştırırım diyebilirim. Evdeki çocuk bakımının yüzde tamamına yakını hanım tarafından yapılır. Ben de sadece ihtiyaçlarını marketten alma bazında yardımcı olurum. Evin hanımı çalışmadığı için çocukla ilgili gerek diğer masraflarını ben karşılarım bu şekilde.”
(Davut, 30 yaşında, Denetmen)

Bu ifadeler hane içi yeniden üretim işlerinin “kadın işi” olarak görüldüğüne ve erkekliğin bu tür işleri barındırmadığına olan inanca işaret etmektedir. Katılımcıların bir kısmı hane içi yeniden üretim işlerinde yardımcı rolündeyken, diğer kısmı ise bu işlerle ilgilenmediklerini, yardımcı rolünün eşlerinden hariç başka bir kadın tarafından üstlenildiğini belirtmişlerdir. Bu konuyu Cemal şöyle ifade etmiştir:

“Ev işlerini, mutfak işlerini temizlik işlerini eşim yapar, hep (gülüyor). Yani belki annesi ona yardım ediyordur kardeşi ona yardım ediyordur. Ben genellikle ev işleriyle pek ilgilenmem açıkçası. Ya kendim yiyeceğim birşey vardır onu gidip alırım yapacağım budur.”
(Cemal, 29 yaşında, Denetmen)

Burada bu ifadelerin gerçekte örtüşüp örtüşmediği değil ifade ediliş biçimi dikkate alınmıştır. Dolayısıyla kahvehane erkekliği sadece kadınları dışarıda bırakarak değil aynı zamanda tüm kadınsılıkları da dışarıda bırakarak kurulmaktadır. Bu noktada erkek homososyalliğinin hegemonik erkekliğin imajına katkıda bulunduğu kadınların cinsel olarak nesneleştirilmesi (Bird, 1996, s. 122), dolayısıyla kadın ve kadınsılıkla bağdaştırılan her şeyden uzaklaşmanın mevcut olduğu görülmektedir. Çocuk bakımı ve temizlik gibi hane içi yeniden üretim işlerinin kadınsılıkla bağdaştırılması, bu işler yapılıyor olsa bile, kahvehane ortamında ifade edilmesini engellemektedir.

4. BÖLÜM

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet kavramı, insanların üremeye ilişkili olarak eril ve dişil olarak bölünmesi ve bu bölünme kapsamındaki örgütlenmiş pratik olarak tanımlanır (Connell, 1998, s. 190). Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklı olarak bir toplumsallaşma neticesinde kurgulanarak hayata geçirilmektedir. Bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak değerlendirilen erkeklik (Bozok, 2011, s. 15) de biyolojik olarak başlayıp kültürel olarak kurulmaktadır. Erkeklik, sınıf, ırk, etnik yapı, yaş, cinsellik ve bölge gibi çeşitli parametrelere bağlı olarak farklılık gösterebildiğinden tek bir erkeklikten söz etmek yerine erkekliklerden bahsetmek daha uygun olacaktır (Kimmel & Aronson, 2004; Connell, 2005; Sancar, 2013).

Erkeklik çalışmaları, ataerkil düzenin sorgulanması üzerinden tek bir erkeklik algısının bulunmadığını ifade eden ve erkekliklerin değişmez olmadığı noktasından toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde değişimlerin kapılarını arayan çalışmalardır. Erkeklik çalışmaları özelinde toplumsal cinsiyet çalışmaları yapılıyor olmasına rağmen cinsiyet ayrımının ve erkek egemenliğinin sürmesinin nedeni kahvehane gibi erkek homososyalliğini oluşturan mekanların geçmişten gelen özelliklerini devam ettiriyor oluşudur. Erkekliklerin kültürel olarak bir inşa sürecinin neticesinde inşa edildiği noktasından hareketle erkeklerin diğer erkeklerle etkileşimde bulunduğu ve erkek homososyalliğini oluşturan mekanları incelemek faydalı olacaktır. Türkiye’de erkek homososyalliğini oluşturan mekanların başında kahvehaneler gelmektedir (Sancar, 2013, s. 263).

Kahvehaneler, kahve bitkisinin içecek olarak tüketilmeye başlanması ile birlikte ortaya çıkmış (Hattox, 1998, s. 14), kahve içmenin haricinde erkeklerin zamanla “dışarı çıkmak, geceyi arkadaş çevresinde geçirmek, eğlenmek ve başkalarıyla görüşmek” (Hattox, 1998, s. 79) amacıyla da kahvehaneye gitmeye başlaması ile cami, meyhane, bozahane ve hamam gibi kamusal mekanlara bir yenisı eklenmiş (Bingöl, 2013, s. 103) ve bu sayede kahvehaneler, erkekler için

toplumsal hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmeyi başarmıştır. Kahvehanelerde kahve içme kültürü ise günümüzde yerini çaya bırakmış, kahvehane içerisinde sıcak içecek servis edilen yerler de çay ocağı olarak adlandırılmıştır. Bu kapsamda kahve bitkisinin içecek olarak tüketilmeye başlanması ile ortaya çıkan kahvehanelerin günümüzde varlıklarını çay servis etme ile devam ettirmekte oldukları söylenebilir.

Kahvehanelerin mekânsal olarak cinsiyetçi yapısına vurgu yapılarak hazırlanan bu çalışmada 26-40 yaş aralığında, evli, Sincan'da ikamet eden, eğitilmiş ve devamlı kahvehaneye gitme pratiğine sahip 13 erkekle kahvehanelerin, mekan olarak erkekliğin kurgusundaki rolü ve deneyimlenen erkekliklerin ortaya çıkarılması konusunda yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların evli olmaları hane ilişkilerine yönelik bulguları ortaya çıkarma amacı ile, genç olmaları gelecek nesillere katkı sağlanması amacı ile, eğitilmiş olmaları ise eğitimsiz olanlara kıyasla toplum içerisinde avantajlı bir konumda bulunan erkeklerin kahvehane deneyimlerini ortaya çıkarma amacı ve bu kapsamda erkeklik çalışmaları literatürüne katkı sağlaması amacı ile tercih edilmiştir.

Sahada yapılan görüşmelerden üretilen veriler aracılığıyla kahvehaneye gitme pratiğinin özellikle lise öğrenimi çağına denk gelen en erken 15'li yaşlardan itibaren, arkadaş ve akraba gibi akranlarla birlikte başlatılan bir süreç olduğu dikkat çekmektedir. 15 ile 19 yaş aralığında olan kahvehaneye girebilme yaş eşiğindeki en düşük yaş belirleyicileri; kişinin dış görünüş itibari ile daha büyük gösteriyor oluşu ve kahvehanenin kırsal kesimde yer alıyor olmasıdır. Bu yaş eşiğinden önce ise kahvehanelere giriş gerek baba, amca veya yaşça büyük erkek kardeş gibi aile büyükleri tarafından, gerek kahvehanede bulunan yaş eşiğini aşmış erkekler tarafından gerekse de kahvehane işletmecisi tarafından engellenmektedir. Daha basit bir ifade ile kahvehanenin kapısında görünmez bir cam kapı olduğunu düşünürsek, bu cam kapı yaş eşiğini aşmamış erkeklerle görünür hale gelmekte ve onların girişini engellemektedir. Bu yaş eşiğini aşmaya müteakip deneyimlenen ilk kahvehane deneyimi, erkekler evine ve erkeklerin cemaatine giriş olarak görülmektedir. Görüştüğüm erkekler kendilerini kahvehaneye gitmeye yönelten sebepler arasında özellikle aile büyüklerinin

kahvehaneye gitmesini, ikamet yerinin kısıtlı imkana sahip olmasını ve kahvehanenin maddi açıdan uygun olmasını vurgulamışlardır. Bu kapsamda ilk kahvehane deneyimi, alt sosyo ekonomik düzeye mensup, saygınlık kalıplarının yaşa bağlı olduğu klasik ataerkil ağ örüntüleriyle ve baba, amca, yaşça büyük erkek kardeş veya akraba gibi kahvehaneye gitme pratiğine sahip erkekler arasında yetişmiş erkekler için erkekliğin inşa sürecinde sünnet olma ile askere gitme basamaklarının arasına yerleşmektedir. Kahvehaneye gitme pratiği ile bu erkekler, askere gitmeden önce, hiyerarşik ilişkileri oluşturan rekabeti ve kadınların “öteki” olarak görülmesini ifade eden kadınların cinsel olarak metalaştırılmasını bünyesinde barındıran erkek homososyalliği ile tanışmaktadır.

Her ne kadar yazılı bir kural olmasa da kahvehanedeki cam kapı kadınlar için de görünür hale gelmektedir. Kahvehanelere kadınların girmesinin istenmemesi, mekan düzeyinde bir ayrılık yaratarak homososyalliğin fiziki boyutunu oluşturmaktadır. Kahvehaneler ilk ortaya çıktıkları andan itibaren taşıdığı erkekler evi özelliklerini bu cam kapının seçici geçirgen özelliği aracılığıyla devam ettirmekte, dolayısıyla da homososyal mekan olma özelliklerini de devam ettirmektedirler. Kahvehaneler, görünmez bu cam kapı ile sadece kadınları dışarıda bırakmakla kalmayıp aynı zamanda bütün “kadınsı” davranışları dışarıda bırakarak kahvehane erkekliğini oluşturmaktadır. Homososyalliğin sembolik boyutunu ifade eden kahvehanedeki erkek muhabbeti, “genel” olarak nitelendirilen işle ilgili konular, politika, futbol ve oyunlara özel konuşmalar üzerinden yapılmakta, haneye ilişkin konular kahvehane kapsamına alınmamaktadır. Dolayısıyla kahvehane erkekliği, bilinçli olarak “eril suskunluk” sergilenerek özel hayatın kahvehane muhabbetlerine dahil edilmemesiyle bir yandan kadınsılaşma tehlikesi yaşamaktan kaçınırken bir yandan da ataerkilliğin kendilerine yüklemiş olduğu haneyi koruma görevini yerine getirerek kurulmaktadır. Kahvehaneye gitme pratiğine sahip erkeklerin hane ilişkilerinin kendi ifade ediş biçimleri aracılığıyla ortaya konulması amaçlanmıştır. Erkek cemaatlerinde eş ve çocukları da kapsayan hane ilişkilerine yönelik konuların konuşulmasının uygun bulunmaması, bu konuların kahvehane kapsamına girmemesi ve kahvehane erkekliğinin kadınsı tüm

davranışları dışarıda bırakması dolayısıyla hane ilişkileri konusunda yeterli veri üretilmemiştir. Bu kapsamda kahvehaneye giden erkeklerin hane ilişkilerinin bu erkeklerin eşleri ile görüşme yapılarak ortaya konulması da kahvehane erkekliği hakkında bilgi sağlayıcı olacaktır.

Kahvehaneye gitme pratiği, bünyesinde ön hazırlık aşaması da barındırmaktadır. Kahvehanede bulunan oyun masalarına doğrudan oturmak mümkün olmamakta, kahvehane oyunlarını öğrenmek için ön hazırlık aşamalarını geçmek gerekmektedir. Bu kapsamda erkekler tarafından kahvehanedeki oyunların öğrenilme tarzına yönelik ön hazırlık aşaması da bize kahvehane erkekliği hakkında bilgi vermektedir. Kahvehane oyunlarını öğrenmek için ya yabancı olarak oyuna dışarıdan izleyici olarak katılmak ve ara sıra masada oyun oynayanların herhangi biri kısa süreliğine kaktığında onun yerine geçici olarak oturup oynamak gerekmede ya da henüz kahvehaneye gitmeden önce boş olmak kaydıyla evlerde veya parklarda gizli gizli oynamak gerekmektedir. Kahvehanede “gerçek” bir masada oyun oynayabilmek için bu ön hazırlık aşamasından geçerek oyun için hazır olmak gerekmektedir. Hazırlık aşaması ile birlikte kahvehaneye gitme süreci arkadaş, akraba gibi yakın ve akran erkeklerle birlikte yapılmaktadır. Bu kapsamda kahvehane erkekliğinin katı kuralları olan bir homososyal organizasyon oluşturmak suretiyle bir erkek kardeşliği içerisinde birlikte öğrenilen ve birlikte devam ettirilen erkeklik pratiği olduğu söylenebilir. Ön hazırlık aşamasında kahvehaneye gitmek için hazırlık sürecinde olan erkekler bu erkek kardeşliğinin potansiyel üyesi konumunda, kahvehaneye gitmeye müteakip aynı masada oturanlar deneme üyesi konumunda, erkek kardeşliğinin birlikte oluşturulan ortak değerleriyle uyumlu hareket eden ve devamlı kahvehaneye gelenler ise tam üye konumunda bulunmaktadırlar. Erkek kardeşliğinde kullanılan ortak dil ve davranışlara yakın hareket edenler kardeşliğin tam üyesi olarak kahvehaneye gitme pratiğine devam etmekte iken, bu ortak davranışlardan uzak hareketlerde bulunanlar ise kardeşliğin dışına doğru itilmektedir.

Katılımcılar, kahvehanelere erkek arkadaşlarla buluşmak, oyun oynamak, eğlenmek, sohbet etmek, sosyalleşmek, stres atmak ve zaman geçirmek

amaçları ile gitmektedirler. Bütün bu faaliyetlerin merkezinde ise oyun oynamak yer almaktadır. Oyun oynamak, kulağa çocuksu bir tabir olarak gelse de aslında içinde mücadele ve rekabet barındıran bir faaliyettir. Oyunu kazanmak için bir mücadeleye girmek esastır, kazanmak gurur kaynağı olurken, kaybetmek ise ne de olsa bir oyun olduğu gerekçesi ile çok da önemsenmemektedir. Erkeklik, iktidar mücadelelerine atıfta bulunan bir kavram olduğundan kahvehanede erkeklik, mücadele ve rekabeti barındıran kahvehane oyunları aracılığıyla kurulmaktadır. Kahvehaneler, var olan hiyerarşik yapıları kırarak bir arada olma imkanı sağladıkları halde oyunlar aracılığıyla kendine özgü tekrar geçici hiyerarşik ilişkiler oluşturmaktadır. Oyun oynamak dolayısıyla kahvehaneye gitmeyi cazip kılan şey oyunların sonundaki kazanma ya da kaybetme durumu ve bundan duyulan heyecandır. Oyun kazanmak, kişiye masadaki diğer erkekler üzerinde üstünlük sağladığı gibi diğerleri ile alay etme hakkı tanımaktadır. Alay konusu kaybedenin oyunu bilmemesi, öğrenememesi ve daha çok çalışması gerektiği üzerinden yapılmakta olduğundan oyunu kaybedenin, erkeklerin yer aldığı “erkek masasında” yerinin olmadığı, daha “alt” kademelerde kadınlarla ve çocuklarla aynı seviyede olduğu vurgulanmaktadır.

Oyun oynamak için oyun masasına oturan erkekler, oyun aracılığıyla diğer erkeklerle iktidar mücadelesi içerisindeyken, aynı zamanda kadınların “ulaşamayacağı” o masaya oturarak kadınlar üzerinde zaten egemenlik kurduğunu düşünmektedir. Bu durumdan oyun oynamanın ve kazanmanın bir “hiyerarşi” oluşturduğu, bu hiyerarşide en yukarıda oyunu kazanan ya da kazananların yer aldığı, oyunu kaybeden ya da kaybedenlerin yeri ise kadın ve çocukların yanı sıra olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle kamusal alanda iş hayatındaki başarısızlığın, eşitsiz şartların ve bu şartların oluşturduğu stresin oyunlarda başarı kazanarak, bir iktidar kurarak atılmak istenmesi amacıyla **“hegemonik erkekliğe öykünme masası”** etrafında toplanan Connell (2005)’in ifade ettiği işbirlikçi erkekler, masaya oturarak zaten kadınlar üzerinde egemenlik kurduklarını düşünerek, oyunlar aracılığıyla masadaki diğer erkeklerle ne kadar iyi oyun bildiklerini göstermek suretiyle üstünlük sağlayarak hegemonik erkekliği deneyimlemeye çalışmaktadırlar. Gündelik hayattaki diğer hiyerarşilere nazaran kahvehanedeki oyunların başında hiyerarşik olmayan

ilişkilerin ve kazanmak için eşit şartların var oluşu bu oyunları cazip kılmaktadır. Kahvehanedeki hegemonya aracı olan oyunlar aracılığıyla “ulaşılın” erkeklik, oyun oynamasını iyi bilen, üstünlük kurarak masadaki diğer erkekleri kendilerine tabi kılan ve onlarla bu kapsamda oyunu bilmedikleri ve yerlerinin aslında kendileri ile aynı masada olmadığı yönünde dalga geçebilen erkeklik iken tabi kılınan erkeklik ise oynanan oyunlar neticesinde kaybeden, bu kapsamdaki alaylı söylemlere rıza göstererek maruz kalan erkekliktir. Bu oyunlar aracılığıyla tabi kılınan erkeklikte madun erkekliği görmemekteyiz. Çünkü erkekler heteroseksüel erkekliği gösterebilmenin bir yolu olarak kahvehaneye gitmeye devam etmekte ve bu pratik aracılığıyla erkek kardeşliğinin bir üyesi olmaktadır. Kahvehanedeki erkek kardeşliğinin tam üyesi konumundaki erkekler için hegemonik erkekliğe öykünmek yalnızca kendi akranları ve tanıdıkları arasında mümkündür. Aynı zamanda oyun bazında bir iktidar kurulduğu için hegemonik erkekliğe öykünme bir sonraki oyun sonunda da gerçekleşebileceğinden kahvehane erkekliği sürdürülmektedir.

Görüştüğüm erkeklerin hane ilişkilerine yönelik bulgular özel patriyarkanın dışlayıcı özelliğini işaret etmektedir. Özellikle “bizim hanım” ve “evdeki çocuk” ifadeleri erkekliğin kadın ve çocuklardan ayrı bir konum olarak görüldüğünü belirtmektedir. Çocuk bakımı, temizlik işleri gibi hane içi yeniden üretim işleri de kadınlara “yüklenmiş” ve onların sorumluluğunda olan işler olarak görülmekte, erkekler ise bu işlerde en fazla “yardımcı” rolünü üstlenmektedirler. Mesai haricinde kalan zamanlarda kahvehaneye gidilerek evde daha az zaman geçirilmekte ve dolayısıyla kahvehane ev içi iktidar mekanizmasında önemli bir yer tutmaktadır. Aynı şekilde Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu (2009)’nın çalışması ile benzer şekilde eğitilmiş erkeklerin kahvehaneye gitmesinin sebebinin hanede daha az zaman geçirilerek şiddete başvurmama stratejisi olarak değerlendirildiği de yapılacak araştırmalarla ortaya konulabilir. TÜİK 2014 - 2015 Zaman Kullanımı Araştırmasına göre 15 yaş ve üzeri kadınlar hanehalkı ve aile bakım faaliyetlerinden en çok gıda yönetimi, hane bakımı, çocuk bakımı faaliyetlerine katılırken erkekler en çok alışveriş ve hizmetler, bahçe işleri ve hayvan bakımı, çocuk bakımı, faaliyetlerine katılmaktadırlar. Bu

kapsamda bu araştırmada hane içi işlerin yürütülmesine yönelik bulgular TÜİK verileriyle paralellik göstermektedir.

Görüşüğüm erkekler kahvehaneye gitmeye alternatif olarak halı sahada maç yapmanın ve oyun salonlarında playstation oynamanın bulunduğunu belirtmişlerdir. Bu kapsamda içerisinde rekabeti barındıran, kahvehaneden farklı dinamiklere sahip olan bu iki homososyal mekanın dinamiklerinin ortaya çıkarılması erkek homososyallüğini oluşturan mekanlardaki erkekliğin inşasının anlaşılmasına ışık tutacaktır. Aynı şekilde madun erkekler açısından kahvehane gitme sürecinin reddedilip reddedilmediğinin araştırılması da hegemonik erkeklik hakkında bilgi sağlayıcı olacaktır.

Son söz olarak kahvehaneler, erkekleri kamusal alana çıkartırken aynı zamanda özel alanın mahremiyetini devam ettiren bir mekan olma özelliğine sahip olduğundan özel alan ile kamusal alanın ortasında yer alan homososyal bir mekandır. Erkekler kahvehanede iken eşleri ise özel alan ya da özel alan uzantısı yerlerde kalmaktadırlar. Bu kapsamda hem kahvehaneye giden erkeklerin hem de onların eşlerinin kamusal alan ile ilişkilerinin sınırlı mekanlar üzerinden kurulduğunu söylemek mümkündür. Ankara'da eğitimli erkekler ile yapılan görüşmeleri içeren bu çalışma, erkeklerin sosyalleşme mekanları arasında halen kahvehanelerin önemli bir yeri olduğunu, kahvehaneye giderek oyun oynamanın baba, amca ve büyük erkek kardeş gibi yaşça büyük erkeklerden küçük erkeklere geçen bir mekan aktarımı olarak öğrenildiğini ve tanıdık erkeklerden oluşturulan erkek kardeşliği ile devam ettirildiğini göstermektedir. Öte yandan, eğitimli genç erkeklerin eşlerinin sosyalleşme mekanları ise, görüşmelerde aktarıldığı kadarıyla, kendi evleri ya da yakınlarının evleri ile sınırlıdır.

Kahvehane erkekliğin inşası, belirli bir yaş eşiğinin aşılmasına müteakip, kadınları ve bütün kadınsı davranışları dışarıda bırakarak, erkek kardeşliği içerisinde ortak davranışların sergilenmesi aracılığıyla ve içerisinde her daim hiyerarşik ilişkileri oluşturan rekabeti barındırarak gerçekleşmektedir. Bu kapsamda kahvehaneye toplumsal cinsiyet penceresinden bakarak erkeklerin egemen erkeklik değerlerini bu kardeşliklere aktararak birlikte öğrenme

gerçekleştirdiklerini söylemek mümkündür. Kahvehanede hegemonya aracı olan oyunlar aracılığıyla öykünen hegemonik erkekliği pekiştiren ise kadınların ve tüm kadınsı davranışların dışarıda bırakılması, kadınlardan üstün olma düşüncesi, iktidar ve heteroseksüelliktir. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik ve eleştirel erkekliklere ilişkin çalışmalar yapılmasına rağmen eril iktidarın varlığının sürmesine erkek homososyalliğini oluşturan birlikteliklerin katkı sağladığı söylenebilir. Erkekler, erkek homososyalliğini oluşturan kahvehaneye gelerek yukarıda sayılan çıkarımlar aracılığıyla hegemonik erkekliğin pekişmesine ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. İlk kahvehane deneyiminden sonra ilerleyen yıllarda eğitimlerine devam edip farklı sosyalleşme imkanları bulmalarına rağmen kahvehaneye gitme pratiğini devam ettirmelerinin nedeni kahvehane aracılığıyla oluşturulan erkek kardeşliğinden kopmak istememeleri, değişime sıcak bakmamaları ve erkek homososyalliğini oluşturan mekanlardaki erkek muhabbetleri aracılığıyla heteroseksüelliği gösterebilmeleridir. Bu kapsamda erkeklik çalışmalarının nihai amaçlarından olan erkeklerin değişime ayak uydurarak toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda mevcut erkekliklerin dönüşümünün sağlanmasının sağlanabilmesi için kahvehanedeki oyunlar aracılığıyla hegemonik erkekliğe öykünen işbirlikçi erkekleri değişime açık hale getirecek politikaların oluşturulması esastır. Aynı zamanda eğitilmiş erkeklerle görüşmeler yapılarak oluşturulan bu tezdeki değişime kapalılık vurgusu, bireyde davranış değişikliği meydana getirmesi beklenen eğitimin kalitesinin de düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için eşitliğin, eşit olmayan tarafında yer almasalar bile, erkeklerin değişime açık olmaları ve yaşanacak değişimlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine olan etkilerinin bilincinde olmaları gerekmektedir. Bu kapsamda Connell (2005)'in ifade ettiği farklı erkekliklere yoğunlaşarak hegemonik erkekliği ayakta tutan dinamikleri araştıran ve işbirlikçi erkekler için değişimlere kapı aralayan çalışmaların artması gerekmektedir. Kahvehanelerin toplumsal cinsiyetçi yapıları göz önüne alındığında bu mekanlara yönelik politikaların da bu açıdan özenle seçilmesi önemlidir. .

Taraftar grupları, yatılı erkek okul ve yurtları gibi erkek homososyalliğini oluşturan diğer mekanlarda erkek kardeşliği ve erkek muhabbeti üzerine yapılacak araştırmalar bu mekanlardaki dinamikler aracılığıyla mevcut erkeklikleri ortaya koyup toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde dönüşümlere katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, N. (1999). *Kahvename*. Ankara: Akçağ.
- Alemdaroğlu, A., & Demirtaş, N. (2004). Biz Türk erkeklerini böyle bilmezdik!: Mynet'te erkeklik halleri. *Toplum ve Bilim*(101).
- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arık, H. (2009). Kahvehanede Erkek Olmak: Kamusal Alanda Erkek Egemenliğinin Antropolojisi. A. Alkan içinde, *Cins Cins Mekan* (s. 168-201). İstanbul: Varlık.
- Atay, T. (2004). "Erkeklik" en çok erkeği ezer! *Toplum ve Bilim*(101).
- Aytaç, Ö. (2005). Kimlik, Kamusal Alan ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kahvehaneler. *Akademik Araştırmalar Dergisi*(24), 15-40.
- Aytaç, Ö. (2007). Kent Mekanlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 199-226.
- Barutçu, A. (2013). *Türkiye'de erkeklik inşasının bedensel ve toplumsal aşamaları* (Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Barutçu, A. (2015). Bir erkeklik stratejisi: özel alanda eril susukunluk. *Fe Dergi*, 7(1), 131-145.
- Bingöl, İ. (2013). *Osmanlı'da Kahvehane*. Ankara: Gram.
- Bird, S. R. (1996). WELCOME TO THE MEN'S CLUB: Homosociality and the Maintenance of Hegemonic Masculinity. *Gender & Society*, 10(2), 120–132
- Bora, A. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi*. Ankara: Odak Ofset Matbaacılık.
- Bora, A. (2011). *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık*. Eylül 18, 2017 tarihinde [www.secbir.org: http://secbir.org/images/haber/2011/01/15-aksu-bora.pdf](http://secbir.org/images/haber/2011/01/15-aksu-bora.pdf) adresinden alındı
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bozok, M. (2011). *Soru ve Cevaplarla Erkeklikler*. İstanbul: Altan Basım.
- Cameron, D. (1998). Performing gender identity. *Language and gender: a reader*. Malden, MA: Blackwell.

- Carlier, O. (1999). "Magrip Kahvehanesi: Erkek Sosyalliği ve Yurtaşlık Hareketleri". H. Desmet-Gregorie, & F. Georgeon içinde, *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler* (M. Atik, & E. Erdoğan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Carrigan, T., Connell, B., & Lee, J. (1985). Toward a New Sociology of Masculinity. *Theory and Society*, Vol. 14(5).
- Cinsiyet. (2017). Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük içinde. Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bd0dad2da1908.42398209
- Coles, T. (2008). Finding space in the field of masculinity: Lived experiences of men's masculinities. *Journal of Sociology*(44), s. 233-248.
- Connell, R. W. (1993). The big picture: Masculinities in recent world history. *Theory and Society*(22), s. 597-623.
- Connell, R. W. (1996, Winter). Teaching the Boys: New Research on Msculinity and Gender Strategies for Schools. *Teachers College Record*, s. 206-235.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Polity.
- Demirarslan, D. (2011). Osmanlı Barınma Kültüründe Harem Olgusu ve Mekan Tasarımına Etkileri. *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni*(1).
- Demren, Ç. (2007). *Kahvehane erkeklği: Ankara'da bir gecekondu mahallesi örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Donaldson, M. (1993). What is hegemonic masculinity ? *Theory and Society*(22), s. 643-657.
- Donovan, J. (2015). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ecevit, Y., Ecevit, M., Ayata, A., Gölgelioğlu, Ö., & Tan, M. G. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Erkeklik. (2017). Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük içinde. Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=ve-ritbn&kelimesec=115288

- Ertürk, Y. (2004). Considering the role of men in gender agenda setting: conceptual and policy issues. *Feminist Review* 78.
- Frank, K. (2003). "Just trying to relax": masculinity, masculinizing practices, and strip club regulars. *Journal of Sex Research*, 40(1), 61-75.
- Glesne, C. (2013). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (A. Ersoy, & P. Yalçınoglu, Çev.) Ankara: Anı.
- Guttmann, M. C. (1997). Trafficking in Men: The Anthropology of Masculinity. *Annual Review of Anthropology*, Vol 26.
- Hattox, R. S. (1998). *Kahve ve Kahvehaneler - Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu'daki Kökenleri*. (N. Elhuseyni, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hearn, J. (1994, April). Research in Men and Masculinities: Some Sociological Issues and Possibilities. *ANZJS*(30), s. 47-70.
- Hearn, J. (2004). From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men. *Feminist Theory*(5), s. 49-72.
- Helene, D.-G., & Georg, F. (1999). *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hooks, B. (2014). *Feminizm Herkes İçindir Tutkulu Politika*. (E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün, & A. Yıldırım, Çev.) İstanbul: bgst Yayınları.
- Kahve. (2018). Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük içinde. Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bd0db2f56ef41.85795914
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender and Society*, 2(3), 274-290. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/190357>
- Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis.
- Kardam, F., ve Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2009). Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Erkeklerin Görüşleri/Deneyimleri/Algıları. *Kadın/Woman* 2000, 10(1).
- Kepekçi, E. (2012, 2). (Hegemonik) Erkeklik Eleştirisi Ve Feminizm Birlikteliği Mümkün Mü? *Kadın Araştırmaları Dergisi*(11), 59-86.
- Kızılkın, N. (2009). *Spaces of masculinities: Bachelor rooms in Süleymaniye* (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

- Kiesling, S. F. (2005). *Homosociality in Men's Talk: Balancing and Recreating Cultural Discourses of Masculinity*. Kasım 25, 2018 tarihinde <http://www.ebony.com/wp-content/uploads/2012/08/kiesling-homosociality.pdf> adresinden alındı
- Kimmel, M. S. (2004). *The Gendered Society*. New York: Oxford University Press.
- Kimmel, M., & Aronson, A. (2004). *A Social, Cultural, and Historical Encyclopedia Volume I:A-J*. California: ABC CLIO.
- Kurt, A. (2013). "Hegemonik" Erkeklikten "Kadınsılaştırılmış" Erkekliğe: Biscolata reklamlarında Erkekliğin Üretimi Ve Yeniden Üretimi. Uluslararası Katılımlı VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar, Bildiri Kitabı I (s. 201-213). içinde Muğla.
- Kuzucu, K., & Koz, M. S. (2015). *Türk Kahvesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2008). Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. Bağlam Yayıncılık.
- Leach, M. (1994). The Politics of Masculinity: An Overview of Contemporary Theory. *Social Alternatives Vol 12(4)*, s. 36-38.
- Millett, K. (1973). *Cinsel Politika*. İstanbul: Payel.
- Munro, E. (2013). Feminism: A Fourth wave?. *Political insight*, 4(2), 22-25.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*. Ankara: Yayınodası Ltd.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar II*. Ankara: Yayınodası Ltd.
- Oakley, A. (1985). *Sex, Gender And Society*. Aldershot: Gower Publishing Company Limited.
- Onur, H., & Koyuncu, B. (2004). "Hegemonic" erkekliğin görünmeyen yüzü: Sosyalizasyon sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler. *Toplum ve Bilim*(101).
- Pilcher, J., & Whelehan, I. (2004). *50 Key Concepts in Gender Studies*. London: SAGE.
- Renkmen. M. (2012). *Evlilik programlarında hegemonik erkekliğin inşası, temsili ve ataerkil söylem* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Renzetti, C. M., & Curran, D. J. (1992). *Women, Men, And Society*. Boston; London; Toronto; Sydney; Tokyo; Singapore: Allyn and Bacon.
- Roof, J. (2007). *Encyclopedia of Sex & Gender* (Vol. 4). Macmillan Reference.
- Sancar, S. (2011). *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan* (Cilt I). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis.
- Sancar, S. (2017). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim.
- Saraçgil, A. (1999). "Kahvehanenin İstanbul'a Girişi - 16. ve 17. Yüzyıllar.". H. Desmet-Gregorie, & F. Georgeon içinde, *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler* (M. Atik, & E. Erdoğan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Segal, L. (1993). Changing men: Masculinities in context. *Theory and Society*(22), s. 625-641.
- Selek, P. (2013). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. London: Sage Publications, Inc.
- Sungur, A. (2011). *Masculinity and honour perception: A case study in Tepebag district-Adana-Turkey* (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *The Academic Elegance*, 163-175.
- Ünver, A. S. (1962). Türkiye'de Kahve ve Kahvehaneler. *Türk Etnografya Dergisi*(V), 39-84.
- Walby, S. (2016). *Patriyarka Kuramı*. (H. Osmanağaoğlu, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Whitehead, S. M. (2008). *Men and Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Zaman Kullanım Araştırması, 2014-2015. (2015, Aralık 04). Eylül 15, 2017 tarihinde [www.tuik.gov.tr: http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627](http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627) adresinden alındı

Zeybekoğlu, Ö. (2009). *Toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik olgusu* (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Ek 1 : KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ

No	Takma Ad	Yaş	Meslek	Çalışma Durumu	Eğitim Durumu	Medeni Hal	Eş Eğitim Durumu/Meslek	Çocuk Sayısı	Memleket	Gitme Sıklığı	Ne Zamandır Gidildiği	Gidilen Zamanlar	Kimlerle Gidildiği
1	Ahmet	37	Şantiye Şefi	Çalışıyor-	Üniversite terk	Evli	İlkokul Mezunu-Ev kadını	2 Kız	Haymana	Haftada 2-3 gün	16-17 yaşından beri	Mesai dışında	Kuzenler, Arkadaşlar
2	Behçet	30	Öğretmen	Çalışıyor-5 yıllık	Üniversite Mezunu	Evli-2 yıllık	Üniversite Mezunu-Mühendis	1 Erkek	Çankırı	Haftada 1-2 gün	Liseden Beri	Hafta sonu	İş - Mahalle arkadaşları
3	Cemal	29	Denetmen	Çalışıyor	Üniversite Mezunu	Evli- 7 Yıllık	Üniversite Mezunu- Ev Kadını	1 erkek 1 Kız	Bala	Haftada 2-3 gün	Liseden Beri	Hafta sonu- (nadiren hafta içi)	Akrabalar, Yakın Arkadaşlar
4	Davut	30	Denetmen	Çalışıyor	Yüksek Lisans Öğrencisi	Evli	Önlisans Mezunu-Ev Kadını	1 erkek	Bala	Haftada 2 gün	15 Yıldır	Hafta sonu- (nadiren hafta içi)	Akrabalar
5	Ekrem	30	Psikolojik danışman	Çalışıyor	Üniversite Mezunu	Evli-5 Yıllık	Üniversite Mezunu- Ev Kadını	1 Erkek	Diyarbakır	Haftada 1-2 gün	18-19 Yaşından Beri	Hafta sonları	İş Arkadaşları
6	Ferhat	29	Öğretmen	Çalışıyor	Üniversite Mezunu	Evli	Üniversite Mezunu- Öğretmen	-	Trabzon	Haftada 1-2 gün	10 Yıldır	Hafta sonları	İş Arkadaşları
7	Gencay	26	Pideci	Çalışıyor	Lise Mezunu	Evli-4 Yıllık	Ortaokul Mezunu- Ev Kadını	1 erkek 1 Kız	Ankara	Haftada 1 gün	10 Yıldır	Mesai dışında	Çocukluk Arkadaşları
8	Hasan	30	Öğretmen	Çalışıyor	Üniversite Mezunu	Evli-6 Yıllık	Üniversite Mezunu- Öğretmen	1 erkek	Kırşehir	Haftada 1 gün	16-17 yaşından Beri	Mesai dışında	Arkadaşlar
9	İhsan	40	Şoför	Çalışıyor	Lise Mezunu	Evli-22 Yıllık	İlkokul Mezunu- Ev Kadını	2 Kız 1 Erkek	Ankara	Haftada 2-3 gün	15-16 yaşından beri	Hafta sonu, mesai dışı	Arkadaşlar-
10	Kemal	30	Güvenlik Görevlisi	Çalışıyor	Üniversite Mezunu	Evli-4 Yıllık	Üniversite Mezunu- Öğretmen	1 Kız	Bolu	Haftada 1-2 gün	16-17 yaşından beri	Hafta sonları	Arkadaşlar
11	Levent	28	İnfaz Koruma Memuru	Çalışıyor	MYO mezunu	Evli – 4 Yıllık	Lise Mezunu- Ev Kadını	1 Erkek	Sincan	Haftada 1-2 gün	17 yaşından beri	Hafta sonu, mesai dışı	Mahalleden arkadaşlar
12	Murat	30	Memur	Çalışıyor	Üniversite Mezunu	Evli – 6 Yıllık	Lise Mezunu- Ev Kadını	1Erkek 1 Kız	Kırşehir	Haftada 3 gün	16-17 yaşından beri	Mesai dışında	Akrabalar
13	Nihat	38	Market görevlisi	Çalışıyor	Lise Mezunu	Evli- 14 yıllık	Lise Mezunu- Ev Kadını	2 Kız	Kahraman maraş	Haftada 1 gün	Lise yıllarından beri (Lise 2)	Haftada 1 gün	Mahalleden arkadaşlar

EK-2: GÖRÜŞME YÖNERGESİ

Merhaba, adım Eyyup. Hacettepe Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları programında yüksek lisans öğrencisiyim. Tez çalışmam kapsamında Ankara ili Sincan ilçelerinde, kıraathane, çay evi, çay bahçesi gibi sohbet ve oyun merkezli mekanlara giden erkeklerle görüşmeler yapıyorum. Sizinle, bu araştırmanın bir parçası olan kahvehaneler ve sizin için kahvehanenin ne anlama geldiği konusunda sohbet etmek istiyorum Sizinle yapacağımız görüşmenin tezime çok büyük katkıları olacak. Yapacağımız bu görüşme sırasında soruların cevapları tamamen size bağlı ve doğru-yanlış/olumlu-olumsuz gibi yanıtları olan sorular bulunmamaktadır. Önemli olan sizin bu konu hakkındaki düşüncelerinizi açıkça ifade etmeniz. Zaman kıstası bulunmamaktadır. Yapacağım görüşmede konuşacağımız konular kişisel olarak değerlendirilmeyecek ve kesinlikle araştırma dışında kullanılmayacaktır. Ayrıca, kimliğiniz de hiçbir yerde belirtilmeyecektir. Siz de uygun bulursanız görüşmemizi kaydetmek istiyorum.

1.DEMOGRAFİK BİLGİLER

- ✓ Demografik bilgi
- ✓ Evlilik bilgisi(Evli olup olmadığı, Evlenme şekli)
- ✓ Çocuk sayısı
- ✓ Haneye ilişkin bilgi
- ✓ Askerlik hizmetini yapı yapmadığı
- ✓ Askerlik hakkındaki görüşleri
- ✓ Meslek(ler) ve mesai hakkında bilgi
- ✓ İş harici vakitlerin değerlendirilmesi/kimlerle değerlendirildiği
- ✓ Anne-Babaya ait eğitim durumu bilgisi
- ✓ Anne-Babaya ait meslek bilgisi
- ✓ Aile büyüklerinin özellikle erkeklerin iş harici zamanları değerlendirmesi hakkında bilgi

2. KAHVEHANENİN ANLAMLANDIRILMASI

- ✓ Kahvehanenin tanımlanması/kahvehaneye yüklenen anlam
- ✓ Kahvehane müdavimleri hakkında bilgi
- ✓ Kahvehanede yapılan faaliyetler hakkında bilgi
- ✓ Kahvehanede yapılması uygun olan /olmayan davranışlar
- ✓ Kahvehanenin insanı etkileyip etkilemediği

3. KAHVEHANE DENEYİMLERİ

- ✓ Ne kadar süredir kahvehaneye gidildiği
- ✓ İlk kahvehaneye gidiş şekli ve zamanı
- ✓ Kahvehane ile ilk etkileşim/ ne hissedildiği
- ✓ Kahvehaneye gitmeye yüklenen anlam
- ✓ Hangi kahvehanelere gidildiği

4. KAHVEHANE ORTAMI- OYUN OYNAMA

- ✓ Kahvehaneye gitme sıklığı
- ✓ Kahvehanede geçirilen süre
- ✓ En çok hangi zamanlarda kahvehaneye gidildiği

- ✓ Kahvehaneye toplu ya da yalnız gitme durumu
- ✓ Kahvehaneye gidebilme şartları(varsa)
- ✓ Kahvehanedeki faaliyet/etkinlikler
- ✓ Kahvehanede oynanan oyunlar
- ✓ Tercih edilen oyunlar/oyunların tarifi
- ✓ Oyunlarda başarı durumu
- ✓ Oyunlarda başarılı olmanın önemli olup olmadığı
- ✓ Oyun sonuçlarının hissettirdikleri
- ✓ Ne karşılığında oyun oynandığı
- ✓ Oyun-kumar arasındaki farklılıklar
- ✓ Kumar hakkındaki yorumlar
- ✓ Kahvehane dışında oyun oynadığı yer olup olmadığı
- ✓ Kahvehanede müşterileri sunulan hizmetler
- ✓ Hesabın nasıl ödendiği
- ✓ Kahvehanede konuşulan konular
- ✓ Hangi konuların tercih edildiği
- ✓ Kahvehanenin bir dayanışma/örgütlenme yeri olup olmadığı
- ✓ Kahvehanenin dayanışmaya katkısının olup olmadığı
- ✓ Müdavimlerin birbirleriyle ilişki ve etkileşimleri
- ✓ Kahvehane kapsamına girmeyen konuların olup olmadığı, varsa hangi konular
- ✓ Müdavimlerin profili/ nitelikleri
- ✓ Kahveci ile ilişki düzeyi

5. BABALIK VE AİLE

- ✓ Hane halkı hakkında bilgi-eğitim durumu-meslek bilgisi
- ✓ Kadınların çalışma hayatına katılması hakkındaki görüşler
- ✓ Hane içi rollerin nasıl dağıldığı
- ✓ Kız/erkek çocuklar için düşünülen gelecek
- ✓ Hane içi kararların nasıl alındığı
- ✓ Eşitlik hakkındaki düşünceler
- ✓ Kadına Yönelik Şiddetin sebepleri hakkındaki düşünceler
- ✓ Kahvehanedeyken geri kalan hane halkının ne yaptığı
- ✓ Evde geçirilen zaman hakkında bilgi
- ✓ Evde geçirdiği zaman ile dışarıda geçirdiği zamanın karşılaştırılması
- ✓ Mekan olarak eve yüklenen anlam
- ✓ Hane halkının kahvehaneye gitmeye karşı gösterdiği tepki
- ✓ Eş/nişanlı/sevgili ile kahveye gitme tartışmasının olup olmadığı
- ✓ Kahvehanenin çocuklar açısından değerlendirilmesi
- ✓ Çocuğu ile kahvehaneye gelen olup olmadığı
- ✓ Eşi/sevgilisi/nişanlısı ile kahvehaneye gelen olup olmadığı
- ✓ Kahvede oyun oynayan çocuğuna göstereceği tepki türü
- ✓ Erkekliğe yüklenen anlam

6.ÖNERİLER

- ✓ Kahvehanede geçirilen vaktin kişiye iyi gelip gelmediği
- ✓ Değişmesi gereken konular
- ✓ Kahvehaneye gitmenin önerilip önerilmediği
- ✓ Ekleme istenecek diğer konular

EK-2: ETİK KURUL İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

15 KASIM 2017

Sayı : 35853172/

433-3804

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları yüksek lisans programı öğrencilerinden **Eyyup ÖZKÖK**'ün **Doç. Dr. İlknur YÜKSEL-KAPTANOĞLU** danışmanlığında yürüttüğü "**Bir Erkeklik Mekanı Olarak Kahvehaneler**" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **10 Ekim 2017** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

*Öğrenci İşlerine
Yazışmasını Yapalım
17-11-2017*

EK-4 : TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 04/02/2019

Tez Başlığı : Bir Erkeklik Mekanı Olarak Kahvehaneler

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 87 sayfalık kısmına ilişkin, 04/02/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☒ Alıntılar hariç
- 4- ☐ Alıntılar dâhil
- 5- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Eyyup ÖZKÖK
Öğrenci No: N14224400
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

04.02.2019
[Signature]

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

[Signature]
Doç.Dr. İlknur YÜKSEL-KAPTANOĞLU

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIOLOGY DEPARTMENT**

Date: 04/02/2019

Thesis Title : As A Space Of Masculinity Coffeehouses

According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 04/02/2019 for the total of 87 pages including the a) Title Page b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 1 %.

Filtering options applied:

1. ☐ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☒ Quotes excluded
4. ☐ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Eyyup ÖZKÖK

Student No: N14224400

Department: Sociology

Program: Woman and Gender Studies

04.02.2019
915

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Doç.Dr. İlknur YÜKSEL-KAPTANOĞLU

